श्री आदर्श प्रिन्टींग प्रेसमां शा. वाडीलाल
डाह्याभाइ पंडिते छापी.
ठे. पांचकुवा नवादरवाजा-अमदावाद.

अनुक्रमणिका.

॥ अथप्रयोगविधि प्रारंभः ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ अथकात्यायनीतंत्रोक्ताः प्रयोगालिख्यंते॥ प्रतिश्लोकमाद्यंतयोः प्रणवंजपेन्मंत्र सिद्धिः ॥ १ ॥ अग्रेसर्वत्रश्लोकपदंमंत्रोपलक्षणं ॥ सप्रणवमनुलोमव्याहृतित्रयमादौअंतेतु विलोमंन दित्येवंप्रतिश्लोकंकृत्वा शतावृत्तपाठेऽतिशीघ्रंसिद्धि ॥२॥ प्रतिश्लोकमादौजातवेदसइत्यृचंपठेत्सर्वकामसिद्धिः ॥३॥ अपमृत्युवारणायत्र्यंबकमंत्रंपठेत् आदावंतेचशतमित्यर्थः ॥ प्रतिश्लोकंतन्मंत्रजप इत्यन्यत्र ॥ ४ ॥ प्रतिश्लोकंशूलेनपाहिनोदेवीतिपाठादपमृत्युनाशः ॥ अस्यकेवलस्यापिश्लोकस्यलक्षमयुतंसहस्रंशतंवाजपेअपमृत्युवारणम् ॥ ५ ॥ प्रति

श्लोकं शरणागतदीनार्तेति श्लोकं पठेत् सर्वकार्य सिद्धिः ॥ ६ ॥ प्रतिश्लोकं करोतु सा नः शुभे-त्यर्द्धं पठेत् सर्वकार्यसिद्धिः ॥ ७ ॥ स्वाभीष्टवर प्राप्तये एवं देव्या वरं लब्ध्वेति श्लोकं पठेत् ॥ ८ ॥ सर्वापत्तित्तारणाय प्रतिश्लोकं दुर्गे स्मृतेति पठेत् ॥ अस्य केवलस्यापि श्लोकस्य कार्यानुसारेण लक्ष युतं सहस्रं शतं वा जपः ॥९॥ सर्वाबाधेत्यस्य जपे प्रति श्लोकं पाठे वा श्लोकोक्तं फलम् ॥ इत्थं यदा यदा बाधेति श्लोकजपे महामारीशांति ॥११॥ ततो वव्रे नृपो राज्यमिति मंत्रस्य जपे पुनः स्वराज्यलाभः ॥ १२ ॥ हिनस्ति दैत्य तेजांसि इत्यनेन सदीपबलिदाने घंटाबंधने च बालग्रहशांतिः ॥ १३ ॥ आद्यावृत्तिमनुलोमेन पठित्वा ततो विपरीतक्रमेण द्वितीयामनुलोमेन तृतीयामि-

त्येवमावृत्तित्रयेणशीघ्रंकार्यसिद्धिः ॥ १४ ॥
सर्वापत्ति वारणायदुर्गेस्मृतेत्यर्द्धततोय दंतिय-
च्चदूरकेइत्यृचंत दंतेदारिद्र्य दुःखेत्यर्द्धमृएवंका-
र्यानुसारेणलक्षमयुतं सहस्त्रंशतंवाजपः ॥१५॥
कांसोस्मीत्यृचंप्रतिश्लोकंपठेल्लक्ष्मीप्राप्तिः॥१६॥
प्रतिश्लोकंअनृणाअस्मिन्नित्यृचंपठेदृणपरिहारः
॥ १७ ॥ मारणार्थमृएवमुक्त्वासमुत्पत्स्येतिश्लो
कंप्रतिश्लोकंपठेन्मारणोक्तावृत्तिभिःफलसिद्धिः
॥१८॥ज्ञानिनामपिचेतांसि इतिश्लोकजपमात्रेणस
र्वमोहनमित्यनुभवसिद्धम् ॥ प्रतिश्लोकंतच्छ्लो-
कपाठेत्ववश्यं ॥ १९ ॥ रोगानशेषानितिश्लो
कस्यप्रतिश्लोकपाठेसकलरोगनाशः ॥ तन्मात्र
जपेपिसः ॥ २० ॥ इत्युक्तासातदादेवीगंभीरे
तिश्लोकस्यप्रतिश्लोकं पाठेपृथग्जपेवाविद्याप्राप्ति

वांग्वैकृतनाशश्च ॥ २१ ॥ भगवत्या कृतंसर्व
मित्यादि द्वादशोत्तरशताक्षरोमंत्रः सर्व-
कामदः सर्वापत्तिवारणश्च ॥ २२ ॥
देविप्रपन्नार्त्तिहरेइतिश्लोकस्ययथाकार्यलक्षायु-
तसहस्रशतान्यतमसंख्यजपे प्रतिश्लोकंपाठेवा
सर्वापन्निवृत्तिःसर्वकामाप्तिश्च ॥ एषुप्रयोगेषु
प्रतिश्लोकं दीपाग्रे केवलमेव नमस्करणेऽतिशीघ्रं
सिद्धिः ॥ प्रतिश्लोकंकामबीजसंपुटितस्यएक
चत्वारिंशद्दिनं त्रिरावृत्तौ सर्वकामसिद्धिः ॥ २३॥
एकविंशतिदिन पर्यन्त मुक्तरीत्या प्रत्यहंद्वादशा
वृत्तौ वशीकरणम् ॥ २४ ॥ मायाबीजसंपुटि-
तस्यफट्पल्लव सहितस्य सप्तदिनपर्यंतं त्रयोद-
शावृत्तावुच्चाटनसिद्धिः ॥२५॥ तादृश्यामेवद्दिन
चतुष्टयमेकादशावृत्तौ सर्वोपद्रवनाशः ॥२६॥

एकोनपंचाशद्दिनपर्यंतंप्रतिश्लोकं श्रीबीजसंपुटि
तस्यपंचदशावृत्तौलक्ष्मीप्राप्तिः ॥ २७ ॥ प्रति
श्लोकंवाग्बीजसंपुटितस्यशतावृत्त्या विद्याप्राप्तिः
॥२८॥ अथशतचंडीविधि ॥ शङ्करस्यभवान्या
वापिस्थानिकटेशुभम् ॥ मंडपंद्वारवेद्याढयंकु-
र्यात्सध्वजतोरणम् ॥ १ ॥ तत्रकुंडंप्रकुर्वीत
प्रतीच्यां मध्यतोपिवा ॥ स्नात्वानित्यक्रियां
कृत्वावृणुयाद्दशब्राडवान ॥ २ ॥ जितेंद्रियान्स-
दाचारान्कुलीनान्सत्यवादिनः ॥ वाडवा-
ब्राह्मणाः॥व्युत्पनांश्चण्डिकापाठरतान्लज्जाद्-
यावतः ॥ ३ ॥ मधुपर्कविधानेनस्वर्णवस्त्रादि
दानतः ॥ जपार्थमासनंमालांदद्यात्तेभ्योऽपि
भोजनम् ॥४॥ तेहविष्यान्नमश्नंतो मंत्रार्थगत
मानसाः ॥ ५ ॥ मार्कंडेयपुराणोक्तंदशकृत्वः

सचेतसः ॥ नवार्णचंडिकामंत्रंजपेयुश्चायुतंपृथक्
॥६॥ पृथक्संपुटीकरणादितिशेषः ॥ प्रत्येकं
ब्राह्मणैरयुतजपःकार्य्यः॥ अष्टमीनवमीचतुर्दशी
पौर्णमासीषु यथाशतावृत्ति समाप्तिर्भवति तथा
रंभः कर्त्तव्य इतिसांप्रदायिकाः ॥ यजमानः
पूजयेच्चकन्यानां नवकंशुभम् ॥ द्विवर्षाद्यादशा-
ब्दांताः कुमारीःपरिपूजयेत् ॥ १ ॥ तासांक्र-
मेणनामानि ॥ कुमारी १ त्रिमूर्त्तिः २ कल्याणी
३रोहिणी ४ कालिका ५ चंडिका ६ शांभवी
७ दुर्गा ८ सुभद्रा ९ इति॥नाममंत्रैस्तासांपूजा॥
तत्रहीनाधिकांगीकुष्टव्रणयुता अन्धा काणाकु-
रूपा कर्कराकुबरीलोमयुग्देहादासीजा रोगिणी
त्येवमाद्यावर्ज्याः ॥ विप्रांसर्वेष्टसंसिद्ध्यैयशं-
सेक्षत्रियोद्भवाम् ॥ वैश्यजांधनलाभायपुत्राप्त्यै

शूद्रजांयजेत् ॥ गंधपुष्पधूपदीपभक्ष्यभोज्यैर्यथा
शक्तिवस्त्राभरणैश्चपूजयेत् ॥ द्विवर्षासाकुमार्युक्ता
त्रिमूर्तिर्हायनत्रिका ॥ चतुरब्दातुकल्याणीपंच
वर्षातुरोहिणी ॥ १ ॥ षडब्दाकालिकाप्रोक्ता
चंडिकासप्तहायना॥ अष्टवर्षाशांभवीस्या दुर्गा-
तुनवहायना ॥ शुभद्रादशवर्षोक्तानाममंत्रैःप्र-
पूजयेत् ॥ तासामावाहने मंत्रः प्रोच्यतेशंकरो
दितः ॥ मंत्राक्षरमयींलक्ष्मीं मातॄणांरूपधारि-
णीम् ॥ नवदुर्गात्मिकां साक्षात्कन्यामावाहया
म्यहम् ॥ कुमारिकादिकन्यानां पूजामंत्रान्ब्रु-
वेऽधुना ॥ जगत्पूज्येजगद्वंद्ये सर्वशक्ति स्वरू-
पिणि॥ पूजांगृहाणकौमारिजगन्मातर्नमोऽस्तुते॥
त्रिपुरांत्रिपुराधारांत्रिवर्षांज्ञान रूपिणीम्॥त्रैलो-
क्यवंदितांदेवींत्रिमूर्तिपूजयाम्यहम्.॥ कलात्मि-

कांकलातीतांकारुण्यंहृदयांशिवाम् ॥ कल्याण
जननींदेवींकल्याणींपूजयाम्यहम् ॥ अणिमादि
गुणाधारामकाराद्यक्षरात्मिकाम् ॥ अनंतश-
क्तिकांलक्ष्मींरोहिणींपूजयाम्यहम् ॥ कामचारीं
शुभांकांतांकालचक्रस्वरूपिणीम् ॥ कामदांक-
रुणोदारांकालिकांपूजयाम्यहम् ॥ चंडवीरांचंड
मायांचंडमुंडप्रभंजनीम् ॥ पूजयामिसदादेवींचं-
डिकांचंडविक्रमाम् ॥ सदानंदकरींशांतांसर्वदे-
नमस्कृताम् ॥ सर्वभूतात्मिकांलक्ष्मींशांभवींपूज
याम्यहम् ॥ दुर्गमेदुस्तरं कार्येभवदुःख विना-
शिनीम् ॥ पूजयामिसदाभक्त्यादुर्गांदुर्गार्तिना-
शिनीम् ॥ सुंदरीं स्वर्णवर्णाभां सुख सौभाग्य
दायिनीम् ॥ सुभद्रजननींदेवीं सुभद्रां पूजया-
म्यहम् ॥ एतैर्मंत्रैः पुराणोक्तैस्तांतांकन्यांसमर्च-

येत् ॥ इतिपुजनंकुमारिकाणाम् ॥ वेद्यांविर-
चितेरम्ये सर्वतोभद्रमंडले ॥ घटंसंस्थाप्य
विधिनातत्रावाहयार्चयेच्छिवाम् तदग्रेकन्यकाश्चा
पिपूजयेद्ब्राह्मणानपि ॥ उपचारैस्तुविविधैर्नवा-
वरणान्यपि ॥ ॐकारः प्रथमंपीठंपूर्णपीठम-
नंतरम् ॥ तृतीयं कामपीठंचपूजयेत्संप्रदायतः॥
पूर्वादिदिक्षुपीठस्य गणेशादिचतुष्टयम् ॥ गणे-
शक्षेत्रपालौचपादुकेबटुकास्त्रयः ॥ आग्नेय्यादि
चतुर्दिक्षुपूज्यंदेवीचतुष्टयम् ॥ जयाचविजयाच
जयंतीचापराजिता ॥ पूर्वोक्तयंत्रपूर्वकोणेसर-
स्वतीसहितोब्रह्मा श्रीसहितोविष्णुर्नैर्ऋत्यामुम-
याशिवा ॥ वायव्यांषट्कोणेचक्रमध्यस्थमध्य
बीजे श्रीमहालक्ष्मीः ह्रीं महाकाली ऐंमहासर-
स्वतीदक्षिण वामयोः ॥ उदक्सिंहो दक्षिणे

महिषः ॥ षट्कोणेषु नंदजा रक्तदंतिकाशाकं-
भरीदुर्गाभीमाभ्रामर्य्यः ॥ सबिन्दुनामाद्यवर्ण-
ताराद्याश्चासांनाममंत्राःपूजादौ॥तारःप्रणवः॥अ-
ष्टपत्रेषु ब्रह्माणी माहेश्वरी कौमारी वैष्णवीवारा-
ही नारसिंही ऐंद्री चामुंडा उक्तरीत्या नाम मंत्रैः
पूज्याः ॥ ततोविष्णुमायादिचतुर्विंशति देवताः
प्रागादिक्रमेण केसरेषुपूज्याः ॥ प्रतिपत्रंचकेस-
रत्रयम् ॥ ताश्च ॥ विष्णुमाया १ चेतना २
बुद्धि ३ निद्रा ४ क्षुधा ५ छाया ६ शक्ति ७
तृष्णा ८ क्षान्ति ९ जाति १० लज्जा ११
शान्ति १२ श्रद्धा १३ कांति १४ लक्ष्मी १५
धृति १६ वृत्ति १७ स्मृति १८ दया १९
तुष्टि २० पुष्टि २१ मातृ २२ भ्रांति २३
चितिरूपा २४ एतावत्यः ॥ सप्तशतीस्तवेपंच

न्याये आसांचतुर्विंशतीनांन पाठइतिनभ्रमितव्यम् ॥ कात्यायनी तंत्रविरोधात् ॥ नालमूले तुसंपूज्यआधारादिचतुष्टयम् ॥ आधारः कर्मशेषोचचतुर्थीपृथिवीनृप ॥ गृहकोणेषुगणेशः क्षेत्रपालोबटुकोयोगिन्यः ॥ प्रागादिदिक्षुइंद्राद्या इति ॥ एवंचतुर्दिनं कुर्यात् ॥ तत्र प्रथमेह्नि एकावृत्तिर्द्वितीयेद्वेतृतीयेतिस्रश्चतुर्थे चतस्र इति ॥ पंचमेहोमः ॥ होमद्रव्याणि ॥ पायसान्नै स्त्रिमधक्तैद्राक्षारंभाफलादिभिः ॥ मातुलिंगरिक्षुखंडैर्नालिकेरयुतैस्तिलैः ॥ जातीफलैराम्रफलैरन्यैर्मधुरवस्तुभिरिति ॥ सप्तशत्यादशांशत्याप्रति मंत्रं हुतंचरेत् ॥ अयुतंचनवार्णेनस्थापितेऽग्नौ विधानतः ॥कृत्वावरणदेवानांहोमंतन्नाममंत्रतः॥ कृत्वापूर्णाहुतिंसम्यग्देवमग्निंविसृज्यच ॥ अभि

षिंचेच्चयष्टारं विप्रौघःकलशोदकैः ॥ निष्कंसुव-
र्णमथवाप्रत्येकं दक्षिणांदिशेत् ॥ भोजयेच्चशतं
विप्रान्भक्ष्यभोज्यैः पृथग्विधैः ॥ तेभ्योपिद-
क्षिणांदत्वागृह्णीयादाशिषस्तथा ॥ एवंकृतेज
गद्दश्यंसर्वेनश्यंत्युपद्रवाः ॥ इतिशतचण्डीविधीः
॥ श्रीजगदंबार्पणमस्तु ॥

॥ श्री गणेशायनमः ॥

॥ अथ सप्तशती प्रारभ्यते ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ नमोजगदंबायै ॥

अथसाधकः कृतमंगलस्नानतिलक नित्यविधिः प्राङ्‌मुख आदावाचामेत् ॥ तद्यथा ॥ ॐ ऐं आत्मतत्त्वं संशोधयामिनमः स्वाहा ॥ ॐ ह्रीं विद्यातत्त्वं संशोधयामिनमः स्वाहा ॥ ॐ क्लीं शिव तत्त्व संशाधयामि नमः स्वाहा ॥ ॐ ऐं ह्रीं क्लीं सर्वतत्त्व शोधयामि नमः स्वाहा ॥ ततः पवित्रपाणिः प्राणायामंकुर्यात् ॥ यथामूल मंत्रेणेडया (वामनासया) वायुमापुर्य कुंभके चतुर्वारं मूलं पठित्वा द्विवारं मूलमुच्चरन पिंग-लया (दक्षनासया) रेचयेत् इति ॥ ततः श्रीगणेशगुर्वादीन्नत्वा सुमुखश्चेत्यादि देशकाल

संकीर्तनां ते ॥ नित्यपाठ संकल्पः ॥ अस्माकं सर्वेषां सकुटुंबानां क्षेमस्थैर्या युरारोग्यैश्वर्याभि वृद्धयर्थं समस्त मंगलावाप्यर्थं मम श्रीजगदंबा प्रसादेन सर्वापन्नि वृत्ति सर्वाभीष्ट फलावाप्ति धर्मार्थ काम मोक्षचतुर्विध पुरूषार्थ सिद्धिद्वारा श्रीमहाकाली महालक्ष्मी महासरस्वती देवता प्रीत्यर्थंकवचार्गलाकीलक पठनपुर्वक नर्वाणे मंत्राष्टोत्तरशत जप रात्री सूक्त पठनपूर्वकं देवी सूक्त पठन नवार्ण मंत्राष्टोत्तर शतजप रहस्यत्र-यपठनान्तं श्रीचंडी सप्तशत्याः पाठंकरिष्ये॥इति संकल्प्य ॥ प्रथमं ॥ नमोदेव्यै महादेव्यैशिवायै सततं नमः ॥ नमः प्रकृत्यै भद्रायै नियताः प्रणताः स्मताम् ॥इतिमंत्रेण पंचोपचारैःपुस्तक पुजां कुर्यात् ॥ अथकवचम् ॥ अस्यचंडीकव-

चस्य ब्रह्माऋषिः अनुष्टुप्छंदः चामुण्डादेवता अंगन्यासोक्तमातरोबीजं दिग्बंध देवता स्तत्त्वं श्री त्रिगुणादेवी प्रीत्यर्थे जपे विनियोगः ॥
ॐ नमश्चण्डिकायै ॥

॥ मार्कण्डेयउवाच ॥

ॐयद्गुह्यंपरमंलोकेसर्वरक्षाकरंनृणाम् ॥
यन्नकस्यचिदाख्यातंतन्मेब्रूहिपितामह ॥१॥

ટીકાઃ—માર્કંડેય બ્રહ્માને પૂછે છે કે, હે પિતામહ! જે ત્રણે લોકમાં ઉત્તમ, અત્યંત છાનું અને માણસોનું સર્વ પ્રકારે રક્ષણ કરનારૂં તથા કોઇને પણ ન કહેલું એવું રહસ્ય મને કહો. ૧

॥ ब्रह्मोवाच ॥

अस्तिगुह्यतमंविप्रसर्वभूतोपकारकम् ॥
देव्यास्तुकवचम्पुण्यन्तच्छृणुष्वमहामुने ॥२॥

ટીકા:—બ્રહ્મા કહે છે, હે વિપ્ર! હે મહામુનિ! સર્વ પ્રાણી માત્રને ઉપકાર કરનારે અને જગતમાં અતિ ગુહ્ય તથા પવિત્ર એવું દેવીનું જે કવચ છે તેને તું સાંભળ. ૨

प्रथमंशैलपुत्रीचद्वितीयंब्रह्मचारिणी ।
तृतीयंचन्द्रघण्टेतिकूष्माण्डेतिचतुर्थकम् ॥३॥

ટીકા:—એ દેવીનાં નામ નવ છે. પહેલું શૈલપુત્રી, બીજું બ્રહ્મચારિણી, ત્રીજું ચંદ્રઘંટા, ચોથું કુષ્માંડા. ૩

पंचमंस्कन्दमातेतिषष्ठंकात्यायनीतिच ॥
सप्तमंकालरात्रीश्चिमहागौरीतिचाष्टमम् ॥४॥

ટીકા:—પંચમું સ્કંદમાતા, છઠું કાત્યાયની, સાતમું કાળરાત્રી, આઠમું મહાગૌરી. ૪

नवमंसिद्धिदाप्रोक्तानवदुर्गाःप्रकीर्तिताः ॥
उक्तान्येतानिनामानिब्रह्मणैवमहात्मना॥५॥

ટીકાઃ-નવમું સિદ્ધિદાત્રી, એ પ્રમાણે દુર્ગાનાં નવ નામ કહ્યાં છે. આ નવ નામો મહાત્મા બ્રહ્માએ કહ્યાં છે. ૫

अग्निनादह्यमानस्तुशत्रुमध्येगतोरणे ॥
विषमेदुर्गमेचैवभयार्ताः शरणंगताः ॥ ६ ॥

ટીકાઃ-અગ્નિથી બળતાં, લડાઇમાં શત્રુની સામે જતાં, તથા વિષમ અથવા કઠણ જગ્યાએ જતાં તથા સંકટમાં ભયથી પીડિત થઇને જે શરણે જાય. ૬

नतेषांजायतेकिंचिदशुभंरणसंकटे ॥
नापदन्तस्यपश्यामिशोकदुःखभयन्नहि ॥७॥

ટીકાઃ-તેઓને રણસંકટમાં કિંચિતમાત્ર પણ અશુભ થતું નથી. તે આપત્તિને જોતો નથી. તેમજ તેને શોક અને દુઃખનો પણ ભય થતો નથી. ૭

यैस्तुभक्त्यास्मृतानूनंतेषावृद्धिः प्रजायते ॥
येत्वांस्मरंतिदेवेशि रक्षसेतान्न संशयः ॥८॥

ટીકા:-જેઓ ભક્તિવડે દેવીનું સ્મરણ કરે છે તેઓની પ્રજાની નક્કી વૃદ્ધિ થાય છે. હે દેવેશિ! જે તારૂં સ્મર્ણું કરે છે તેઓની તું નિઃસંશય રક્ષા કરે છે. ૮

प्रेतसंस्थातुचामुण्डावाराहीमहिषासना ॥
ऐन्द्रीगजसमारूढावैष्णवीगरुडासना ॥ ९ ॥

ટીકા:-પ્રેત ઉપર બેઠેલી ચામુંડા, પાડા ઉપર બેઠેલી વારાહી, હાથી ઉપર બેઠેલી ઐંદ્રી, ગરૂડપર બેઠેલી વૈષ્ણવી. ૯

माहेश्वरीवृषारूढाकौमारीशिखिवाहना॥
लक्ष्मीःपद्मासनादेवीपद्महस्ताहरिप्रिया ॥१०॥

ટીકા:-નંદી ઉપર બેઠેલી માહેશ્વરી, મોર ઉપર બેઠેલી કૌમારી, હરિને પ્રીય છે અને

જેના હાથમાં કમળ છે તથા કમળના આસન ઉપર બેઠેલી એવી લક્ષ્મી. ૧૦

श्वेतरुप धरादेवी ईश्वरी वृषवाहना ॥
ब्राह्मीहंस समारूढा सर्वा भरणभूषिता॥११॥

ટીકાઃ—શ્વેતરૂપ ધારણ કરનારી અને વૃષવાહનવાળી ઇશ્વરીદેવી તથા સર્વ આભૂષણોથી વિભૂષિત અને હંસ ઉપર બેઠેલી બ્રાહ્મીદેવી. ૧૧

इत्येतामातरस्सर्वाःसर्वयोगसमन्विताः ॥
नानाभरणशोभाढ्यानानारत्नोपशोभिताः १२

ટીકાઃ—આ પ્રમાણે સઘળી માતૃકા સર્વ યોગ સંયુક્ત નાના પ્રકારનાં ઘરાણાંથી શોભાયમાન અને સુંદર રત્નોથી શોભીતી છે. ૧૨

दृश्यन्तेरथमारूढादेव्यः क्रोधसमाकुलाः ॥
शंखंचक्रंगदांशक्तिहलंचमुसलायुधम् ॥१३॥

ટીકાઃ—તેઓ ક્રોધથી સંયુક્ત થઈને રથમાં

એઠેલી દેખાય છે. શંખ, ચક્ર, ગદા, શક્તિ, હળ, મુસળ, ૧૩

खेटकन्तोमरंचैवपरशुम्पाशमेवच ॥
कुन्तायुधन्त्रिशूलंचशार्ङ्गमायुधमुत्तमम् ॥१४॥

ટીકાઃ—ખેટક, (ઢાલ), તોમર (ભાલો) પરશુ, (ફરશી) ફાંસો (પાસ), કુંત (બરછી), ત્રિશુળ, અને શ્રેષ્ટ શારંગ (એટલે ધનુષ). ૧૪

दैत्यानांदेहनाशायभक्तानामभयायच ॥
धारयन्त्यायुधानीत्थंदेवानांचहितायवै ॥१५

ટીકાઃ—એ હથિઆરોને દેવીઓએ, ભક્તોને અભય કરવા અને દૈત્ય દેહનો નાશ કરવા તથા દેવોના કલ્યાણ માટે ધારણ કરેલાં છે.૧૫

नमस्तेऽस्तुमहारौद्रेमहाघोरपराक्रमे ॥
महाबलेमहोत्साहेमहाभयविनाशिनि ॥१६॥

ટીકાઃ—હે મહારૌદ્રે! હે મોટાં ઘોર પરા-

ક્રમવાળી ! હે મહાબળે, હે મહોત્સાહે, હે મોટા ભયની વિનાશિની, હું તને નમન કરૂં છું. ૧૬

त्राहिमान्देविदुष्प्रेक्ष्येशत्रूणाम्भयवर्द्धिनि ॥
प्राच्यांरक्षतुमामैन्द्रीआग्नेय्यामग्निदेवता ॥१७॥

ટીકાઃ—હે દેવી ! હે દુઃપ્રેક્ષ્યે, હે શત્રુઓના ભયને વધારનારી, તું મારૂં રક્ષણ કર. ઐંદ્રી પૂર્વ દિશામાં મારૂં રક્ષણ કરો, અગ્નિદેવી અગ્નિકોણમાં રક્ષણ કરો. ૧૭

दक्षिणेऽवतुवाराहीनैर्ऋत्यांखड्गधारिणी ॥
प्रतीच्यांवारुणीरक्षेद्वायव्यांमृगवाहिनी ॥१८॥

ટીકાઃ—દક્ષિણ દિશામાં વારાહી, નૈરૂત્યમાં ખડ્ગ ધારિણી, પશ્ચિમમાં વારૂણી, વાયવ્ય કોણમાં મૃગવાહિની દેવી રક્ષણ કરો. ૧૮.

उदीच्यांपातुकौमारीईशान्यांशूलधारिणी ॥

ऊर्ध्वम्ब्रह्माणिमेरक्षेदधस्ताद्वैष्णवीतथा ॥१९॥

ટીકાઃ—ઉત્તર દિશામાં કૌબેરી—અને ઈશાન્યકોણમાં શૂળ ધારિણી રક્ષણુ કરો. આકાશ તરફ બ્રહ્માણી મારું રક્ષણુ કરો અને પાતાળ તરફ વૈષ્ણુવી રક્ષા કરો. ૧૯

एवन्दशदिशोरक्षेच्चामुण्डाशववाहना ॥

जयामेचाग्रतःपातुविजयापातुपृष्ठतः ॥२०॥

ટીકાઃ—શબવાહના ચામુંડા એ પ્રમાણે મારી દશે દિશામાં રક્ષણુ કરો, જયા મારી આગળ રક્ષા કરો, અને વિજયા મારી પાછળ રક્ષા કરો. ૨૦

अजितावामपार्श्वेतुदक्षिणेचापराजिता ॥

शिखामुद्योतिनीरक्षेदुमामूर्ध्निव्यवस्थिता॥२१॥

ટીકાઃ—વામ એટલે ડાબે પાસે અજીતા અને દક્ષિણુ એટલે જમણે પાસે અપરાજીતા

તથા ઉદ્યોતિની શીખાનું રક્ષણ કરો. ઉમાદેવી મારા માથાનું રક્ષણ કરો. ૨૧

मालाधरीललाटेचभ्रुवौरक्षेद्यशस्विनी ॥
त्रिनेत्राचभ्रुवोर्मध्येयमघण्टाचनासिके ॥२२॥

ટીકાઃ–માળા ધારણ કરનારી કપાળમાં રક્ષણ કરો, યશસ્વિની ભ્રકુટીઓનું રક્ષણ કરો, ત્રિનેત્રા આંખોની વચ્ચેની જગાનું તથા યમ ઘંટા નાકનું રક્ષણ કરો. ૨૨

शंखिनीचक्षुषोर्म्मध्येश्रोत्रयोर्द्वारवासिनी ॥
कपोलौकालिकारक्षेत्कर्णमुलेतुशांकरी॥२३॥

ટીકાઃ–શંખિની નેત્રની મધ્યમાં તથા દ્વાર વાસિની બે કાનની રક્ષા કરો. કાળિકા કપોળ (ગાલ)નું રક્ષણ કરો અને શાંકરી કાનના મૂળનું રક્ષણ કરો. ૨૩

नासिकायांसुगन्धाचउत्तरोष्ठेचचर्च्चिका ॥

अधरेचामृतकलाजिह्वायांचसरस्वती ॥२४॥

ટીકાઃ—નાકમાં સુગંધી અને ઉપલા હોઠમાં ચર્ચિકા રક્ષા કરો, નીચલા હોઠમાં અમૃતકલા, જીભમાં સરસ્વતી રક્ષા કરો. २४

दन्तान्रक्षतुकौमारीकण्ठदेशेतुचण्डिका ॥
घण्टिकांचित्रघण्टाचमहामायाचतालुके॥२५॥

ટીકાઃ—કૌમારી દાંતનું રક્ષણ કરો, ચંડિકા કંઠમધ્ય એટલે ગળાની વચલી જગાનું રક્ષણ કરો, દાઢીથી હેઠળના ભાગનું ચિત્રઘંટા અને મહામાયા તાળવાનું રક્ષણ કરો. २५

कामाक्षीचिबुकंरक्षेद्वाचंमेसर्वमंगला ॥
ग्रीवायाम्भद्रकालीचपृष्ठवंशेधनुर्धरी ॥२६॥

ટીકાઃ—કામાક્ષી મારી ચિબુક એટલે દાઢીની રક્ષા કરો, સર્વમંગળા મારી વાણીનું રક્ષણ કરો. ગ્રીવાને વિષે ભદ્રકાળી અને પૃં-

ઠને વિષે ધનુષ ધારણ કરનારી દેવી રક્ષા કરો. ૨૬

नीलग्रिवाबहिःकण्ठेनलिकांनलकूबरी ॥
स्कन्धयोःखड्गिनीरक्षेद्बाहुमेवज्रधारिणी॥२७॥

ટીકાઃ—નીલગ્રીવા બાહ્યકંઠનું રક્ષણ કરો અને નલકૂબરી કંઠનળીની રક્ષા કરો. ખડગધારિણી બે સ્કંધ એટલે ખભાને વિષે તથા વજ્રધારિણી બે બાહુને વિષે રક્ષા કરો. ૨૭

हस्तयोर्दण्डिनीरक्षेदंबिकाचांगुलीषुच ॥
नखाञ्छूलेश्वरीरक्षेत्कुक्षौरक्षेत्कुलेश्वरी ॥२८॥

ટીકાઃ—દંડિની હાથનું રક્ષણ કરો અને અંબિકા આંગળીઓને વિષે તથા નખને વિષે શૂળેશ્વરી રક્ષા કરો; નળેશ્વરી કુખનું રક્ષણ કરો. ૨૮

स्तनौरक्षेन्महादेवीमनः शोकविनाशिनी ॥

हृदयेललितादेवीउदरेशूलधारिणी ॥ २९ ॥

ટીકાઃ—મનશોક વિનાશિની મહાદેવી સ્તનનું રક્ષણ કરો, લલિતા દેવી હૃદય તથા શૂળધારિણી દેવી ઉદર એટલે પેટનું રક્ષણ કરો. ૨૯

नाभौचकामिनीरक्षेद्गुह्यंगुह्येश्वरीतथा ॥
कट्यांभगवतीरक्षेज्जानुनीविंध्यवासिनी॥३०॥

ટીકાઃ—નાભિને વિષે કામિની દેવી રક્ષા કરો અને ગુહ્ય ભાગનું ગુહ્યેશ્વરી રક્ષણ કરો. કેડની રક્ષા ભગવતી દેવી કરો, વિંધ્યવાસિની દેવી જાનુ એટલે ઢીંચણનું રક્ષણ કરો. ૩૦

जंघेमहाबलारक्षेत्सर्वकामप्रदायिनी ॥
गुल्फयोर्नारसिंहीचपादपृष्ठेमितौजसी ॥३१॥

ટીકાઃ—સર્વ કામ પ્રદાયિની દેવી જે મહાબળા તે જાંઘનું રક્ષણ કરો, નારસિંહી બ

ઘુંટીઓનું અને તૈજસી દેવી પગના તળીઆનુ રક્ષણ કરો. ૩૧

पादांगुलीषु श्रीरक्षेत्पादाधस्तलवासिनी ॥
नखान्दंष्ट्राकरालीचकेशांश्चैवोर्ध्वकेशिनी॥३२॥

ટીકાઃ–શ્રીધરી પગની આંગળીઓની રક્ષા કરો, તળવાસિની પગના નીચલા ભાગની રક્ષા કરો, કરાળીની દાઢોની તથા ઉર્ધ્વ કેશિની માથાના વાળની રક્ષા કરો. ૩૨

रोमकूपेषुकौमारीत्वचंवागीश्वरीतथा ॥
रक्तमज्जावसामांसान्यस्थिमेदांसिपार्वती॥३३॥

ટીકાઃ–કૌબેરી રોમકૂપ એટલે રુવાંટીનાં છિદ્રને વિષે, તથા વાગીશ્વરી ત્વચાને વિષે તથા પાર્વતી, રક્ત, મજ્જા, ચરબી, માંસ, ને હાડકાંને વિષે રક્ષા કરો. ૩૩.

अन्त्राणिकालरात्रीचपित्तचमुकुटेश्वरी॥

पद्मावतीपद्मकोशेकफेचूडामणिस्तथा ॥३४॥

ટીકા:—આંતરડાંનું કાળરાત્રી, પિત્તનું મુકુટેશ્વરી, પદ્મકોષ (હૃદયકમળ) નું પદ્માવતી અને કફનું ચૂડામણી રક્ષણ કરો. ૩૪

ज्वालामुखीनसाजालमभेद्यासर्वसंधिषु ॥

शुक्रंब्रह्माणीमेरक्षेच्छायांछत्रेश्वरीतथा॥३५॥

ટીકા:—નખના પ્રકાશનું જ્વાળામુખી, સર્વ સાંધાઓમાં અભેદ્યા, શુક્ર (વિર્ય) નું બ્રહ્માણી અને છત્રેશ્વરી છાયાનું રક્ષણ કરો. ૩૫

अहंकारंमनोबुद्धिंरक्षेन्मेधर्मधारिणी ॥

प्राणापानौतथाव्यानमुदानंचसमानकम् ॥३६॥

ટીકા:—મારા અહંકાર, મન, ને બુદ્ધિ તથા પ્રાણ, વ્યાન, અપાન, ઉદાન ને સમાન એ પ્રમાણે પાંચ પ્રકારનું વાયુનું રક્ષણ ધર્મધારિણી દેવી કરો. ૩૬

वज्रहस्ताचमेरक्षेत्प्राणकल्पंचशोभना ॥
रसेरूपेचगन्धेचशब्देस्पर्शेचयोगिनी ॥ ३७ ॥

ટીકાઃ-કલ્યાણ, શોભના અને વજ્રહસ્તા મારા પ્રાણની રક્ષા કરો, અને શબ્દ, સ્પર્ષ, રુપ, રસ, ને ગંધ એ પાંચને વિષે યોગિની દેવી રક્ષો. ૩૭

सत्वंरजस्तमश्चैवरक्षेन्नारायणीसदा ॥
आयूरक्षतुवाराहीधर्मंरक्षतुवैष्णवी ॥ ३८ ॥

ટીકાઃ-નારાયણી હમેશાં સત્વ, રજ, અને તમ એ ત્રણ ગુણને વિષે રક્ષા કરો. વારાહી આયુષ્યની રક્ષા કરો અને વૈષ્ણવી ધર્મનું રક્ષણ કરો. ૩૮

यशःकीर्तिंचलक्ष्मींचधनंविद्यांचचक्रिणी ॥
गोत्रमिन्द्राणीमेरक्षेत्पशून्मेरक्षचण्डिके ॥३९॥

ટીકાઃ-ચક્રિણી દેવી યશ, કીર્તિ, લક્ષ્મી,

જ્ઞાન અને વિદ્યાનું રક્ષણ કરો. ઇંદ્રાણી મારા ગોત્રનું રક્ષણ કરો. અને ચંડિકા તમે મારાં પશુનું રક્ષણ કરો. ૩૯

पुत्रान्रक्षेन्महालक्ष्मीर्भार्यांरक्षतुभैरवी ॥
पन्थानंसुपथारक्षेन्मार्गंक्षेमकरीतथा ॥४०॥

ટીકાઃ—મહાલક્ષ્મી પુત્રોની રક્ષા કરો, ભૈરવી માહારી સ્ત્રીનું રક્ષણ કરો, ધનેશ્વરી ધનનું રક્ષણ કરો અને કૌમારી કન્યાની રક્ષા કરો ૪૦

मार्गंक्षेमकरीरक्षेद्विजयासर्वतःस्थिता ॥
राजद्वारेमहालक्ष्मीःसंग्रामेजयवर्धिनी ॥४१॥

ટીકાઃ—ક્ષેમકરી માર્ગને વિષે રક્ષા કરો અને વિજયા સઘળી બાજુએ રક્ષણ કરો. રાજદ્વારને વિષે મહાલક્ષ્મી અને જયવર્ધિની સંગ્રામને વિષે રક્ષણ કરો. ૪૧

सर्वरक्षाकरंपुण्यंकवचंसर्वदाजपेत् ॥

इदंरहस्यंविप्रर्षेभक्त्यातवमयोदितम् ॥४२॥

ટીકાઃ—સર્વ પ્રકારે રક્ષા કરે એવા આ પવિત્ર કવચનોં હમેશાં પાઠ કરવો. હે વિપ્રર્ષિ ! આ રહસ્ય મેં તને તારી ભક્તિ જોઇને કહ્યું છે. ૪૨

रक्षाहीनंतुयत्स्थानंवर्जितंकवचेनतु ॥
तत्सर्वंरक्षमेदेविजयन्तीपापनाशिनी ॥४३॥

ટીકાઃ—જે જે સ્થાન રક્ષાહીત છે તેઓને વિષે તથા જે સ્થાનકનાં નામ કવચની અંદર વર્જિત કરાયલાં તેઓને વિષે હે જયંતી, પાપવિનાશિની દેવી રક્ષા કરો. ૪૩

पदमेकंनगच्छेतुयदीच्छेच्छुममात्मनः ॥
कवचेनावृतोनित्यंयत्रयत्रैवगच्छति ॥४४॥

ટીકાઃ—જે પોતાનુ હીત ઇચ્છે છે તેણે તો કવચ વગર એક પગલું પણ ચાલવું નહિ. તે

માણુસ કવચની સાથે જ્યાં જ્યાં જાય છે.૪૪

तत्रतत्रार्थलाभश्चविजयस्सार्वकामिकः ॥
यंयंचिन्तयतेकामन्तन्तम्प्राप्नोतिनिश्चितम्॥४५।

ટીકાઃ—ત્યાં ત્યાં તેને ધનનો લાભ અને વિજયની પ્રાપ્તિ થઈ સર્વ ઈચ્છાઓ ફળીભૂત થાય છે. જે જે તે ધારે છે તે તે તેને મળે છે. ૪૫

परमैश्वर्यमतुलम्प्राप्स्यतेभूतलेपुमान् ॥
निर्भयोजायतेमर्त्यस्संग्रामेष्वपराजितः ॥४६।

ટીકાઃ—પૃથ્વીમાં તે પુરૂષને અતુલ ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત થાય છે. તે નિર્ભયતા અને અતુલપણું પ્રાપ્ત કરીને લડાઈને વિષે કોઈ થકી હારતો નથી. ૪૬

त्रैलोक्येतुभवेत्पुज्यःकवचेनावृतःपुमान् ॥
इदन्तुदेव्याःकवचंदेवानामपिदुर्लभम् ॥४७॥

ટીકાઃ—કવચના સંયોગે કરીને તે માણસ સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળ એ ત્રણે લોકને વિષે પૂજ્ય મનાય છે. આ દેવીનું કવચ દેવતાઓને પણ દુર્લભ છે. ૪૭

यःपठेत्प्रयतोनित्यंत्रिसन्ध्यंश्रद्धयान्वितः ॥
दैवीकलाभवेत्तस्यत्रैलोक्येष्वपराजितः॥४८॥

ટીકાઃ—જે માણસ હમેશાંસવાર,બપોર અને સાંજ એમ ત્રિસંધ્યાના સમયને વિષે શ્રદ્ધા સહિત પાઠ કરે છે તેનામાં દેવીની કળાઓ આવે છે અને તે દેવ બને છે તથા ત્રણે લોકને વિષે તેને કોઈ જીતી શકતું નથી. ૪૮

जीवेद्वर्षशतंसाग्रमपमृत्युविवर्जितः
नश्यन्तिव्याधयस्सर्वेलुताविस्फोटकादयः॥४९॥

ટીકાઃ—પાઠ કરનારા માણસનું અકાળમૃત્યું ન થાય અને સૌ કરતાં વધારે વર્ષ જીવેછે.

તથા તેને મરડા, વિસ્ફોટક વગેરે રોગ થતા નથી. ૪૯

स्थावरंजंगमंवापिकृत्रिमंचापियद्विषम् ॥
अभिचाराणिसर्वाणिमंत्रयंत्राणिभूतले ॥५०॥

ટીકાઃ—સ્થાવર વિષ એટલે અફીણ, સોમલ, વગેરે જંગમ વિષ એટલે વિંછી, સાપ, વગેરેનું ઝેર; અને કૃત્રિમ વિષ એટલે કોઈ પણ પ્રકારથી બનાવેલું ઝેર, એ ત્રણે પ્રકારનાં વિષ; સર્વ પ્રકારના અભિચાર, મંત્ર અને યંત્ર; એ જે માણસની પાસે કવચ છે તેને નુકશાન કરી શકતાં નથી. ૫૦

भूचराःखेचराश्चैवजलजाश्चौपदेशिकाः ॥
सहजाःकुलजामालाडाकिनीशाकिनीतथा ॥५१॥

ટીકાઃ—ભુચર એટલે પૃથ્વીપર ચાલનાર; ખેચર એટલે આકાશમાં ચાલનાર, જળચર

એટલે પાણીમાં ચાલનાર, ઉપદેશિક એટલે ઉપદેશથી તુષ્યમાન થનાર, સહજ, કુલજ, માલા, ડાકેણો તથા શાકિની. ૫૧

अन्तरिक्षचराघोराडाकिन्यश्चमहाबलाः ॥
ग्रहभूतपिशाचाश्चयक्षगन्धर्वराक्षसाः ॥ ५२ ॥

ટીકાઃ—અંતરિક્ષ માર્ગે ચાલનાર, મહા બળવાળી ભયંકર ડાકેણ્યો ગ્રહ, ભુત, પિશાચ, યક્ષ, ગંધર્વ, રાક્ષસ. ૫૨

ब्रह्मराक्षसवेतालाःकूष्माण्डाभैरवादयः ॥
नश्यंतिदर्शनात्तस्यकवचेहृदिसंस्थिते ॥ ५३ ॥

ટીકાઃ—બ્રહ્મરાક્ષસ, વૈતાળ, કુષ્માંઠ, ભૈરવ, વગેરે જેના હૃદયમાં કવચનો વાસ છે તેને દેખીને જતાં રહે છે. ૫૩

मानोन्नतिर्भवेद्राज्ञस्तेजोवृद्धिकरंपरम ॥
यशसावर्धतेसोऽपिकीर्तिमण्डितभूतले ॥ ५४ ॥

ટીકા:—શ્રેષ્ઠ વૃદ્ધિકર તેજ, માન, રાજ્ય, ઉન્નતિ, એ તે માણુસનાં દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામતાં જાય છે. યશના વધવાથી જાણે કીર્તિ રૂપી મૂગટ માથે પહેરેલો હોય એ પ્રમાણે તે શોભે છે. ૫૪

जपेत्सप्तशतींचण्डींकृत्वातुकवचंपुरा ॥
यावद्भुमण्डलंधत्तेसशैलवनकाननम् ॥ ५५ ॥

ટીકા:—પહેલાં કવચનો પાઠ કરીને પછી સપ્તશતીનો પાઠ કરે તો જ્યાં સુધી ભુમંડળપર શૈલ, વન અને કાનન છે. ૫૫

तावत्तिष्ठतिमेदिन्यांसन्ततिःपुत्रपौत्रिकी ॥
दे ान्तेपरमंस्थानंयत्सुरैरपिदुर्लभं ॥ ५६ ॥

ટીકા:—ત્યાં સૂધી જગતમાં તે માણુસની સંતતિ, પુત્રપોત્રાદિ વગેરે વાસ કરે અને તે

માણુસ મરી ગયા પછી દેવતાઓને પણ દુર્લભ એવા ઉત્તમ સ્થાનને પ્રાપ્ત થાય છે. ૫૬

प्राप्नोतिपुरुषोनित्यंमहामायाप्रसादतः ॥
तत्पदंसमवाप्नोतियावदाभूतसंप्लवम् ॥ ५७ ॥

ટીકાઃ—તે પુરુષ મહામાયાની મહેરબાનીથી તત્પદ (મોક્ષ) ને પામે છે અને જગતના અંત સુધી તેનો નાશ થતો નથી. ૫૭

॥ इतिश्रीहरिहरब्रह्मविरचितंदेवीकवचंसमाप्तं ॥

॥ હરીહર બ્રહ્માનું, બનાવેલું દેવીનું કવચ પુરૂં થયું. ॥

॥ अथार्गलास्तोत्रम् ॥

अस्यश्री अर्गलास्तोत्रमंत्रस्य विष्णुऋषिः अनुष्टुप् छंदः श्रीमहालक्ष्मीर्देवता श्रीजगदंबा प्रीत्यर्थे जपोविनियोगः ॥

॥ मार्कंडेय उवाच ॥

जयन्तीमंगलाकालीभद्रकाली कपालिनी ॥
दुर्गाक्षमाशिवाधात्रीस्वाहास्वधानमोऽस्तुते ॥१॥

ટીકાઃ—માર્કંડેય મુની સ્તુતિ કરે છેઃ—
જયંતી, મંગળા, કાળીકા, ભદ્રકાળી, કપાળની, દુર્ગા, ક્ષમા, શિવા, ધાત્રી, સ્વાહા, સ્વધા, એવી જે તું તને નમસ્કાર છે. ૧

मधुकैटभविद्राविविधातृंवरदेनमः ॥
रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥२॥

ટીકાઃ—મધુ કૈટભનો નાશ કરનારી અને બ્રહ્માને વરદાન આપનારી દેવીને હું નમસ્કાર કરૂં છું. મને રૂપ આપ, જય આપ, યશ આપ, અને દુશ્મનોનો નાશ કર. ૨

महिषासुरनिर्णाशिभक्तानां सुखदेनमः ॥
रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥३॥

ટીકાઃ—મહિષાસુરને મારી નાંખનારી અને ભકતોને સુખ આપનારી દેવીને નમસ્કાર છે. મને રૂપ, જય અને યશને આપો તથા શત્રુને મારો. ૩

रक्तबीजवधेदेविचण्डमुण्डविमर्दिनि ॥
रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥४॥

ટીકાઃ—રક્તબીજનો વધ કરનારી અને ચંડમુંડનું મર્દન કરનારી દેવી મને રૂપ, જય અને યશને આપો તથા શત્રુને મારો. ૪

निशुंभशुंभनीनाशितधाम्रूम्राक्षमर्दिनि ॥
रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥५॥

ટીકાઃ—નિશુંભ અને શુંભનો નાશ કરનારી તથા ધૂમ્રાક્ષનું મર્દન કરનારી દેવી મને રૂપ, જય અને યશ આપો તથા શત્રુને મારો ૫

वंदितांघ्रियुगेदेववंदेविसौभाग्यदायिनि ॥
रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥६॥

ટીકાઃ—દેવતાઓ જેના ચરણને નમે છે, તથા સૌભાગ્ય આપનારી હે દેવી! મને રૂપ, જય અને યશને આપો તથા શત્રુને મારો. ૬

अचिंत्यरूपचरितेसर्वशत्रुविनाशिनि ॥
रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥७॥

ટીકાઃ—જેનું રૂપ અને ચરિત અચિંત્ય છે એવી સર્વ શત્રુનો વિનાશ કરનારી મને રૂપ, જય અને યશઆપો તથા શત્રુને મારો, ૭

नतेभ्यस्सर्वदाभक्त्याचण्डिकेदुरितापहे ॥
रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥८॥

ટીકાઃ—નિરંતર ભક્તિથી નમેલા માણસનાં દુઃખનો નાશ કરનારી હે ચંડિકા મને રૂપ, જય અને યશને આપો શત્રુનો નાશ કરો. ૮

स्तुवद्भ्यो भक्तिपूर्वं त्वां चण्डिके व्याधिनाशिनि ॥
रूपं देहि जयं देहि यशो देहि द्विषो जहि ॥९॥

ટીકા:-ભક્તિ પૂર્વક સ્તુતિ કરનારની પીડાનો નાશ કરનારી હે ચંડિકા મને રૂપ, જય અને યશને આપો તથા શત્રુનો નાશ કરો ૯

चण्डिके सततं ये त्वामर्चयन्तीह भक्तितः ॥
रूपं देहि जयं देहि यशो देहि द्विषो जहि ॥१०॥

ટીકા:-હે ચંડીકા આ લોકમાં જે ભક્તિથી તારૂં નિરંતર પૂજન કરે છે. તેને રૂપ, જય અને યશને આપો તથા તેના શત્રુનો નાશ કરો ૧૦

देहि सौभाग्यमारोग्यं देहि देवि परं सुखं ॥
रूपं देहि जयं देहि यशो देहि द्विषो जहि ॥११॥

ટીકા:-હે દેવિ ! સૌભાગ્ય, આરોગ્ય અને પરમસુખ આપો, રૂપ, જય અને યશને આપો તથા શત્રુનો નાશ કરો. ૧૧

विधेहिदेविकल्याणंविधेहिविपुलांश्रियम् ॥
रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥१२॥

ટીકાઃ-હે દેવિ ! કલ્યાણ કરો, શ્રેષ્ઠ લક્ષ્મી આપો. રૂપ, જય અને યશને આપો તથા શત્રુનો નાશ કરો. ૧૨

विधेहिद्विषतांनाशंविधेहिबलमुच्चकैः ॥
रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥१३॥

ટીકાઃ-અમારા વૈરીઓનો નાશ કરો. અને અમારા સામર્થ્યનો વધારો કરો રૂપ, જય અને યશ આપો તથા શત્રુનો નાશ કરો. ૧૩

सुरासुरशिरोरत्ननिघृष्टचरणेऽम्बिके ॥
रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥१४॥

ટીકાઃ-દેવ અને દૈત્યોનાં માથાનાં રત્નો જેના ચરણને વિષે ઘસાયલાં છે એવી હે દેવી

અંબિકા રૂપ, જય અને યશ આપો તથા શત્રુનો નાશ કરો. ૧૪

विद्यावन्तंयशस्वन्तंलक्ष्मीवन्तंजनंकुरु ॥
रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥१५॥

ટીકા:—માણુસોને વિદ્યાવાન્ યશવાન્ અને લક્ષ્મીવાન્ કરો રૂપ, જય અને યશને આપો તથા શત્રુનો નાશ કરો ૧૫

प्रचण्डदैत्यदर्पघ्नेचण्डिकेप्रणतायमे ॥
रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥१६॥

ટીકા:—મોટા દૈત્યના અહંકારનો નાશ કરનારી હે ચંડિકેદેવિ ! નમસ્કાર કરતો જે હું તેને રૂપ, જય અને યશ આપો તથા શત્રુનો નાશ કરો. ૧૬

चतुर्भुजेचतुर्वक्त्रसंस्तुतेपरमेश्वरि ॥
रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥१७॥

ટીકાઃ—હે ચાર હાથવાળી ! ચાર મોઢાવાળા બ્રહ્માએ સ્તુતિ કરાયેલી હે પરમેશ્વરી ! મને રૂપ, જય અને યશ આપો તથા શત્રુનો નાશ કરો. ૧૭

कृष्णेनसंस्तुतेदेविशश्वद्भक्त्यात्वमंबिके ॥
रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥१८॥

ટીકાઃ—ભક્તિ વડે વિષ્ણુથી સર્વદા સ્તુતિ કરાયેલી હે અંબિકે દેવિ ! રૂપ, જય અને યશને આપો તથા શત્રુનો નાશ કરો. ૧૮.

हिमाचलसुतानाथसंस्तुतेपरमेश्वरि ॥
रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥१९॥

ટીકાઃ—હિમાચળની કન્યા પાર્વતીના પતિ મહાદેવજીથી સ્તુતિ કરાયેલી હે પરમેશ્વરી ! રૂપ, જય અને યશને આપો તથા શત્રુનો નાશ કરો ૧૯

इंद्राणीपतिसद्भावपूजितेपरमेश्वरि ॥
रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥२०॥

ટીકા:—ઇંદ્રાણીના પતિ ઇંદ્રરાજાએ સારા ભાવથી પૂજેલી હે પરમેશ્વરી ! રૂપ, જય અને યશ આપો તથા શત્રુનો નાશ કરો. ૨૦

देविप्रचण्डदोर्दंडदैत्यदर्प्पविनाशिनि ॥
रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥२१॥

ટીકા:—પ્રચંડ બાહુબળવાળા દૈત્યોના અભિમાનનો નાશ કરનારી હે દેવી ! રૂપ, જય અને યશને આપો તથા શત્રુનો નાશ કરો. ૨૧

देविभक्तजनोद्दामदत्तानंदादयम्बिके ॥
रुपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥२२॥

ટીકા:—ભક્તજનોને ઘણો આનંદનો ઉદય આપનારી હે દેવિ અંબિકે ! રૂપ. જય અને યશ આપો તથા શત્રુનો નાશ કરો. ૨૨

पुत्रानदेहिधनंदेहिसर्वांकामांश्चदेहिमे ॥
रुपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥२३॥

ટીકાઃ—મને પુત્રો અને ધન આપો તથા મારી સર્વ કામનાઓ પૂર્ણ કરી રૂપ, જય અને યશને આપો તથા શત્રુનો નાશ કરો. ૨૩

पत्नींमनोरमांदेहिमनोवृत्तानुसारिणीं ॥
तारिणींदुर्गसंसारसागरस्यकुलोद्भवां ॥२४॥

ટીકાઃ—હે દેવિ ! મનને આનંદ આપનારી મારી ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલનારી, કઠણ સંસાર સમુદ્રથી પાર ઉતારનારી અને શ્રેષ્ઠ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલી એવી સ્ત્રી મને આપો. ૨૪

इदंस्तोत्रंपठित्वातुमहास्तोत्रंपठेन्नरः ॥
सतुसप्तशतीसंख्यावरमाप्नोतिसंपदाः ॥ २५ ॥

ટીકાઃ—જે કોઈ માણસ આ સ્તોત્રનો પાઠ કરીને પછી મહાસ્તોત્ર સપ્તશતીનો પાઠ કરે

તો તે માણુસ સપ્તશતીના જપની સંખ્યાનું ફળ અને સંપત્તિના વરદાનનું ફળ પામે છે. ૨૫

इतिविष्णुविरचितार्गलास्तुतिः ॥ समाप्ता ॥२॥

વિષ્ણુ રચિત અર્ગલા સ્તુતિ સમાપ્ત

॥ अथकीलक स्तोत्रम् ॥

॥ मार्कंडेयउवाच ॥

विशुद्धज्ञानदेहायत्रिवेदीदिव्यचक्षुषे ॥
श्रेयःप्राप्तिनिमित्तायनमःसोमार्धधारिणे ॥१॥

ટીકા:—માર્કંડેય કહે છે વિશુદ્ધ જ્ઞાન યુક્ત શરીર વાળા, ત્રણે વેદ રૂપી દિવ્યનેત્ર વાળા કલ્યાણ પ્રાપ્તિના કારણ ભૂત તથા અર્ધચંદ્રને ધારણ કરનારા મહાદેવજીને નમસ્કાર છે. ૧

सर्वमेतद्विजानीयान्मंत्राणामपिकीलकम् ॥
सोपिक्षेममवाप्नोतिसततंजाप्यतत्परः ॥२॥

ટીકાઃ—જે માણસો આ કિલકના મંત્રને જાણે છે તેમાંનો કોઇ જો આનો જપ કરે તો તેને ક્ષેમ એટલે સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. ૨

सिद्धंत्युच्चाटनादीनिवस्तुनिसकलान्यपि ॥
एतेनस्तुवतांदेवीस्तोत्रमात्रेणसिद्धयति ॥३॥

ટીકાઃ—ઉચ્ચાટન, મારણ, વગેરે સઘળા પ્રકારના પ્રયોગો તેના સફળ થાય છે. જે માણસ દેવીની સ્તુતિ આ મંત્રો વડે કરે છે તેને દેવી પ્રસન થાય છે. ૩

नमंत्रोनौषधंतत्रनकिंचिदपिविद्यते ॥
विनाजाप्येनसिध्येतसर्वमुच्चाटनादिकम् ॥४॥

ટીકાઃ—એવો કોઈ પણ મંત્ર નથી કે એવી કોઇ પણ ઔષધી નથી કે જે તે માણસને નડે આ કિલક વાંચનારને ઉચ્ચાટન વગેરે સઘળું વગર જપ કરવે પ્રાપ્ત થાય છે. ૪

समग्राण्यपिसिध्यंतिलोकशंकामिमांहरः ॥
कृत्वानिमंत्रयामाससर्वमेवमिदंशुभम् ॥ ५ ॥

ટીકાઃ-જે સ્તોત્રનો પાઠ કરીએ તે સ્તોત્ર આપણને ફળ પ્રાપ્તિ આપે છે. તો આ સ્તોત્રમાં સામીલ છે એવી લોકોના મનની શંકા પોતાના મનમાં આણીને મહાદેવ બોલ્યા કે આ સ્તોત્ર સર્વથી શ્રેષ્ટ છે અને સર્વ સુખને આપનારૂં છે. ૫

स्तोत्रंवैचंडिकायास्तुतच्चगुप्तंचकारसः ॥
समाप्नोतिसुपुण्येनतांयथावन्नियंत्रणां ॥ ६ ॥

ટીકાઃ-એટલા માટે આસ્તોત્ર ગુપ્ત રાખવામાં આવેલું હતું કારણ કે બીજાં સ્તોત્રના પુણ્યને હદ હોય છે પણ આનું પુણ્ય તો અણુહદ છે. ૬

सोऽपिक्षेममवाप्नोतिसर्वमेवनसंशयः ॥
कृष्णायांवाचतुर्दश्यामष्टम्यांवासमाहितः ॥७॥

ટીકાઃ-કાળી ચૌદસને દહાડે અથવા કૃષ્ણાષ્ટમીને દહાડે જો કોઇ માણુસ આસ્તોત્રનો પાઠ કરે તો તે માણુસ સર્વ પ્રકારનું ક્ષેમ પામે એમાં જરાએ શંકા નહિ. ૭

ददातिप्रतिगृण्हातिनान्यथैषाप्रसिध्यति ॥
इत्थंरूपेणकीलनमहादेवेनकीलितम् ॥ ८ ॥

ટીકાઃ-દેવીના ભક્તજન પ્રથમ તેને ધરાવે છે—અર્પણ કરે છે, અને પાછું લેછે. અને તેઓ બીજી કોઈ પણ ઇચ્છા પ્રસિદ્ધ કરતા નથી. આ કિલકના ઉપર શ્રીમહાદેવજીએ એવો ખીલો મારેલો છે કે (એટલે એ પ્રમાણે ખાતરી પૂર્વક કહેલું છે કે. ૮

योनिष्कालांविधायैनांनित्यंजपतिसंस्फुटं ॥
ससिद्धःसगणस्सोऽपिगंधर्वोजायतेनरः ॥९॥

ટીકાઃ-જે માણુસ આને નિઃકિલ (ખીલા રહીત, કરીને જો જપ કરે તો તે દેવીના ગ-

ણુમાંહેલો એક સિદ્ધ થાય અને જકત રક્ષક ગંધર્વ દેવ થાય. ૯

नचैवाप्यटतस्तस्यभयंक्कापिहिजायते ॥
नापमृत्युवशंयातिमृतोमोक्षमवाप्नुयात् ॥१०॥

ટીકાઃ—આ માણસ ગમે એવે ઠેકાણે જાય તો પણ ભય તેને દેખીને નાશી જાય છે. તેની લાંબી આવરદા પૂરી થાય છે ત્યારેજ તે મરે છે. અધુરી વચે કોઈ પણ ઘાતથી મોત થતું નથી. અને મૂઆ પછી મોક્ષને પામે છે. ૧૦

ज्ञात्वाप्रारभ्यकुर्वीतह्यकुर्वाणोविनश्यति ॥
ततोज्ञात्वैवसंपन्नमिदंप्रारभ्यतेबुधैः ॥ ११ ॥

ટીકાઃ—પ્રથમ આ કીલકને સમજવું ને પછી પ્રારંભ કરવો જો એમ ન કરે તો તેનો નાશ થાય છે માટે સુજ્ઞજનોએ તો પ્રથમ સમજવું અને પછી આરંભ કરવો. ૧૧

सौभाग्यादिचयर्किचित्दृश्यतेललनाजने ॥
तत्सर्वतत्प्रसादेनतेनजाप्यमिदंशुभम् ॥ १२॥

ટીકાઃ—સ્ત્રીજનને વિષે સાભાગ્ય વગેરે છે તે બધું દેવીની કૃપા વડે છે. માટે આ શુભ કીલકનો પાઠ કરવો. ૧૨

शनैस्तुजप्यमानेस्मिंस्तोत्रेसंपत्तिरुच्चकैः ॥
भवत्येवसमग्रापिततः प्रारभ्यमेवतत् ॥१३॥

ટીકાઃ—આ સ્તોત્રનો જો ધીમે ધીમે પાઠ કરે તો સાધારણ રીતે સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. પણ જો ઉંચે સ્વરે (મોટેથી) પાઠ કરે તો ઉંચ્ચ પ્રકારની સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. માટે જ્યારે પાઠ કરવો ત્યારે તાણીને બોલવું. ૧૩

ऐश्वर्यंयत्प्रसादेनसौभाग्यारोग्यारोग्यसंपदः ॥
शत्रुहानिः परोमोक्षःस्तूयतेसानकैर्नैः॥१४॥

ટીકા:—જેની મહેરબાનીથી ઐશ્વર્ય આરોગ્ય સૌભાગ્ય, સંપત્તિ, શત્રુહાનિ અને પરમમોક્ષ એટલાં બધાં વાનાં મળે છે તો તેવી દેવીની માણુસો શા માટે સ્તુતિ ન કરે. ૧૪

॥ इतिईश्वरविरचितंदेव्याः कीलकंसमाप्तम् ॥

ઇશ્વર વિરચિત દેવી કીલક સમાપ્ત

॥ श्रीचंडिकादेव्यैनमः ॥

अस्यश्रीनर्वाणवमंत्रस्य ॥ ब्रह्मविष्णुमहेश्वराऋषयः ॥ गायत्र्युष्णिगनुष्टुपछंदांसि ॥ श्रीमहाकालीमहा लक्ष्मीमहासरस्वत्योदेवताः॥ ऐंबीजम् ॥ ऱ्हींशक्तिः ॥ क्लीं कीलकम् ॥ श्री महाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वती प्रीत्यर्थे जपेविनियोगः ॥ ब्रह्मविष्णुमहेश्वरऋषिभ्यो नमः शिरसि ॥ गायत्र्युष्णिगनुष्टुपछंदोभ्योनमः

मुखे ॥ श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीदे-
वताभ्योनमः हृदये ॥ ऐंबीजायनमः गुह्ये ॥
ह्रींशक्तये नमः पादयोः क्लींकीलकाय नमः
नाभौ मूलेनकरौसंशोध्य ॥ ऐंअंगुष्ठाभ्यांनमः
ह्रींतर्जनीभ्यांनमः क्लींमध्यमाभ्यांनमः ॥चामुं-
डायैअनामिकाभ्यांनमः ॥ विच्चेकनिष्ठिका-
भ्यांनमः ॥ ऐंह्रींक्लींचामुंडायैविच्चे करतलकर
पृष्ठाभ्यांनम ॥ एवंहृदयादि ॥ ऐंनमः ॥
शिखायाम् ॥ ह्रींनमःदक्षिणनेत्रे ॥ क्लींनमः
वामनेत्रे ॥ चांनमः दक्षिणकर्णे ॥ मुंनमःवाम-
कर्णे ॥ डांनमः दक्षिणनासापुटे ॥ यैंनमः
वामनासापुटे ॥ विंनमःमुखे ॥ च्चेंनमःगुह्ये ॥
मूलेनाष्टवारंव्यापकंकुर्यात् ॥ ऐंप्राच्यैनमः ॥
ह्रींआग्नेय्यैनमः ॥ क्लींदक्षिणायैनमः ॥ चांनै-

ऋत्यैनमः ॥ मुंपतिभ्यैनमः ॥ डांवायव्यैनमः ॥ यैं उदीच्यैनमः ॥ विचेईशान्यैनमः ॥ऐंन्हीं-क्लींचामुंडायैविच्चेऊर्ध्वायैनमः ॥ ऐंन्हींक्लींचा-मुंडायैविच्चे भूम्यैनमः ॥ ॥ अथध्यानम् ॥ खड्गंचक्रगदेषुचापपरिघानशूलंभुशुंडींशिरः शंखं सदधतींकरैस्त्रिनयनां सर्वांगभूषामृताम् ॥ नीलाश्मद्युतिमास्यपाददशकांसेवे महाकालिकां यामस्तौत्स्वपितेहरौकमलजोहतुंमधुंकैटभम्.

ટીકા:—એ પ્રમાણે ધ્યાન કરવું કે, જેણે તરવાર, ચક્ર, ગદા, બાણ, પરિઘ (ધનુષ), શુલ, ભુશુંડી, માથુ અને શંખ ધારણ કરેલાં છે એવી ત્રણ આંખવાળી દેવી, સર્વાંગે આભૂષણ પહેરેલી અંબિકા, કે જેના નિલમણીના જેવી કાંતીવાળા દશ પગ છે અને જે દેવીની સ્તુતિ બ્રહ્માએ મધુકૈટભને મારવા માટે સૂ-

તેલા વિષ્ણુને જગાડવા માટે કરી એવી દેવી
ને હું સેવું છું. ૧

अक्षस्त्रक्परशुंगदेषुकुलिशं पद्मंधनुः कुंडिकां
दंडंशक्तिमसिंचचर्मजलजंघंटांसुराभाजनम् ॥
शूलंपाशसुदर्शनेचदधतींहस्तैः प्रवालप्रभांसेवेसै-
रिभमर्दिनीमिहमहालक्ष्मींसरोजस्थिताम् ॥२॥

ટીકાઃ—અક્ષ, પરશુ, ગદા, તીર, વજ્ર, પદ્મ,
ધનુષ, કુંડિકા, દંડ, શક્તિ, તરવાર, ઢાલ,
જલજ (શંખ), ઘંટા, સુરા ભાજન (દારૂ
પીવાનું વાસણ) શુળ, પાસ, સુદર્શન નાસનું
ચક્ર, એવાં એવાં હથિઆરો જેણે પોતાના
ઘણા હાથ વડે ધારણ કરેલાં છે અને જેનું
તેજ પરવાળાંના જેવું છે એવી પ્રવાળ પ્રભા,
મહિષાસુરમર્દિની દેવી કે જે સરોજ એટલે
કમળ પર બેઠેલી છે તે મહાલક્ષ્મી દેવીને હું
સેવું છું. ૨

घंटाशूलहलानिशंखमुसलेचक्रंधनुः साय-
कंहस्ताब्जैर्दधतींघनांत विलसच्छीतां शुतुल्य
प्रभाम् ।। गौरीदेहसमुद्भवांत्रिजगतामाधारभूतां
महापूर्वामत्रसरस्वतीमनुभजेशुंभादि दैत्यार्दि-
नीम् ।। ३ ।।

ટીકાઃ—ઘંટ, શુળ, હળ, શંખ. મુસળ, ચક્ર, અને તીર કમાન જેણે પોતાના કમળ રૂપી હાથમાં ધારણ કરેલાં છે એવાં, સરદચંદ્ર જેવાં કાંતીવાળી ગૌરીના દેહથી ઉત્પન્ન થયેલાં, ત્રણે લોકને આશરો આપનારા, શુંભાદિ દૈત્યને મારનારાં, અને જેના નામની પુર્વે 'મહા' એવું વિશેષણ વપરાય છે એવાં સરસ્વતિ દેવીને હું સેવું છું. ૩

एवंध्यात्वामानसोपचारैः संपूज्यमालांमा-
र्थयेत् ।। महामालेमहामांयेसर्वशक्ति.स्वरूपिणि।
चतुर्वर्गस्त्वयिन्यस्तस्तस्मान्मेसिद्धिदाभव ।।

अविघ्नंकुरुमालेत्वंजपंकुर्यात् ॥ जपांतेमा-
लांशिर सिनिधायप्रार्थयेत्हृदयादिषडंगन्यासं-
कुर्यात् ॥ रात्रिसूक्तंपठित्वासप्तशतीन्यासान्कु-
र्यात् ॥ एतेषांश्रीप्रथममध्यमोत्तमचरित्राणांब्रह्म
विष्णुमहेश्वराऋषयः ॥श्रीमहाकालीमहालक्ष्मी
महासरस्वत्योदेवताः ॥ गायत्र्युष्णिगनुष्टुप्
छंदांसि ॥ नंदाशाकंभरीभीमाःशक्तयः ॥
॥ रक्तदंतिकादुर्गाभ्रामर्योबीजानि ॥ अग्निर्वा
युःसूर्यस्तत्वानि ॥ ऋग्यजुःसामवेदाध्यानानि॥
सकलकामनासिद्धयेश्रीदेवतात्रयप्रीत्यर्थे चरित्र
त्रयजपेविनियोगः ॥ खड्गिनीशूलिनीघोरागदि
नीचक्रिणीतथा ॥शंखिनीचापिनीबाणभुशुंडीप
रिघायुधा ॥ अंगुष्ठाभ्यांनमः ॥ शूलेनपाहिनो
देविपाहिखड्गेनचांबिके ॥ घंटास्वनेननःपाहि

चापज्यानिस्वनेनच ॥ तर्जनीभ्यां० ॥ प्राच्यां रक्षप्रतीच्यांचचंडिकेरक्षदक्षिणे ॥ भ्रामणेनात्मशूलस्यउत्तरस्यांतथेश्वरी ॥ मध्यमाभ्यां० ॥ सौम्यानियानिरूपाणित्रैलोक्येविचरंतिते ॥ यानिचात्यंतघोराणितैरक्षास्मांस्तथाभुवम् ॥अनामिकाभ्यांनमः ॥खड्गशूलगदादीनियानिचास्त्राणितेंऽबिके ॥ करपल्लवसंगीनितैरस्मान्रक्षसर्वतः ॥ कनिष्ठिकाभ्यां० ॥ सर्वस्वरूपेसर्वेशेसर्वशक्तिसमन्विते ॥ भयेभ्यस्त्राहिनोदेविदुर्गेदेविनमोस्तुते ॥करतलकरपृष्ठाभ्यांनमः॥एवंहृदयादिन्यासः॥अथध्यानम्॥ विद्युद्दामसमप्रभामृगपतिस्कंधस्थितांभीषणां कन्याभिःकरवालखेटविलसद्धस्ताभिरासेविताम् हस्तैश्चक्रधरालिखेटविशिखांश्चापंगुणं तर्जनींबिभ्राणामनलात्मिकांशशिधरांदुर्गांत्रिनेत्रांभजे ॥ १ ॥

ટીકાઃ—વિજળીના જેવી તેજવાળી, મૃગ-
પતિ સિંહના સ્કંધપર બેઠેલી, અને ઢાલ ત-
રવાર ધારણ કરેલાં એવી ભયંકર કન્યાઓ
જેનું સેવન કરે છે એવી દેવી કે જેણે ચક્ર,
ધરા, કમળ, ખેટ, વિશિખા, બાણ, ગુણ, ત-
ર્જની (તે આંગળીએ પહેરવાની વીંટી) એવાં
હથિઆરો ધારણ કરેલાં છે તથા જે જે પ-
વનરૂપી હોઇને ચંદ્રને ધારણ કરે છે એવી
દુર્ગા, ત્રીનેત્રા દેવીને હું ભજુંછું,

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

प्रथमचरित्रस्यब्रह्माऋषिः ॥ महाकालीदे
वता ॥ गायत्रीछंदः ॥ नंदाशक्तिः ॥ रक्तदं-
तिकाबीजम् ॥ अग्निस्तत्वं ॥ ऋग्वेदःस्वरुपम्॥
श्रीमहाकालीप्रीत्यर्थंप्रथमचरित्रजपेविनियोगः॥
॥ खड्गंचक्रगदेषुचापपरिघानशूलंभुशुण्डींशिरः

शंखंसंदधतींकरौस्त्रिनयनांसर्वांग भूषावृतां ॥
नीलाश्मद्युति मास्यपाददश कांसेवे महाकालिकां
यामस्तौत्स्वपितेहरौकमलजो हंतुंमधुंकैटभं ॥

॥ मार्कण्डेयउवाच ॥

सावर्णिस्सूर्य्यतनयोयोमनुःकथ्यतेष्टमः ॥
निशामयतदुत्पत्तिविस्तराद्गदतोमम ॥ १ ॥

ટીકાઃ-માર્કંડેય ઋષિ બોલ્યા કે, સૂર્યની પત્ની સવર્ણા તેનો જે પુત્ર તે સાવર્ણી એ આઠમો મનુ કહેવાય છે (એટલે કે આ સાતમો મન્વંતર તે વૈવસ્ત છે અને હવે પછી સાવર્ણી મન્વંતર બેસશે) એમના જન્મની કથા જે અંધારામાં છે તે હું વિસ્તારથી કહી સંભળાવું છું. ૧

महामायानुभावेनयथामन्वंतराधिपः ॥
सबभूवमहाभागस्सावर्णिस्तनयोरवेः ॥ २ ॥

ટીકાઃ—એ સૂર્યના પુત્ર સાવર્ણીએ કયે પ્રકારે દેવીની ભક્તિ કરી કે જેથી કરીને તે મહા ભાગ્યશાળી મહા માયાંની કૃપા વડે મન્વંતરનો અધિપતિ થયો એ કથા પણ હું કહી સંભળાવું છું. ૨

स्वारोचिषेंतरेपूर्वेचैत्रवंशसमुद्भवः ॥
सुरथोनामराजाभूत्समस्तेक्षितिमंडले ॥ ३ ॥

એ કથા આ પ્રમાણે છે.

ટીકાઃ—ઘણા પ્રાચીનકાળમાં સ્વારો ચિષ મન્વંતરને વિષે સુરથ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. એ રાજા ચૈત્રવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો હતો ને તેનું રાજ્ય આખી પૃથ્વીમાં હતું. ૩

तस्यपालयतः सम्यक्प्रजाः पुत्रानिवौरसान् ॥
बभूवुःशत्रवोभूपाःकोलाविध्वंसिनस्तदा ॥४॥

ટીકાઃ—તે રાજા પોતાની આખી પ્રજાનું પાલન પેટનાં છોકરા માફક કરતો હતો એ રાજાને સુવર (કોલ)ના શિકારી રાજા જોડે વેર બંધાણું. ૪

तस्यतैर भवद्युद्धमतिप्रबलदंडिनः ॥
न्यूनैरपिसतैर्युद्धेकोलाविध्वंसिभिर्जितः ॥५॥

ટીકાઃ—એ સુવરના શિકારી રાજા અને સુરથ રાજા વચ્ચે ઉગ્રયુદ્ધ થયું, એમાં જો કે સુરથ રાજા પ્રબળ હતો તો પણ હાર્યો. ૫

ततःस्वपुरमायातोनिजदेशाधिपोभवत् ॥
आक्रांतस्समहाभागस्तैस्तदाप्रबलारिभिः ॥६॥

ટીકાઃ—પછી તે પોતાના નગરમાં આવીને, (સર્વ સૃષ્ટિનું આધિપત્ય છોડી દેઇ) માત્ર પોતાના દેશમાં રાજ કરવા લાગ્યો. ત્યાં પણ શત્રુઓએ તેને જંપવા દીધો નહિ અને આવીને

નગરને ઘેરો ઘાલ્યો. ૬

अमात्यैर्बलिभिर्दुष्टैर्दुर्बलस्यदुरात्मभिः ॥
कोशोबलंचापहृतंतत्रापिस्वपुरेततः ॥ ७ ॥

ટીકાઃ–તેના દુષ્ટ, દુરાત્મ પ્રધાનો ફુટયા અને તે દુર્બળ થયેલા સુરથ રાજાનો સઘળો ખજાનો બળ અને ચાપ સૈન્ય એ સઘળું દુશ્મનોને હાથ ગયું. ૭

ततोमृगयाव्याजेनहृतस्वाम्यस्सभूपतिः ॥
एकाकीहयमारुह्यजगामगहनंवनं ॥ ८ ॥

ટીકાઃ–આમ થવાથી તે રાજા શિકાર કરવાનું બહાનું કાઢીને એક ઘોડાપર બેસીને ગહન વનમાં ચાલી નીકળ્યો. ૮

सतत्राश्रममद्राक्षीद्विजवर्यस्यमेधसः ॥
प्रशांतश्वापदाकीर्णंमुनिशिष्योपशोभितं ॥९॥

ટીકાઃ–ચાલ્યો ચાલ્યો જાય છે ત્યાં મેધા

નામના મુનીનો આશ્રમ આવ્યો. એ મુની બહુજ ભલા હતા. એ આશ્રમ મુનીના શિષ્ય તથા શાંત પશુઓથી સુશોભિત થયેલો હતો. ૯

तस्थौकंचित्सकालंचमुनिनातेनसत्कृतः ॥
इतश्चतश्चविचरंस्तस्मिन्मुनिवराश्रमे ॥१०॥

ટીકાઃ એ મુનીએ આ રાજાનો સત્કાર કરી પોતાના આશ્રમમાં ઉતારો આપ્યો. એ મુનીવરના આશ્રમને વિષે તે રાજા અહીં તહીં ફર્યો કરતો હતો. ૧૦

सोचिंतयत्तदातत्रममत्वाकृष्टचेतनः ॥
मत्पूर्वैः पालितंपुर्वंमयाहीनंपुरंहितत् ॥११॥

ટીકાઃ પરંતુ એના મનમાં, મમત્વ થકી આકર્ષણ થયેલો હોવાથી, એવા વિચાર આવતા કે, જે પ્રજાનું પૂર્વે મારા પૂર્વજોએ પાલન કર્યું, તે પ્રજાનું અધિપત્ય મેં ખોયું છે.૧૧

मत्कृत्यैस्तैरसद्वृत्तैर्धर्मतः पाल्यतेनवा ॥
नजानेसप्रधानोमेशूरहस्तीसदामदः ॥१२॥

ટીકાઃ એ મારી પ્રજાનું પાલન ધર્મથી થતું હશે કે નહિ તે વિશે મને શંકા છે તથા મારા ચાકરો અને હમેશાં મદમાતા શુર-હસ્તી નામના હાથી અને પ્રધાનો શી હાલતમાં હશે તે હું જાણુતો નથી. ૧૨

ममवैरिवशंयातःकान्भोगानुपलप्स्यते ॥
येममानुगतानित्यंप्रसादधनभोजनैः ॥१३॥

ટીકાઃ—મારા વેરીને વશ પડેલાં તેઓ શાં સુખ ભોગવતાં હશે ? જ્યારે મારા તાબામાં હતાં ત્યારે તો હમેશાં મારી મહેરબાની, ધન, અને ભોજનથી અત્યંત સુખ માણુતાં હતાં.૧૩

अनुवृत्तिंध्रुवंतेद्यकुर्वंत्यन्यमहीभृताम् ॥
असम्यग्व्ययशीलैस्तैःकुर्वद्भिःसततंव्ययं॥१४

ટીકાઃ—એઓ પરદેશી રાજાની ગુંસરી તળે ઝબાઈ ગયાં હશે અને નીતિસર ખરચ કરવાને બદલે હમેશાં પુષ્કળ ખર્ચ થતું હશે. ૧૫

संचितः सोतिदुःखेनक्षयंकोशोगमिष्यति ॥
एतच्चान्यच्चसततंचिंतयामासपार्थिवः ॥१५॥

ટીકાઃ—અતિ દુઃખે એકઠો કરેલો મારો ખજાનો નિરંતર ઉડાવી દેવામાં આવતો હશે. એવા એવા વિચારોનું ચિંતવન તે રાજા હમેશાં કર્યાં કરતો હતો. ૧૫

तत्रविप्राश्रमाभ्याशेवैश्यमेकन्ददर्शसः ॥
सपृष्टस्तेनकस्त्वंभोहेतुश्चागमनेऽत्रकः ॥१६॥

ટીકાઃ—તે રૂષિના આશ્રમને વિષે તેણે એક વખત એક વૈશ્યને દીઠો તેને જોઇને સુરથ રાજાએ પૂછ્યું કે ભાઈ, તું કોણ છું ? કયાંથી આવ્યો છું ? ને તારે આવવાનું કારણ શું છે ? ૧૬

सशोकइवकस्मात्त्वंदुर्मनाइवलक्ष्यसे ॥
इत्याकर्ण्यवचस्तस्यभुपतेःप्रणयोदितं ॥१७॥

ટીકાઃ—સશોક એટલે દિલગીરીવાળો અને દુર્મન એટલે ઉદાસ એવો તું કેમ દેખાય છે? એ પ્રમાણે રાજાએ હેતુથી વૈશ્યને પૂછ્યું તે સાંભળીને તે જવાબ આપતો હવો. ૧૭

प्रत्युवाचसतंवैश्यःप्रश्रयावनतोनृपं ॥
वैश्यउ०समाधिर्नामवैश्योहमुत्पन्नोधनिनांकुले १८

ટીકાઃ—વૈશ્ય બોલ્યો કે, મારૂ નામ સમાધિ છે હું જાતનો વૈશ્ય છું ને ધનવાનકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો છું. ૧૮

पुत्रदारैर्निरस्तश्चधनलोभादसाधुभिः ॥
विहीनश्चधनैर्दारैः पुत्रैरादायमेधनम् ॥१९॥

ટીકાઃ—મારાં બૈરી છોકરાંએ લોભવડે મારૂં સર્વ ધન લઈ લીધું તેથી હું નિરસ્ત

એટલે એક રસ્તા વગરનો સાધુ થયેલો છું મારાં બૈરી છોકરાં અને ધનથી હું વિહીન થયેલો છું. ૧૯

वनमभ्यागतोदुःखीनिरस्तश्चाप्तबंधुभिः ॥
सोहंनवेद्मिपुत्राणांकुशलाकुशलात्मिकाम्॥२०॥

ટીકા:—મારાં વહાલાં સગાંવહાલાંએ તજાયલા અને નિરસ્ત હું વનમાં ચાલ્યો અને અહીં મારા પુત્ર તથા સગાંવહાલાંના કુશળથી અજાણ વસું છું. ૨૦

प्रवृत्तिस्वजनानांचदाराणांचात्रसंस्थितः ॥
किंनुतेषांगृहेक्षेममक्षेमंकिंनुसांप्रतम् ॥२१॥

ટીકા:—અહીં વસતો હું સ્વજન અને દારાની ખબર જાણવાને ચાહું છું. ઘેર સૌ ક્ષેમકુશળ હશે કે નહિ? મારા છોકરા સદ્વૃત્તિવાળા હશે કે દુર્વૃત્તિવાળા હશે? ૨૧

कथंतेकिंनुसद्वृत्तादुर्वृत्ताःकिंनुमेसुताः ॥

॥ राजोवाच ॥

यैर्निरस्तोभवाँल्लुब्धैः पुत्रदारादिभिर्धनैः ॥
तेषुकिंभवतः स्नेहमनुबघ्नातिमानसं ॥ २२ ॥

ટીકાઃ—રાજા બોલ્યો કે, જે પુત્ર અને દારાના ધનલોભથી તું નિરસ્ત થયો તેઓની સાથેના સ્નેહમાં તું શામાટે પીડાય છે? ૨૨

॥वैश्यउवाच॥एवमेतद्यथाप्राहभवानस्मद्गतंवचः।
किंकरोमिनबध्नातिममनिष्ठुरतांमनः ॥२३॥

ટીકાઃ—વૈશ્ય બોલ્યો કે, હે રાજા તમે કહ્યું તે બરાબર છે પણ શું કરે મારૂં મન હું ઘણુંએ વાળું છું પણ વળતું નથી. ૨૩

यैःसंत्यज्यपितृस्नेहंधनलुब्धैर्निराकृतः ॥
पतिस्वजनहार्दंचहार्दितेष्वेवमेमनः ॥ २४ ॥

ટીકા:—હે રાજા છોકરાઓએ તો ધનલોભ. ગા
પિતાસ્નેહ તજ્યો તથા સ્ત્રીએ પતિસ્નેહ અને
સગાંવહાલાંએ બંધુ સ્નેહ તજ્યો તોપણ
મારાં સ્વજનપરની પ્રીત મને મારા હૈયામાં
સાલે છે. ૨૪

किमेतन्नाभिजानामिजानन्नपिमहामते ॥
यत्प्रेमप्रवणंचित्तंविगुणेष्वपिबंधुषु ॥ २५ ॥

ટીકા:—મારૂં પ્રેમી હૈડું તે દુર્ગુણી બંધુ-
ઓને માટે કેમ દાઝે છે તેનું કારણ હે
મહામતિ રાજા હું જાણતો નથી. ૨૫

तेषांकृतेमेनिःश्वासोदौर्मनस्यंचजायते ॥
करोमिकिंयन्नमनस्तष्वप्रीतिषुनिष्ठुरं ॥ २६ ॥

ટીકા:—એ સ્વજનો વિષે વિચાર કરીને
વારંવાર નિસાસા નાખું છું અને ઉદાર થાઉં
છું અને તે અપ્રીતિવાનોમાં મારૂ મન નિષ્ઠુર
થતું નથી. ૨૬

॥ मार्कंडेयउवाच ॥

ततस्तौसहितौविप्रतंमुनिसमुपस्थितौ ॥
समाधिर्नामवैश्योसौसचपार्थिवसत्तमः ॥२७॥

ટીકાઃ—માર્કંડેય મુની બોલ્યા કે, હે વિપ્ર, ત્યાર પછી તે રાજા અને સમાધિ નામે વૈશ્ય એ બે જણ મેધા નામે રૂષી જે તે આશ્રમને વિષે હતા તેમની પાસે ગયા. ૨૭

कृत्वातुतौयथान्यायंयथार्हंतेनसंविदं ॥
उपविष्टौकथाःकाश्चिच्चक्रतुर्वैश्यपार्थिवौ ॥२८॥

ટીકાઃ—તે રાજા અને તે વૈશ્યે સઘળી વાત રૂષીને યથાશાસ્ત્ર સંભળાવી અને પોતાના જેવા બીજા દુઃખીઆઓની પણ કથાઓ કહી. ૨૮

॥ राजोवाच ॥

भगवंस्त्वामहंप्रष्टुमिच्छाम्येकंवदस्वतत् ॥

दुःखाययन्मेमनसः स्वचित्तायत्ततांविना॥२९॥

ટીકાઃ—ત્યાર પછી રાજા બોલ્યો કે, ભગવત્ હું આપને એક પ્રશ્ન પૂછવા ઈચ્છું છું. જેઓની તરફ મારે સ્નેહ ન કરવો જોઇએ તેઓની તરફ હું માત્ર મનના સ્નેહને લીધે કેમ દુઃખી થાઉં છું? ૨૯

ममत्वंगतराज्यस्यराज्यांगेष्वखिलेष्वपि ॥
ज्ञानतोपियथाज्ञस्यकिमेतन्मुनिसत्तम ॥३०॥

ટીકાઃ—મારૂં અખિલ રાજ્ય, રાજ્યાંગ (રાજ્યન અંગે રહેલું સઘળુ જેવાં કે પ્રધાન, સગાં, ધન ભંડાર, દેશ, કોટ કિલ્લો વગેરે,) સહીત નાશ પામ્યું એ હું જાણતો છતો અજ્ઞાની પેઠે તેઓ પર પ્રીતિ રાખું છું? ૩૦

अयंचनिकृतःपुत्रैर्दारैर्भृत्यैस्तथोज्झितः ॥
स्वजनेनचसंत्यक्तस्तेषुहार्दीतथाप्यति ॥३१॥

ટીકાઃ હું જ માત્ર પ્રીતિ રાખું છું એમ

નહિ પણ આ વેશ્યે, પુત્રદારાએ ધનલોભથી તજ્યો છે છતાં, મારી માફક એ સ્વજનોના શોકથી પ્રીતિને લીધે પીડાય છે. ૩૧

एवमेषतथाहंचद्वावप्यत्यंतदुःखितौ ॥
दृष्टदोषेपिविषयेममत्वाकृष्टमानसौ ॥ ३२ ॥

ટીકાઃ—એવી રીતે અમો બન્ને દુઃખી છીએ. અમે જાણીએ છીએ કે અમારાં સ્વજનોને દોષ છે તો પણ એવા દૃષ્ટ દોષને વિષે પણ અમારૂં મન મમત્વથી આકર્ષણ પામે છે. ૩૨

तत्किमेतन्महाभागयन्मोहोज्ञानिनोरपि ॥
ममास्यचभवत्येषाविवेकांधस्यमूढता ॥३३॥

ટીકાઃ—હે મહા ભાગ રૂષી અમે જ્ઞાની છતાં અમારા જ્ઞાનને મોહરૂપી અંધપણું કેમ પ્રાપ્ત થયું છે? અને અમે વિવેકને વિષે અંધ થયેલાના જેવું મૂઢપણું કેમ પ્રાપ્ત થયું છે?૩૩

॥ ऋषिरुवाच ॥

ज्ञानमस्तिसमस्तस्यजंतोर्विषयगोचरे ॥
विषयाश्चमहाभागयांतिचैवंपृथक्पृथक् ॥३४॥

ટીકાઃ—રૂષિ બોલતા હવા કે;—હે રાજા, સમસ્ત પ્રાણી માત્ર વિષયગોચરને વિષે જ્ઞાન છે પરંતુ તેઓ પ્રથક પ્રથક વિષયને અનુસરે છે. ૩૪

दिवांधाःप्राणिनःकेचिद्रात्रावंधास्तथापरे ॥
केचिद्दिवातथारात्रौप्राणिनस्तुल्यदृष्टयः ॥३५॥

ટીકાઃ—તે આ પ્રમાણે;—કેટલાક પ્રાણીઓ દિવસે આંધળાં હોય છે જેવાંકે ઘુવડ વગેરે; કેટલાંક રાત્રે આંધળાં હોય છે જે કે કાગડા વગેરે, અને કેટલાક પ્રાણી દિવસે તથા રાત્રે બેય વખત આંધળાં હોય છે. જેવાં કે આગીયાં વગેરે ક્ષુદ્રજંતુઓ, તેમ છતાં તેઓને

બીજાં પ્રાણી માફક તેમને દૃષ્ટિ છે. ૩૫

ज्ञानिनोमनुजास्सत्यंकिन्तुतेनहिकेवलम् ॥
यतोहिज्ञानिनस्सर्वेपशुपक्षिमृगादयः ॥३६॥

ટીકાઃ—સત્ય કહેતાં માત્ર મનુષ્યનેજ જ્ઞાન છે પણ તે કેવળ સત્ય નથી. કેમકે પશુ, પક્ષી, મૃગ, વગેરેને પણ માણસના જેવું જ્ઞાન છે. ૩૬

ज्ञानंचतन्मनुष्याणांयत्तेषांमृगपक्षिणां ॥
मनुष्याणांचयत्तेषांतुल्यमन्यत्तथोभयोः ॥३७॥

ટીકાઃ—માણસને ખાવું પીવું અને ઉંઘવું વગેરે વિષય છે અને એજ વિષયો બીજાં પ્રાણીઓને પણ છે માટે એ બાબતમાં તો બેય સરખાં છે. ૩૭

ज्ञानेपिसतिपश्यैतानपतङ्गञ्छावचंचुषु ॥
कणमोक्षादृतान्मोहात्पीड्यमानानपिक्षुधा ॥३८॥

ટીકાઃ—જ્ઞાન છતાં પણ જો તે પતંગો એટલે પક્ષીઓ જાતે ભૂખથી પીડાય છે તોપણ મોહથી પોતાનાં બચ્ચાંને ચાંચવડે ખવરાવે છે. ૩૮

मानुषामनुजन्याग्रसाभिलाषाः सुतान्प्रति ॥
लोभात्प्रत्युपकारायनन्वेतान्किन्नपश्यसि ॥३९॥

ટીકાઃ—માણુસોને પણ બીજાં પ્રાણીઓની પેઠે પોતાના પુત્રો તરફ કાંઈ અભિલાષા હોય છે. તેઓ પ્રત્યુપકારને અર્થે લોભથી છોકરાનું પાલન કરે છે પણ હમેશાં કાંઇ તેઓની આશા પૂર્ણ થતી નથી. ૩૯

तथापिममतावर्तेमोहगर्तेनिपातिताः ॥
महामायाप्रभावेणसंसारस्थितिकारिणा ॥४०॥

ટીકા—તથાપિ મમતાએ વીંટાયલા સર્વ કોઈ મોહરૂપી કુવામાં પડેલાં છે. અને એથી

મહા માયાના પ્રભાવ વડે સંસાર સ્થિતિ થયેલી છે. ૪૦

तन्नात्रविस्मयःकार्योयोगनिद्राजगत्पतेः ॥
महामायाहरेश्चैषातयासंमोह्यतजगत् ॥ ४१ ॥

ટીકાઃ—આ વિસ્મય કાર્ય જગત્પતિની યોગ નિદ્રા છે એ હરીની મહા માયા સર્વ જગતને મોહ પમાડે છે. ૪૧

ज्ञानिनामपिचेतांसिदेवीभगवतीहिसा ॥
बलादाकृष्यमोहायमहामायाप्रयच्छति ॥४२॥

ટીકાઃ—ગમે એવો જ્ઞાતા હોય તે પણ એને વશ થઇ જાય છે અને એ ભગવતી માયા તેને પોતાના બળથી મોહમાં ખેંચી જાય છે એ પ્રમાણે સઘળું ચરાચર વિશ્વ મોહના પાશમાં પડેલું છે. ૪૨

तयाविसृज्यतेविश्वंजगदेतच्चराचरं ॥
सैषाप्रसन्नावरदानृणांभवतिमुक्तये ॥ ४३ ॥

ટીકાઃ—આ ચરાચર જગત એણે સરજ્યું છે. અને એજ માણસોને પ્રસન્ન થઇને મુક્તિનું વરદાન આપનારી છે. ૪૩

साविद्यापरमामुक्तेर्हेतुभूतासनातनी ॥
संसारबंधहेतुश्चसैवसर्वेश्वरेश्वरी ॥ ४४ ॥

ટીકાઃ-દેવી વિદ્યા સ્વરૂપે એ સનાતની દેવી મુક્તિ આપનારી છે. અને અવિદ્યા સ્વરૂપે એ સર્વેશ્વરી દેવી સંસાર-બંધ-હેતુ એટલે બંધનું કારણ છે. ૪૪

॥ राजोवाच ॥

भगवन्काहिसादेवीमहामायेतियांभवान् ॥
ब्रवीतिकथमुत्पन्नासाकर्मास्याश्चकिंद्विज ॥४५॥

ટીકાઃ-રાજા બોલ્યા કે;—ભગવન્ જેને આપે મહા માયા કરી તે દેવી કોણ છે? તે કયા પ્રકારે ઉત્પન્ન થયાં તથા તેણે શાં કર્મ કર્યાં?

यत्प्रभावाचसादेवीयत्स्वरूपायदुद्भवा ॥
तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामित्वत्तोब्रह्मविदांवर ॥४६॥

ટીકાઃ—એ દેવીનો પ્રભાવ, સ્વરૂપ, અને ઉત્પત્તિ વિષેની કથા સાંભળવાને હું ઇચ્છું છું માટે હે બ્રહ્મને જાણનાર પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ મને કહી સંભળાવ. ૪૬

॥ऋषिरु०॥नित्यैवसाजगन्मूर्तिस्तयासर्वमिदंततं।
तथापितत्समुत्पत्तिर्बहुधाश्रूयतांमम ॥४७॥

ટીકાઃ—તે દેવી નિત્ય છે; તે જગન્મુર્ત્તિ છે; અને તે સઘળુ તેના વડે છે. તોપણ તે દેવીના અવતારો વિષે મેં બહુ પ્રકારે સાંભળ્યું છે. ૪૭

देवानांकार्यसिध्यर्थमाविभवतिसायदा ॥
उत्पन्नेतितदालोकेसानित्याप्यभिधीयते ॥४८॥

ટીકાઃ—જ્યારે દેવતાઓનાં કાર્યની સિ-

દ્ધિને અર્થે તે દેવી અવતાર લે છે ત્યારે જો કે તે નિત્ય-વિકાર રહિત છે તોપણ "દેવી ઉત્પન્ન થયાં" એમ લોકમાં કહેવાય છે. ૪૮

योगनिद्रायदाविष्णुर्जगत्येकार्णवीकृते ॥
आस्तीर्यशेषमभत्कल्पांतेभगवान्प्रभुः ॥४९॥

ટીકા:-જ્યારે કલ્પ અથવા બ્રહ્માના એક દહાડાનો અંત આવ્યો અને જગતપર મહા પ્રલય થઇ સઘળું જળજળ થઇ ગયું ત્યારે ભગવાન પ્રભુ વિષ્ણુએ યોગ નિદ્રા ધારણ કરીને શેષ નાગપર સયન કર્યું. ૪૯

तदाद्वावसुरौघोरौविख्यातौमधुकैटभौ ॥
विष्णुकर्णकमलोद्भूतौहंतुंब्रह्माणमुद्यतौ ॥५०॥

ટીકા:-એ વખતે મધુ અને કૈટભ એ નામે વિખ્યાત થએલા બે ઘોર અસુરો વિષ્ણુનાં કાનના મેલથી જન્મ પામ્યા. ને તે-

ઓએ બ્રહ્માને હણવાનો ઉદ્યમ આરંભ્યો. ૫૦

सनाभिकमलेविष्णो:स्थितोब्रह्मामजापतिः ॥
दृष्ट्वातावसुरौचोग्रौमसुप्तंचजनार्दनं ॥५१॥

ટીકાઃ—એ વખતે બ્રહ્મા કે જેનું બીજું નામ પ્રજાપતિ છે તે વિષ્ણુના નાભિ કમળને વિષે ઉભા હતા. તેમણે પેલા બે અસુરો તથા સુતેલા જનાર્દન એટલે વિષ્ણુને જોયા ૫૧

तुष्टावयोगनिद्रांतामेकाग्रहृदयस्थितः ॥
विबोधनार्थायहरेहरिनेत्रकृतालयां ॥ ५२ ॥

ટીકાઃ—એ વખતે વિષ્ણુ યોગ નિદ્રામાં હતા ને તેમની આંખો, એ દેવીનું સ્થાન હતું. એ મહાદેવીને બ્રહ્માએ કાગ્ર ચિત્ત કરીને વિષ્ણુને જગાડવા સારૂ વિનવવા લાગ્યા. ૫૨

विश्वेश्वरींजगद्धात्रींस्थितिसंहारकारिणीं ॥
निद्रांभगवतींविष्णोरतुलांतेजसःमभुः ॥५३॥

ટીકાઃ—એ વિશ્વેશ્વરી અને જગદ્ધાત્રી દેવી, સૃષ્ટિની સ્થિતિ અને સંહારનું કારણ છે. ભગવાન વિષ્ણુની નિદ્રા પણ એજ છે. એનું તેજ અને પ્રભાવ અતુલ છે. એની બ્રહ્માએ આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી. ૫૩

॥ ब्रह्मोवाच ॥

त्वंस्वाहात्वंस्वधात्वंहिवषट्कारःस्वरात्मिका ॥
सुधात्वमक्षरेनित्येत्रिधामात्रात्मिकास्थिता॥५४॥

ટીકાઃ—હે દેવી તું સ્વાહા છું તુંજ વષટ્કાર (એટલે 'વષ્ટ' એ શબ્દથી શરૂ થતો યજ્ઞ દેવનું આવાહન કરવાનો મંત્ર) છું. તુંજ પોળે સ્વરની આત્મિકા દેવી છું. તુંજ સુધા એટલે અમૃત છે. તુંજ અક્ષર એટલે અવિનાશી છે. તુંજ નિત્ય છે. લઘુ, ગુરૂ અને પ્લુત્ એવા ત્રણ પ્રકારની માત્રાઓની આત્મિકા પણ તુંજ છે.

अर्धमात्रास्थितानित्यायानुच्चार्याविशेषतः ॥
त्वमेवसंध्यासावित्रीत्वंदेविजननीपरा ॥ ५५ ॥

ટીકાઃ—હે દેવી અર્ધમાત્રા (વ્યંજન) ના સ્વરૂપમાં પણ તું હમેશાં રહેલી છે. ઘણું કરીને અનુચ્ચાર્ય એટલે બોલીકે ઉચ્ચાર કરી ન શકાય એવી પણ તુંજ છું. તુંજ સંધ્યા અને સાવિત્રિ દેવી છું, તું સર્વ જગતની શ્રેષ્ટ જનની છું. ૫૫

त्वयैतद्धार्यतेविश्वंत्वयैतत्सृज्यतेजगत् ॥
त्वयैतत्पाल्यतेदेवित्वमत्स्यंतेचसर्वदा ॥५६॥

ટીકાઃ—હે દેવી તારા વડેજ આવિશ્વ ધારણ કરાયલું છે અને તારા વડેજ સરજાયલું છે. હે દેવી તુંજ આ જગતનું પાલન કરે છે ને જે વખતે જળ પ્રલય થઈ સઘળું નાશ પામે છે તે વખતે માત્ર તુંજ રહે છે. ૫૬

विसृष्टौसृष्टिरूपात्वंस्थितिरूपाचपालने ॥
तथासंहृतिरूपांतेजगतोस्यजगन्मये ॥५७॥

ટીકા:—હે દેવા તું સૃષ્ટી ન સરજવાને સમયે સૃષ્ટી રૂપા એટલે બ્રહ્માણી છું. અને પાલન કરવાને સમયે સ્થિતા રૂપા એટલે વૈષ્ણવી છું તથા તેના સંહારને સમે તું સંહૃતિ રૂપા એટલે શિવા છું. ૫૭

महाविद्यामहामायामहामेधामहास्मृतिः ॥
महामोहाचभवतीमहादेवीमहासुरी ॥५८॥

ટીકા:—તુંજ, હે દેવી, મહા વિદ્યા, મહા માયા, મહા મેધા (મોટી બુદ્ધિ), મહા (સ્મૃતિ સારી યાદદાસ્તી), અને મહા મોહા એટલે સર્વ જગતને મોહ પાશમાં નાંખનારી છું. તું મહાદેવી અને મહાસુરી છું. ૫૮

प्रकृतिस्त्वंचसर्वस्यगुणत्रयविभाविनी ॥
कालरात्रिर्महारात्रिर्मोहरात्रिश्चदारुणा ॥५९॥

ટીકાઃ—હે દેવી તુંજ સત્વ, રજ, અને તમ, ત્રણે ગુણની પ્રકૃતિ છે. તું કાળ રાત્રી (કાળી ચૌદશની રાત), મોહરાત્રી (જન્માષ્ટમીની રાત), મહા રાત્રી (દેવ દિવાળીના રાત) ને દારૂણ રાત્રી (હોળીની રાત) છું. ૫૯

त्वंश्रीस्त्वमीश्वरीत्वं‍ह्रींबुद्धिर्बोधलक्षणा ॥
लज्जापुष्टिस्तथातुष्टिस्त्वंशांतिःक्षांतिरेवच ॥६०॥

ટીકાઃ—તુંજ શ્રી એટલે લક્ષ્મી દેવી છું. તુંજ ઇશ્વરી, હ્રી, બુદ્ધિ, બોધા અને લક્ષણા છું. હે દેવી તુંજ લજ્જા, પુષ્ટી, તુષ્ટી, શાંતિ અને ક્ષાતિ છું. ૬૦

खड्गिनीशूलिनीघोरागदिनीचक्रिणीतथा ॥
शंखिनीचापिनीबाणभुशुंडीपरिघायुधा ॥६१॥

ટીકાઃ—હે ખડ્ગિની (તલવાર ઝાલનારી), શુલિની (ત્રીશૂળ ઝાલનારી), ઘોરા (માણસનાં

માથાં ઝાલનારી ઘોર સ્વરૂપવાળી), ગદિની (ગદા ઝાલનારી,) ચક્રિણી (ચક્ર ઝાલનારનારી), શંખિની (શંખ ઝાલનારી), અને ચાપિની (ધનુષ ઝાલનારી) દેવી તેંજ બાણ અને ભુશુંડી (બંદુક) તથા પરીઘ એ હથિઆરો પણ ધારણ કરેલાં છે. ૬૧

सौम्यासौम्यतराशेषसौम्येभ्यस्त्वतिसुंदरी ॥
परापराणांपरमात्वमेवपरमेश्वरी ॥६२॥

ટીકાઃ-હે દેવી તું સોમ્યા, સૌમ્યતરા, અને શ્રેષ્ટ સુંદરી છું. પર અને અપરમાં તું પરમા (ઉત્કૃષ્ટોમાં ઉત્કૃષ્ઠ) છું. હે દેવી તું પરમેશ્વરી છું. ૬૨

यच्चकिंचित्क्वचिद्वस्तुसद्सद्वाखिलात्मिके ॥
तस्यसर्वस्ययाशक्तिस्सात्वंकिंस्तूयसेतदा ॥६३॥

ટીકાઃ-જે કિંચિંત્, ક્વચિત્ સત્ અને

અસત્ આ અખિલ વિશ્વમાં છે તે સર્વની હે દેવી તું શક્તિ છું તો હવે તારી સ્તુતિ કયે પ્રકારે કરી શકીએ ? ૬૩

ययात्वयाजगत्स्रष्टाजगत्पात्यत्तियोजगत् ॥
सोपिनिद्रावशंनीतः कस्त्वांस्तोतुमिहेश्वरः ॥६४॥

ટીકાઃ—હે દેવી તુ જગત્સ્રષ્ટા છું તુંજ જગતનું પાલન પણ કરે છે અને ભક્ષણ પણ કરે છે. તેં ભગવાન વિષ્ણુને નિદ્રાવશ કર્યો તો પછી બીજો કોણ તારી સ્તુતિ કરી શકે ? ૬૪

विष्णुश्शरीरग्रहणमहमीशानएवच ॥
कारितास्तेयतोतस्त्वांकःस्तोतुंशक्तिमान्भवेत् ॥६५

ટીકાઃ—હે દેવી તમેજ મને (બ્રહ્માને) વિષ્ણુને અને ઇશાન એટલે શીવને જન્મ આપનારાં છો તો પછી તમારી સ્તુતિ કોણ કરી શકે ? ૬૫

सात्वमित्थंप्रभावैस्स्वैरुदारैर्देवि संस्तुता ॥
मोहयैतौदुराधर्षावसुरौमधुकैटभौ ॥६६॥

ટીકાઃ-આવા ઉદાર પ્રભાવ વડે સ્તુતિ કરાયલી હે દેવી તું, દુરાચારી મધુ અને કૈટભ એ બે અસુરોને મોહ પમાડ. ૬૬

प्रबोधंचजगत्स्वामीनीयतामच्युतोलघु ॥
बोधश्चक्रियतामस्यहंतुमेतौमहासुरौ ॥६७॥

ટીકાઃ-હે દેવી, જગત્સ્વામિ, અચ્યુત જે વિષ્ણુ તેમને તું જગાડ કે તેઓ જાગીને આ બે મોટા અસુરોને મારે. ૬૭

॥ ऋषिरुवाच ॥

एवंस्तुतातदादेवीतामसीतत्रवेधसा ॥
विष्णोःप्रबोधनार्थायनिहंतुंमधुकैटभौ ६८॥

ટીકાઃ-રૂષિ બોલ્યા કે; એ પ્રમાણે બ્રહ્મા એ વિષ્ણુની યોગ્ય નિદ્રારૂપી તામસી દેવીની સ્તુતિ કરી તે એટલા માટે કે તેણી મધુ

કૈટભને હણવા માટે વિષ્ણુને જગાડે. ૬૮

नेत्रास्यनासिकाबाहुहृदयेभ्यस्तथोरसः ॥
निर्गम्यदर्शनेतस्थौब्रह्मणोव्यक्तजन्मनः ॥६९॥

ટીકાઃ—એ દેવીએ, વિષ્ણુએ નેત્ર, નાસિકા, બાહુ, હૃદય, અને છાતીને વિષે પોતાનું સ્થાન કર્યું હતું. તે વિષ્ણુને જગાડવા માટે તૈયાર થઈ અને અવ્યક્ત જન્મવાળા (નાભિકમળમાંથી ઉત્પન્ન થએલા) બ્રહ્માને તેનાં દર્શન થયાં. ૬૯

उत्तस्थौचजगन्नाथस्तयामुक्तोजनार्दनः ॥
एकार्णवेऽहिशयनात्ततःसददृशेचतौ ॥७०॥

ટીકાઃ—તે તામસી દેવીએ જનાર્દન વિષ્ણુને પોતાની શક્તિથી મુક્ત કર્યા એટલે તેઓ પોતાની પ્રલયકાળના જળ ઉપરની શેષ સય્યા પરથી ઉઠીને ઉભા થયા અને પેલા બે અસુરોને જોયા. ૭૦

मधुकैटभौदुरात्मानावतिवीर्यपराक्रमौ ॥
क्रोधरक्तेक्षणावत्तुंब्रह्माणंजनितोद्यमौ ॥७१॥

ટીકાઃ—દુરાત્મા મધુકૈટભ અતિ વિર્યવાન અને પરાક્રમી હતા. તેઓની આંખો ક્રોધથી લાલ થઇ ગઈ હતી. તેઓ બ્રહ્માને ખઈ જવાનો ઉદ્યમ કરવા લાગ્યા. ૭૧

समुत्थायततस्ताभ्यांयुयुधेभगवान्हरिः ॥
पंचवर्षसहस्राणिबाहुप्रहरणोविभुः ॥७२॥

ટીકાઃ—વિષ્ણુ ઉઠીને તેઓની સાથે લડવા લાગ્યા તેનું અને અસુરોનું બાહુ યુદ્ધ પાંચ હજાર વર્ષો ચાલ્યું. ૭૨

तावप्यतिबलोन्मत्तौमहामायाविमोहितौ ॥
उक्तवंतौवरोस्मत्तोव्रियतामितिकेशवं ॥७३॥

ટીકાઃ—તે બન્ને અતિ બળવાન અસુરો મહા માયાથી મોહિત થયેલા હતા તેમણે કેશવ વિષ્ણુને કહ્યું કે તું શું પસંદ કરે છે? ૭૩

॥ भगवानुवाच ॥

भवेतामद्यमेतुष्टौममवध्यावुभावपि ॥

किमन्येनवरेणात्रएतावद्धिवृतंमया ॥७४॥

ટીકાઃ—ભગવાન બોલ્યા કે;—હું તમારો બન્નેનો વધ પસંદ કરૂ છું. મારે બીજુ વરદાન જોઇતું નથી. ૭૪

॥ ऋषिरुवाच ॥

वंचिताभ्यामितितदासर्वमापोमयंजगत् ॥

विलोक्यताभ्यांगदितोभगवान्कमलेक्षणः ॥७५॥

ટીકાઃ—રૂષિ બોલ્યા કે; તે બન્નેએ પોતાને છેતરાયલા જોયાને જેની આંખો કમળના જેવી છે એવા વિષ્ણુની તરફ જોઇને બોલ્યા કે;—૭૫

आवांजहिनयत्रोर्वीसलिलेनपरिप्लुता ॥

ऋषिरु०तथेत्युक्त्वाभगवताशंखचक्रगदाभृता॥७६

ટીકાઃ—તારૂ યુદ્ધ વખાણવા લાયક છે જ્યાં પાણી ન હોય એવી જગોએ અમને લેઇ

જા. પછી, રૂષિ કહે છે કે,–શંખ, ચક્રને ગદાના ધરનાર વિષ્ણુએ 'ઠીક છે' એમ કહ્યું.૭૬

कृत्वाचक्रेणवैछिन्नेजघनेशिरसीतयोः ॥
एवमेषासमुत्पन्नाब्रह्मणासंस्तुतास्वयं ॥७७॥

ટીકા:–પછી વિષ્ણુએ સુદર્શન ચક્ર વડે એ બે અસુરોનાં માથાં તથા જાંગો કાપી નાંખી તેથી બ્રહ્માએ તેની સ્તુતિ કરી. ૭૭

प्रभावमस्यादेव्यास्तुभूयःशृणुवदामिते ॥ ७८ ॥

ટીકા:–આ દેવીના બીજા મહોટા પ્રભાવો વિષે કહું છું તે સાંભળ. ૭૮

इतिमार्कण्डेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येमधुकैटभवधोनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

ટીકા:–એ રીતે માર્કંડેય પુરાણનો સાવર્ણિ મન્વંતરમાં બનવાનો દેવીના મહાત્મ્ય વિષેનો મધુકૈટભના વધનો પહેલો અધ્યાય પૂરો થયો. ૧

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

अथमध्यमचरित्रस्यविष्णुर्ऋषिः ॥ महालक्ष्मीर्देवता ॥ उष्णिक्छंदः ॥ शाकंभरीशक्तिः ॥ दुर्गाबीजं ॥ वायुस्तत्वं ॥ यजुर्वेदःस्वरूपं ॥ ॥ महालक्ष्मीप्रीत्यर्थंमध्यचरितजपेविनियोगः ॥ ॐअक्षस्त्रक्परशुंगदेषुकुलिशंपद्मन्धनुः कुण्डिकां-दण्डंशक्तिमसिंचचर्मजलजंघंटांसुराभाजनम् ॥ शूलंपाशसुदर्शनेचदधतींहस्तैः प्रसन्ननानांसेवेसैरिभमर्दिनीमिह महालक्ष्मींसरोजस्थितां ॥

॥ ऋषिरुवाच ॥

देवासुरमभूद्युद्धंपूर्णमब्दशतंपुरा ॥
महिषेसुराणामधिपेदेवानांचपुरंदरे ॥१॥

ટીકાઃ—ૠષિ બોલ્યા કે, અસુરોના રાજા મહિષાસુર તથા દેવતાઓના રાજા પુરંદર

એટલે ઇંદ્રની વચ્ચે પહેલાં પુરે પુરાં સો વરસ સુધી લડાઇ ચાલતી હતી. ૧

तत्रासुरैर्महावीर्यैर्देवसैन्यंपराजितं ॥
जित्वाचसकलान्देवानिंद्रोभून्महिषासुरः ॥२॥

ટીકાઃ—ત્યાં મહા વિર્યવાન અસુરોએ દેવ સૈન્યનો પરાભવ કર્યો અને મહિષાસુર સઘળા દેવોને જીતીને તેઓનો ઇંદ્ર એટલે અધિપતિ થયો. ૨

ततःपराजितादेवाःपद्मयोनिप्रजापतिं ॥
पुरस्कृत्यगतास्तत्रयत्रेशगरुडध्वजौ ॥३॥

ટીકાઃ—તેનાથી હારેલા સઘળા દેવતાઓ પદ્મયોની એટલે વિષ્ણુના નાભીકમળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા પ્રજાપતિ (બ્રહ્મા) ની પાસે ગયા અને ત્યાંથી સઘળા મળીને જ્યાં શીવ અને ગરૂડધ્વજ વિષ્ણુ હતા ત્યાં ગયા. ૩

यथावृत्तंतयोस्तद्वन्महिषासुचेष्टितं ॥
त्रिदशाःकथयामासुर्देवाभिभवविस्तरं ॥४॥

ટીકાઃ—મહિષાસુરે તેમનો પરાભવ કર્યો હતો અને તેમને જે જે દુઃખ દીધાં હતાં તે બધી હકીકત વિસ્તારથી દેવોએ વિષ્ણુ અને મહાદેવજી ને કહી સંભળાવી. ૪

सूर्येंद्राग्न्यनिलेंदूनांयमस्यवरुणस्यच ॥
अन्येषांचाधिकारान्सस्वयमेवाधितिष्ठति ॥५॥

ટીકાઃ—તેઓ બોલ્યા કેઃ—દુરાત્મા મહિષાસુરે સુર્ય, ઇંદ્ર, અગ્નિ, અનિલ, ચંદ્રમા, યમ, ને વરૂણાદિ સઘળા દેવોના અધિકાર લઇ લીધા છે. ૫

स्वर्गान्निराकृताःसर्वेतेनदेवगणाभुवि ॥
विचरंतियथामर्त्यामहिषेणदुरात्मना ॥६॥

ટીકાઃ—દુરાત્મા મહિષાસુરે સ્વર્ગની બહાર

કાઢી મુકેલા દેવતાઓ મર્ત્ય જીવોની માફક પૃથ્વીપર રખડયા કરે છે. ૬

एतद्वःकथितंसर्वममरारिविचेष्टितं ॥
शरणंवःप्रपन्नाःस्मोवधस्तस्यविचिंत्यतां ॥७॥

ટીકાઃ—એ રીતે દેવતાઓના દુશ્મન અસુરોનાં કામ કરી દેવતાઓ વિષ્ણુ અને મહાદેવને શરણે પડયા તથા તેનો (મહિષાસુરનો) વધ કરવા સંબંધી ચિંતન કરવા તેમને કહ્યું. ૭

इत्थंनिशम्यदेवानांवचांसिमधुसूदनः ॥
चकारकोपंशंभुश्चभ्रुकुटीकुटिलाननौ ॥८॥

ટીકાઃ—મધુસુદન વિષ્ણુએ દેવતાઓના બોલવાપર લક્ષ દીધું અને મહાદેવજીએ કોપ કર્યો તેથી તેમની ભ્રકુટી વાંકી થઈ અને મોંનો રંગ પણ બદલાયો. ૮

ततोतिकोपपूर्णस्यचक्रिणोवदनात्ततः ॥
निश्चक्राममहत्तेजोब्रह्मणःशंकरस्यच ॥९॥

ટીકાઃ—સુદર્શન ચક્ર ધારણ કરનાર વિષ્ણુનું મોહું કોપ પૂર્ણ થયું તેથી તેમના મોઢામાંથી અને શંકર તથા બ્રહ્માના મોઢામાંથી મહા તેજ નીકળ્યું. ૯

अन्येषांचैवदेवानांशक्रादीनांशरीरतः ॥
निर्गतंसुमहत्तेजस्तच्चैक्यंसमगच्छत ॥१०॥

ટીકાઃ- ઈંદ્ર વગેરે બીજા દેવતાઓના શરીરમાંથી પણ મહાતેજ નીકળ્યું અને પહેલાં નીકળેલા મહાતેજની સાથે તે એકત્ર થઇ ગયું. ૧૦

अतीवतेजसःकूटंज्वलंतमिवपर्वतं ॥
ददृशुस्तेसुरास्तत्रज्वालाव्याप्तदिगंतरं ॥११॥

ટીકાઃ-તે અતિ મોટા મહા તેજનો મોટો જ્વાળામય પર્વત થયો અને તે પ્રકાશથી દશે

દિશાઓ વ્યાપ્ત થઇ ગઇ એવું દેવતાઓએ જોયું. ૧૧

अतुलंतत्रतत्तेजःसर्वदेवशरीरजं ॥
एकस्थंतदभून्नारीव्याप्तलोकत्रयंत्विषा ॥१२॥

ટીકાઃ-એ રીતે સઘળા દેવતાઓના શરીરમાંથી નિકળેલા એ મહાતેજની એક મોટી નારી ત્રણે લોક-સ્વર્ગ, મૃત્યુ, અને પાતાળમાં વ્યાપે એવી થઇ ગઈ. ૧૨

यदभूच्छांभवंतेजस्तेनाजायततन्मुखं ॥
याम्येनचाभवन्केशाबाहवोविष्णुतेजसा ॥१३॥

ટીકાઃ-એ નારીનું મુખ મહાદેવજીમાંથી નીકળેલા તેજનું થયું. યમના તેજથી તેનો ચોટલો થયો અને વિષ્ણુના તેજથી તેના બાહુ થયા. ૧૩

सौम्येनस्तनयोर्युग्मंमध्यंचैंद्रेणचाभवत् ॥
वारुणेनचजंघोरुनितंबस्तेजसाभुवः ॥१४॥

ટીકા:-સૌમ્ય એટલે ચંદ્રમાના તેજથી તેનાં બે સ્તન થયાં અને ઇંદ્રના તેજથી મધ્ય ભાગ થયો. વરૂણના તેજથી જાંગો થઇ અને પૃથ્વીના તેજથી નિતંબ (કુલા) થયા. ૧૪

ब्रह्मणस्तेजसापादौतदंगुल्योर्कतेजसा ॥
वसूनांचकरांगुल्यःकौबेरेणचनासिका ॥१५॥

ટીકા:-બ્રહ્માના તેજથી તેના પગ થયા ને તેના પગનાં આંગળાં અર્ક એટલે સૂર્યના તેજથી થયાં વસુના તેજથી તેના હાથનાં આંગળાં થયાં અને કુબેરના તેજથી તેની નાસિકા થઈ. ૧૫

तस्यास्तुदंताःसंभूताःप्राजापत्येनतेजसा ॥
नयनत्रितयंजज्ञेतथापावकतेजसा ॥१६॥

ટીકાઃ—દક્ષ પ્રજાપતિના તેજથી તેના દાંત થયા અને અગ્નિ દેવમાંથી નીકળેલા તેજની તેની ત્રણ આંખો થઇ. ૧૬

भ्रुवौचसंध्ययोस्तेजःश्रवणावनिलस्यच ॥
अन्येषांचैवदेवानांसम्भवस्तेजसांशिवा ॥१७॥

ટીકાઃ—સવાર અને સાંજની સંધ્યાના તેજથી તેનાં ભવાં થયાં અને અનીલ દેવતાના તેજથી તેના કાન થયા અને બીજા દેવોના શરીરમાંથી નીકળેલા તેજ વડે તેના શરીરનો બાકીનો ભાગ થયો. એ રીતે સમસ્ત દેવોના શરીરનો ઢગલો એવી નારી શિવા ઉત્પન્ન થઇ. ૧૭

ततस्समस्तदेवानांतेजोराशिःसमुद्भवाम् ॥
तांविलोक्यमुदंप्रापुरमरामहिषार्दिताः ॥१८॥

ટીકાઃ—એ સમસ્ત દેવોના તેજના ઢગલા

રૂપી દેવીને જોઈ સઘળા અમરો (દેવતાઓ) ઘણો હરખ પામ્યા કારણકે તેઓને મહિષાસુરે ઘણું દુઃખ દીધું હતું તેને હવે મને અંશિ થઇ કે દેવી તે અસુરને મારશે. ૧૮

शूलंशूलाद्विनिष्कृष्यददौतस्यैपिनाकधृक् ॥
चक्रंचदत्तवान्कृष्णस्समुत्पाट्यस्वचक्रतः॥१९॥

ટીકાઃ—પિનાકના ધરનાર મહાદેવજીએ પોતાના ત્રિશૂળમાંથી ખેંચીને બીજું ત્રિશૂળ કાઢયું અને તે દેવીને આપ્યું. શુદર્શન ચક્ર ધરનાર શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને પોતાના એક ચક્રમાંથી બીજું ચક્ર કાઢી તે દેવીને આપ્યું. ૧૯

शंखंचवरुणःशक्तिंददौतस्यैहुताशनः ॥
मारुतोदत्तवांश्चापंबाणपूर्णेतथेषुधी ॥२०॥

ટીકાઃ—વરૂણે શંખ અને હુતાશન એટલે અગ્નિએ શક્તિ આપી અને મરૂત દેવતા

ચાપ અને બાણુથી ભરેલાં બે ભાથાં આપ્યાં.૨૦

वज्रमिन्द्रस्समुतात्पाटयकुलिशादमराधिपः ॥
ददौतस्यैसहस्राक्षोघंटामैरावताद्गजात् ॥ २१ ॥

ટીકાઃ—ઈંદ્રે પોતાના વજ્રમાંથી વજ્ર આપ્યું અને વળી એ હજાર આંખવાળાએ (કેમકે ઈંદ્રને હજાર આંખો છે) ઐરાવત હાથી પાસેથી ઘંટ લઈ દેવીને આપ્યો. ૨૧

कालदंडाद्यमोदंडंपाशंचांबुपतिर्ददौ ॥
प्रजापतिश्चाक्षमालांददौब्रह्माकमंडलुं ॥ २२ ॥

ટીકાઃ—અંબુપતિ (જળ દેવતા) એ પાસ આપ્યો અને કાળ દંડ યમે આપ્યો પ્રજાપતિ અક્ષમાળા અને બ્રહ્માએ કમંડળ આપ્યું. ૨૨

समस्तरोमकूपेषुनिजरश्मीन्दिवाकरः ॥
कालश्चदत्तवान्खड्गंतस्याश्चर्मचनिर्मलं ॥२३॥

ટીકાઃ—દિવાકર એટલે સૂર્ય દેવતાએ પોતાનાં કિરણો તેના રોમ કુપ (એટલે વાળ) માં નાંખ્યાં કાળ નામના દેવતાએ તેને નિર્મળ ચર્મવાળી ઢાલ તથા ખડ્ગ (તરવાર) આપ્યાં. ૨૩

क्षीरोदश्चामलंहारमणरेचतथांबरं ॥
चूडामणितथादिव्यंकुंडलेकटकानिच ॥२४॥

ટીકાઃ—ક્ષીર સમુદ્રે દૂધના જેવા ચોખ્ખાં ખરાં મોતીનો હાર, લુગડાં, ચુડામણી, દિવ્ય કુંડળ તથા કટક (એટલે કંકણ);—૨૪

अर्धचंद्रंतथाशुभ्रंकेयूरान्सर्वबाहुषु ॥
नुपुरौविमलौतद्वद्ग्रैवेयकमनुत्तमं ॥ २५ ॥

ટીકાઃ—(દામણીના જેવો) અર્ધ ચંદ્ર બધા બાહુઓમાં પહેરવાને કયુર એટલે બાજુબંધ બાંહ વગેરે વિમળનેપુર, કોટનાં ઘરાણ

(જેવાં કે તુસી, ચીસપટી, ઝુમણું, મંગળ-
સુત્ર વગેરે),—૨૫

अंगुलीयकरत्नानिसमस्तास्वंगुलीषुच ॥
विश्वकर्माददौतस्यैपरशुंचातिनिर्मलं ॥ २६ ॥

ટીકાઃ—સર્વ આંગળીઓએ પહેરવાની રત્ન જડિત વીંટીઓ; આ બધાં નાના પ્રકારનાં ઘરેણાં તે દેવીને આપ્યાં અને વિશ્વકર્માએ તે દેવીને પરદેવીને પરશું તથા. ૨૬

अस्त्राण्यनेकरूपाणितथाभेद्यंचदंशनं ॥
अम्लानपंकजांमालांशिरस्युरसिचापरां ॥२७॥

ટીકાઃ—અભેદ્ય કવચ (બખ્તર) અને અનેક રૂપનાં અસ્રો આપ્યાં. કોટે પહેરવા સારૂ તથા માથે ઘાલવા સારૂ અતિ શોભા-યમાન નહિ એવાં પંકજ એટલે કમળની માળા,—૨૭

अदद्कुंजमकधिस्तस्यैपंकजंचातिशोभनं ॥
हिमवान्वाहनंसिंहंरत्नानिविविधानिच ॥२८॥

ટીકા:-અને સુંદર દિવ્ય કમંડળ એ બે વાનાં જળધી એટલે દરિઆએ આપ્યાં. હિમવાને સિંહનું વાહન અને અનેક રત્નો આપ્યાં. ૨૮

ददावशून्यंसुरयापानपात्रंधनाधिपः ॥
शेषश्चसर्वनागेशोमहामणिविभूषितम् ॥२९॥

ટીકા:-ધનાધિપ એટલે કુબેરે તેના સુરાપાત્ર-દારૂ પીવાનું પાત્ર આપ્યું. નાગેશ શેષનાગે તેને મહામણી આપીને શણગારી. ૨૯

नागहारंददौतस्यैधत्तेयःपृथिवीमिमां ॥
अन्यैरपिसुरैर्देवीभूषणैरायुधैस्तथा ॥३०॥

ટીકા:-પૃથ્વીએ તેને નાગહાર આપ્યો અને એ રીતે બીજા દેવોએ પણ આભુષણ

થું આયુધ આપ્યાં. ૩૦

म्मानितानननादोच्चैस्साट्टहासंमुहुर्मुहुः ॥
स्यानादेनघोरेणकृत्स्नमापूरितंनभः ॥३१॥

ટીકા:—દેવીને આ પ્રમાણે માન મળ્યું
થી તેણે વારંવાર અટ્ટહાસ્ય કર્યું તેથી કરીને
 નાદ થયો તેના વડે આકાશ અને પૃથ્વી
રાઇ ગઇ. ૩૧

अमायतातिमहताप्रतिशब्दोमहानभूत् ॥
चुक्षुभुस्सकलालोकास्समुद्राश्चचकंपिरे ॥३२॥

ટીકા:—તે દેવીના મહા નાદથી (પ્રતિ)
બ્દ થયો તેણે કરીને સકળ લોક ભડક્યાં
મુદ્રો ખળભળવા મંડ્યાં. ૩૨

चचालवसुधाचेलुःसकलाश्चमहीधराः ॥
र्यमिदेवाश्चमुदातामूचुःसिंहवाहिनीं ॥३३॥

ટીકા—પૃથ્વી ડોલવા લાગી. પર્વતો કંપ

થયો અને દેવો હરખથી બોલ્યા કે "સિંહ વાહિનીની જે." ૩૩

तुष्टुवुर्मुनयश्चैनांभक्तिनम्रात्ममूर्तयः ॥
दृष्ट्वासमस्तंसंक्षुब्धंत्रैलोक्यममरारयः ॥३४॥

ટીકાઃ—સંતોષ પામીને મુનીઓ, તે દેવીને ભક્તિ વડે નમ્યા. મહિષાસુર તથા તેના અસુરોને કબજે પેડલાં ત્રણે લોક તે દેવીએ જોયાં. ૩૪

सन्नद्धाखिलसैन्यास्तेसमुत्तस्थुरुदायुधाः ॥
आःकिमेतदितिक्रोधादाभाष्यमहिसासुरः॥३५

ટીકાઃ—મહિષાસુરે પોતાની ફોજને હથિયાર આપી લડવા ઉભી રાખી હતી તે ક્રોધથી આ પ્રમાણે બોલ્યો કે "અરે એ શું છે?" ૩૫

अभ्यधावततंशब्दमशेषैरसुरैर्वृतः ॥
सददर्शततोदेवींव्याप्तलोकत्रयांत्विषा ॥३६॥

ટીકાઃ—મહિશાસુરનો શબ્દ સાંભળીને સઘળા અસુરો ટોળે મળ્યા અને તેઓએ દેવીને ત્રણે લોકમાં વ્યાપ્ત થતી જોઇ. ૩૬

पादाक्रांत्यानतभुवंकिरीटोल्लिखितांबरां ॥
क्षोभिताशेषपातालांधनुर्ज्यानिःस्वनेनता॥३७॥

ટીકાઃ—તે દેવીના પગ જમીન ઓળંગીને આગળ ગયા ને મુગટે આકાશે અડયો. તેની ધનુજર્યા (ધનુષ્ની દોરી) પાતાળે પહોંચી તેથી સાતે પાતાળ અને શેષનાગ એ બધાં શોભિત થયાં. ૩૭

दिशोभुजसहस्त्रेणसमंताव्द्याप्यसंस्थिता ॥
ततःप्रवहृतेयुद्धंतयादेव्यासुरद्विषां ॥३८॥

ટીકાઃ—દશે દિશાઓ તેના હજાર હાથે વ્યાપ્ત થઈ રહી ત્યાં દેવી અને અસુરોની ભારે લડાઈ થઇ. ૩૮

शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैरादीपितादिगंतरं ॥
महिषासुरसेनानीश्चिक्षुराख्योमहासुरः ॥३९॥

ટીકા:-તે બન્ને જણાંઓએ નાના પ્રકારનાં શસ્ત્ર અને અસ્ત્ર મુકવા માંડયાં. મહિષાસુરનો સેનાની (સેનાધિપતિ) ચિક્ષુ તે હજાર અયુત (એક અયુત દશ હજાર) અસુરો લઇને લડવા આવ્યો હતો. ૩૯

युयुधेचामरश्चान्यैश्चतुरंगबलान्वितः ॥
रथानामयुतैःषड्भिरुदग्राख्योमहासुरः ॥४०॥

ટીકા:-ચામર નામનો અસુર ચતુરંગી બળવાન સૈન્યો લેઇને આવ્યો હતો. ઉદગ્રછ અયુત અસુર લઇને રણમાં પડયો હતો. ૪૦

अयुध्यतायुतानांचसहस्रेणमहाहनुः ॥
पंचाशद्भिश्चनियुतैरसिलोमामहासुरः ॥४१॥

ટીકા:-મહાહનુ અસુર એક હજાર અયુત

મસુરના લશ્કર સાથે ત્યાં હતો ને અસિલોચ પચાસ અયુતનો ઉપરી હતો. ૪૧

अयुतानांशतैःषड्भिर्बाष्कलोयुयुधेरणे ॥
गजवाजिसहस्रौघैरनेकैःपरिवारितः ॥४२॥

ટીકાઃ–છસેં અયુત લઇને બાષ્કળ રણમાં આવી ઉભો હતો. તેની પાસે હાથી ઘોડાનો તો પારજ નહોતો એ બધાંથી તે સુર વિંટાયલો હતો. ૪૨

वृतोरथानांकोट्याचयुद्धेतस्मिन्नयुध्यत ॥
विडालाख्योयुतानांचपंचाशद्भिरथायुतैः ।४३।

ટીકાઃ–બિડાલ અસુર એક કરોડ રથનુ લશ્કર લેઇને આવ્યો હતો ને વળી બીજા પચાસ અયુત રથ તેણે મંગાવ્યા તે પણ તેની પાસે આવી ઉભા રહ્યા. ૪૩

युयुधेसंयुगेतत्ररथानांपरिवारितः ॥
अन्यैचतत्रयुतशोरथनागहयैर्वृताः ॥४४॥

टीકાઃ—આ સીવાય ત્યાં બીજા હજારો રથ, ઘોડા, હાથી વગેરે હતાં. ૪૪

युयुधुस्संयुगेदेव्यासहतत्रममहासुराः ॥
कोटिकोटिसहस्रैस्तुरथानांदंतिनांतथा ॥४५॥

ટીકાઃ—ત્યાં લાખો અને કરોડો અસુરો કોઇ રથપર બેઠેલા અને કોઇ હાથી પર બેઠેલા દેવીની સામે લડવા લાગ્યા. ૪૫

हयानांचवृतोयुद्धेतत्राभून्महिषासुरः ॥
तोमरैर्भिंदिपालैश्चशक्तिभिर्मुसलैस्तथा ॥४६॥

ટીકાઃ—રણમાં મહિષાસુર તોમર ભિંડીમાલ, શક્તિ, અને મુસલથી ખેલતો હતો. ૪૬

युयुधुःसंयुगेदेव्याखड्गैःपरशुपट्टिशैः ॥
केचिच्चचिक्षिपुश्शक्तीःकेचित्पाशांस्तथापरे॥४७॥

ટીકા:-દેવીની સાથે અસુરો ખડગ, પરશુ અને પત્તિસથી લડવા લાગ્યા કોઇએ શક્તિ મારી અને કોઈએ પાસ નાંખ્યું. ૪૭

देवींखड्गप्रहारैस्तुतेतांहंतुंप्रचक्रमुः ॥
सापिदेवीततस्तानिशस्त्राण्यास्त्राणिचण्डिका।४८

ટીકા:-દેવીએ ખડગ પ્રહારવડે તે સઘળાં હથિઆરોનો ચૂરો કર્યો પછી ચંડિકા પણ શસ્ત્રો અને અસ્ત્રો મુકવા લાગી. ૪૮

लीलयैवप्रचिच्छेदनिजशस्त्रास्त्रवर्षिणी
अनायस्ताननादेवीस्तूयमानासुरर्षिभिः॥४९॥

ટીકા:-તેના પર જે શસ્ત્ર અસ્ત્રનો વરસાદ વરસતો હતો તેને પોતે લીલા કરતી હોય તેમ દેવીએ છેદી નાંખ્યાં. આ કરવામાં દેવીને જરા પણ મહેનત પડી નહિ. દેવતાઓ અને ઋષિઓ તેનાં વખાણ કરતા હતા. ૪૯

मुमोचासुरदेहेषुशस्त्राण्यस्त्राणिचेश्वरी ॥
सोऽपिक्रुद्धोधुतशटोदेव्यावाहनकेसरी ॥५०॥

ટીકાઃ—પછી દેવી ઇશ્વરીએ અસુરોના શરીરપર શસ્ત્રો અને અસ્ત્રો મુકયાં ને તેને બેસવાનો સિંહ પુર્ણ ક્રોધે ભરાયો ને તેથી તેની કેશવાળી હાલવા લાગી. ૫૦

चचारासुरसैन्येषुवनेष्विवहुताशनः ॥
निःश्वासान्मुमुचेयांश्चयुध्यमानारणेंबिका ।५१।

ટીકાઃ—વનમાં દાવાનળને જેમ નાશ કરે છે તેમ તે અસુર સૈન્યનો નાશ કરવા લાગી રણમાં અંબિકા દેવીએ શ્વાસ મુકયો. ૫૧

तएवसद्यःसंभुत गणाश्शतसहस्रशः ॥
युयुधुस्तपरशुभिर्भिंदिपालासिपट्टिशैः ॥५२॥

ટીકાઃ—એટલે તરત લાખો ગણ ઉત્પન્ન થયા અને તે ગણો પરશુ, ભિંડીમાલ, તથા

પટ્ટિશથી લડવા લાગ્યા. ૫૨

नाशयंतोऽसुरगणान्देवीशक्त्युंपबृंहिताः ॥

अवादयन्तपटहानगणाश्शंखांस्तथापरे ॥५३॥

ટીકાઃ—દેવીના ગણો અસુરના ટોળાંનો નાશ કરવા લાગ્યાં અને તેઓ મૃદંગ, પટહ, શંખ અને બીજાં વાદિત્રો વગાડવા લાગ્યા. ૫૩

मृदंगांश्चतथैवान्येतस्मिन्युद्धमहोत्सवे ॥

ततोदेवीत्रिशुलेनगदयाशक्तिऋष्टिभिः ॥५४॥

ટીકાઃ—તે ગણો યુદ્ધ મહોત્સવ કરતા હતા તે વખતે દેવીએ ત્રિશુળ, નગ (પર્વત) અને શક્તિ. ૫૪

खड्गादिभिश्चशतशोनिजघानमहासुरान् ॥

पातयामासचैवान्यान्घंटास्वनविमोहितान्।५५।

ટીકાઃ—અને ખડ્ગ વગેરે વડે હજારો મોટા મોટા અસુરોને મારી નાંખ્યા, અને

બીજા કેટલાક ઘંટના અવાજથી મોહ પામી-
ને પડ્યા. ૫૫

असुरान्सुविपाशेनबध्वाचान्यानकर्षयत् ॥
केचिद्द्विधाकृतास्तीक्ष्णैःखड्गपातैस्तथापरो ।५६।

ટીકાઃ—કેટલાક અસુરોને પાશવડે બાંધ્યા
ને કેટલાકને તિક્ષણ ખડ્ગવડે કાપી નાંખ્યા. ૫૬

विपोथितानिपातेगदयाभुविशेरते ॥
वेमुश्चकेचिद्रुधिरंमुसलेनभृशंहता ।।५७।।

ટીકાઃ—કેટલાક અસુરને ગદા મારીને
ભોંય સુવાડી દીધા કેટલાકને મુસલ વાગવાથી
લોહી ભાગ્યું. ૫૭

केचिन्निपतिताभुमौभिन्नाःशूलेनवक्षसि ॥
निरंतराश्शरौघेणकृताःकेचिद्रणाजिरे ।।५८।।

ટીકાઃ—કેટલા ને છાતીમાં શૂળના ઘા વા-
ગવાથી ભોંય પડ્યા તિક્ષણ બાણ વાગવાથી

ઘણાના જીવ ગયા. ૫૮

सेनानुकारिणःप्राणान्मुमूचुस्त्रिदशार्दनाः ॥
केषांचिद्बाहवश्छिन्नाश्छिन्नग्रीवास्तथापरे।५९।

ટીકાઃ—સેનાન સેનાપતિઓ જેઓ દેવતા-
ઓને દુઃખ દેવામાં તત્પર હતા તેઓ પોતાના
પ્રાણ છોડવા લાગ્યા કોઈના બાહુ કપાયા ને
કોઇનાં ગળાં કપાયાં. ૫૯

शिरांसिपेतुरन्येषामन्येमध्येविदारिताः ॥
विच्छिन्नजंघास्त्वपरेपेतुरुर्व्यांमहासुराः ॥६०॥

ટીકાઃ—કેટલાકનાં માથાં કપાયાં ને કેટ-
લાકના શરીરની વચ્ચો વચથી કકડા થઇ
ગયા. કોઇની જાંગો કપાઇ ગઈ ને કોઈનાં
પેટ ચીરાઈ ગયાં. ૬૦

एकबाहक्षिचरणाःकेचिद्देव्याद्विधाकृताः ॥
छिन्नेपिचान्येशिरसिपतिताःपुनरुत्थिताः ।६१।

ટીકાઃ–કોઇની એક આંખ ફૂટીને કોઇને એક પગ કપાયો. માથાં કપાયા છતાં કેટલાક ફરીથી આયુધ લઇ લડવા ઉભા થયા. ૬૧

कबंधायुयुधुर्दैत्याग्रृहीतपरमायुधाः ॥
ननृतुश्चापरेतत्रयुद्धेतूर्यलयाश्रिताः ॥६२॥

ટીકાઃ–કેટલાંક ધડ રણ વાદિત્રનાદથી નાચતાં હતાં ને કેટલાંક લડતાં હતાં. ૬૨

कबंधाश्छिन्नशिरसःखड्गशक्तयृष्टिपाणयः ॥
तिष्ठतिष्ठेतिभाषंतोदेवीमान्येमहासुराः ॥६३॥

ટીકાઃ–માથુ કપાયલાં ધડો હાથમાં શક્તિ, ખડગ, વગેરે હથિયાર લઇ લડવા લાગ્યાં. તે વખતે તેમાંના કેટલાક, મહાસુરો, દેવીને રીસથી ઉભી રહે; ઉભી રહે; એમ કહેતા હતા. ૬૩

पातितैरथनागाश्वैरसुरैश्चवसुंधरा ॥
अगम्यासाभवत्तत्रयत्राभूत्समहारणः ॥६४॥

ટીકાઃ—એ ભારે રણસંગ્રામમાં રથ, હાથી, ઘોડા અને અસુરો બે સુમાર પડયા હતા તેથી તે રણ ભૂમિ અગમ્ય દીસતી હતી. ૬૪

शोणितौघामहानद्यस्सद्यस्तत्रविसुस्रुवुः ॥
मध्येचासुरसैन्यस्यवारणासुरवाजिना ॥६५॥

ટીકાઃ—જે બે સુમાર અસુરો, ઘોડાઓ અને હાથીઓ પડયા હતા તેમના શરીરમાંથી નીકળતાં લોહીની મોટી મોટી નદીઓ વહેવા લાગી. ૬૫

क्षणेनतन्महासैन्यमसुराणांतथांबिका ॥
निन्येक्षयंयथावह्निस्तृणदारुमहाचयम् ॥६६॥

ટીકાઃ—આગ્ન જેમ તૃણ એટલે ઘાસ મોટા જથ્થાને એક ક્ષણમાત્રમાં બાળી નાંખે છે

તેમ અસુરના મોટા સૈન્યનો દેવીએ નાશ કર્યો. ૬૬

सचसिंहोमहानादमुत्सृजन्धुतकेसरः ॥
शरीरेभ्योमरारीणामसूनिवविचिन्वति ॥६७॥

ટીકાઃ—દેવીનું વાહન સિંહ મોહા નાદ કરીને દેવતાઓના દુશ્મનોના શરીરમાંથી જીવને જૂદો કાઢતો હતો. ૬૭

देव्यागणैश्चतैस्तत्रकृतंयुद्धंतथासुरैः ॥
यथैषांतुतुषुर्देवाःपुष्पवृष्टिमुचोदिवि ॥६८॥

ટીકાઃ—એ દેવીના ગણોની તથા અસુરોની લડાઈ જોઇ, દેવીના જયથી સંતુષ્ઠ થઇ દેવતાઓએ આકાશમાંથી પુષ્પ વૃષ્ટિ કરી. ૬૮

इतिमार्कण्डेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्यंमहिषासुरसैन्यवधोनामद्वितीयोध्यायः॥२॥

ટીકાઃ—એ પ્રમાણે માર્કંડેય પુરાણનો બીજો અધ્યાય જેમાં મહિષાસુરના સૈન્યનો વધ છે તે પૂરો થયો. ૬૯

—⁂—

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

॥ ऋषिरुवाच ॥

निहन्यमानंतत्सैन्यमवलोक्यमहासुरः ॥
सेनानीश्चिक्षुरःकोपाद्ययौयोद्धुमथाम्बिकां १

ટીકાઃ—ઋષિ બોલ્યા કે મહાઅસુર સેનાપતિ ચિક્ષુ પોતાનું સૈન્ય હણાયલું જોઇને બહુ કોપાયમાન થઈ અંબીકા સામે લડવા આવ્યો. ૧

सदेवीशरवर्षेणववर्षसमरेऽसुरः ॥
यथामेरुगिरेःशृंगंतोयवर्षेणतोयदः ॥२॥

ટીકાઃ-મેરૂ પર્વતના શિખરોપર જેમ બ.રે વરસાદ પડે છે તેમ તે અસુર દેવીના ઉપર બાણોનો વરસાદ વરસાવવા લાગ્યો. ૨

तस्यच्छित्वाततोदेवीलीलयैवशरोत्करान ॥
जघानतुरगान्बाणैर्यंतारंचैववाजिनां ॥३॥

ટીકાઃ-એ સઘળાં બાણુનો દેવીએ જેમ લીલા કરતી હોય તેમ નાશ કર્યો અને તે દુષ્ટ અસુરના ઘોડાઓને તથા તેઓને હાંકનાર સારથીને મારી નાંખ્યો. ૩

चिच्छेदचधनुःसद्योध्वजंचातिसमुच्छितम् ॥
विव्याधचैवगात्रेषुच्छिन्नधन्वानमाशुगैः ॥४॥

ટીકાઃ-દેવીએ તેના રથની ધ્વજા કાપી નાંખી અને તેનું ધનુષ્ પણ છેદી નાંખ્યું અને તેના શરીરમાં પોતાનાં બાણો મારવા માંડયાં. ૪

सञ्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथि. ॥
अभ्यधावततादेवींखड्गचर्मधरोऽसुरः ॥५॥

ટીકાઃ—જ્યારે તે અસુરનું ધનુષ કાપી નાંખ્યું હતું; રથ ભાગી નાંખ્યો હતો અને ઘોડા તથા સારથી મારી નાંખવામાં આવ્યા હતા ત્યારે તે એકલો દેવી ભણી ઢાલ તરવાર લેઇને ધાયો. ૫

सिंहमाहत्यखड्गेनतीक्ष्णधारेणमूर्धनि ॥
आजघानभुजेसव्येदेवीमप्यतिवेगवान् ॥६॥

ટીકાઃ—એ અસુરે આવીને સિંહના માથા ઉપર તિક્ષણ ધારવાળા ખડગથી ઘા કર્યો તથા દેવીને પણ જમણા હાથ ઉપર ઘા માર્યો. ૬

तस्याःखड्गोभुजंप्राप्यपफालनृपनन्दन ॥
ततोजग्राहशूलंसकोपादरुणलोचनः ॥७॥

ટીકાઃ—મેધુમુની સુરથ રાજાને કહે છે કે, હે નૃપનંદન, તે ખડગ દેવીની ભુજાને અડકતાંજ ભાગી ગયું એ જોઇને તે અસુર કોપથી લાલચોળ આંખો કરીને ત્રીશુળ લેઈ દેવીને મારવા દોડયો. ૭

चिक्षेपचततस्तत्तुभद्रकाल्यांमहासूरः ॥
जाज्वल्यमानंतेजोभीरविविंवमिवांवरात् ॥८॥

ટીકાઃ—તે મહાસુરે તે શૂળ દેવી ભણી ફેંકયું તે સુર્ય બિંબ જેવું જાજવલ્યમાન તેજવાળું હતુ, અને જાણે વાદળાંમાંથી સુર્ય નીકળતો હોય એવું લાગતું હતું. ૮

दृष्ठातदापतच्छूलंदवीशूलममुंचत ॥
तच्छूलंशतधातेननीतंसचमहासूरः ॥९॥

ટીકાઃ—દેવીએ એ શૂળ આવતું દેખીને પોતાનું મુકયું તેથી તે શૂળના સો કકડા થઈ

ગયા અને તેના મૂકનાર મહા અસુર ચિક્ષુનો પણ પ્રાણ ગયો. ૯

हतेतस्मिन्महावीर्येमहिषस्यचमूपतौ ॥
आजगामगजारूढश्चामरस्त्रिदशार्दनः ॥१०॥

ટીકાઃ—મહિષાસુરનો સેનાની ચિક્ષુ મરાતે છતે દેવતાઓને દુઃખ દેનાર ચામર નામનો અસુર હાથીએ ચઢીને આવ્યો. ૧૦

सोपिशक्तिंमुमोचाथदेव्यास्तामंबिकाद्रुतं ॥
हुंकाराभिहतांभूमौपातयामासनिष्प्रभां ॥११॥

ટીકાઃ—એ ચામર અસુર આવતોકને દેવી ભણી શક્તિ ફેંકી. એ શક્તિને દેવીએ માત્ર હુંકારાથી ભોંય પાડી અને તે તેજ વગરની થઈ ગઈ. ૧૧

भग्नांशक्तिंनिपतितांदृष्ट्वाक्रोधसमन्वितः ॥
चिक्षेपचामरःशूलंबाणैस्तदपिसाच्छिनत् ।१२।

ટીકાઃ—પોતાની ભોંય પડેલી અને ભાગેલી શક્તિ દેખીને ચામર અસુર બહુજ ક્રોધે ભરાયો અને તેણે ત્રિશુળ ફેંકયું તે દેવીએ પોતાના બાણવડે છેદી નાંખ્યું. ૧૨

ततःसिंहस्समुत्पत्यगजकुंभांतरेस्थितः ॥
बाहुयुद्धेनयुयधेतेनोच्चैस्त्रिदशारिणा ॥१३॥

ટીકાઃ—દેવીનો સિંહ કુદકો મારીને ચામરના હાથીના ગંડ સ્થળપર જઈ બેઠો અને ત્યાં દેવતાના દુશ્મન અસુર સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. ૧૩

युध्यमानौततस्तौतुतस्मान्नागान्महिंगतौ ॥
युयुधातेतिसंरब्धौप्रहारैरातदारुणैः ॥१४॥

ટીકાઃ—તેઓ બન્ને લડતા લડતા ભોંય પડયા ને દારૂણ લડાઈ ચાલી બન્ને ક્રોધયુક્ત થઇને બાહુ યુદ્ધ કરતા હતા. ૧૪

ततोवेगात्खमुत्पत्यनिपत्यचमृगारिणा ॥
करप्रहारेणशिरश्चामरस्यपृथक्कृतं ॥१५॥

ટીકાઃ—એવામાં સિંહે વેગથી આકાશ તરફ ઉંચો ઉછળી ચામર અસુરપર છલંગ મારી અને પોતાના પંજાવડે તેનું માથું ધ-ધડથી જુદું કર્યું. १५

उदग्रश्चरणेदेव्याशिलावृक्षादिभिर्हतः ॥
दंतमुष्टितलैश्चैवकरालश्चनिपातितः ॥१६॥

ટીકાઃ—દેવીએ રણક્ષેત્રમાં શીલા અને વૃ-ક્ષોના પ્રહારથી ઉદગ્ર અસુરને મારી નાંખ્યો અને કરાળ અસુરને દાંત, મુક્કીઓ તથા તમાચા મારી મારી મારી નાંખ્યો. १६

देवीक्रुद्धागदापातैश्चूर्णयामासचोद्धतं ॥
बाष्कलंभिंदिपालेनबाणैस्ताम्रंतथांधकं ॥१७॥

ટીકાઃ—દેવીએ ક્રોધ કરીને ગદાઓ મારી

મારીને ઉદ્ધત અસુરનો ચુરો કરી નાંખ્યો. ભિંદિપાલ મારીને બાષ્કળ નામના અસુરનો જીવ લીધો. તામ્ર અને અંધક એ બે અસુરને બાણ માર્યાં તેથી મરી ગયા. ૧૭

उग्रास्यमुग्रवीर्यंचतथैवचमहाहनुं ॥
त्रिनेत्राचत्रिशूलेनजघानपरमेश्वरी ॥१८॥

ટીકાઃ—પરમેશ્વરીએ ઉગ્રાસ્ય, ઉગ્રવીર્ય અને મહાહનુ, એ ત્રણ રાક્ષસોને ત્રિશુળ મારીને મારી નાંખ્યા. ૧૮

बिडालस्यासिनाकायात्पातयामाससंशिरः ॥
दुर्धरंदुर्मुखंचोभौशरैर्निन्येयमक्षयं ॥१९॥

ટીકાઃ—તરવાર મારીને બિડાલનું માથું કાપી નાંખ્યું તેથી તે રણમાં પડયો. દુર્ધર અને દુર્મુખ એ અસુરને બાણ વાગ્યાં તેથી જમ લોકમાં જવાબ દેવા ગયા. ૧૯

एवंसंक्षीयमाणेतुस्वसैन्येमहिषासुरः ॥
माहिषेणस्वरूपेणत्रासयामासतान्गणान्॥२०॥

ટીકાઃ—મહિષાસુર એ પ્રમાણે પોતાના સૈન્યનો નાશ થયેલો જોઇને પાડાનું સ્વરૂપ લેઇને દેવીના ગણુને ત્રાસ દેવા લાગ્યો. ૨૦

कांश्चित्तुंडप्रहारेणखुरक्षेपैस्तथापरान् ॥
लांगूलताडितांश्चान्यान्शृंगाभ्यांचविदारितान्

ટીકાઃ—કેટલાક ગણુને તુંડ પ્રહારે (મોઢા વડે) ને કેટલાકને ખરીઓવડે તથા બીજાઓને લાંગુલ એટલે પુંછડાવડે અને કેટલાકને સીંગડાંવડે વીદારણુ કરવા લાગ્યો. ૨૧

वेगेनकांश्चिदपरान्नादेनभ्रमणेनच ॥
निःश्वासपवनेनान्यान्पातयामासभूतले ॥२२॥

ટીકાઃ—કેટલાકને પોતાના વેગથી તથા બીજાને ભ્રમણુથી અને કેટલાકને નિઃશ્વાસના પવનવડે ભુતળપર પાડ્યા. ૨૨

निपात्यप्रमथानीकमभ्यधावतसोऽसुरः ॥
सिंहंहंतुंमहादेव्याःकोपंचक्रेततोम्बिका ॥२३॥

ટીકાઃ—એ પ્રમાણે પ્રમથાઓને (ગણોને) ભોંય પાડીને તે મહા અસુર મહિષાસુર મહા દેવીના વાહન સિંહને મારવાને દોડયો તે વખત દેવીએ મહા ક્રોધ કર્યો. ૨૩

सोपिकोपान्महावीर्यःखुरक्षुण्णमहीतलः ॥
शृंगाभ्यांपर्वतानुच्चांश्चिक्षेपचननादच ॥२४॥

ટીકાઃ—તે મહા વીર્યવાન અસુર ભારે કોપથી પૃથ્વીનું પૃષ્ટ ખણતો તો તથા પર્વતો શીંગડાંવડે ઉંચે ઉછાળતો હતો અને તે વખતે બરાડા પાડતો હતો. ૨૪

वेगभ्रमणविक्षुण्णामहीतस्यव्यशीर्यत ॥
लांगूलेनाहतश्चाब्धिःप्लावयामाससर्वतः ।२५।

ટીકાઃ—તે ભોંય ખોતરીને જમીન ઉછાળવા

લાગ્યો અને પુંછડાવતે સમુદ્રનાં પાણી ઉછાળવા લાગ્યો તેથી સઘળી બાજુએ જળ જળ કરી મુકયું. ૨૫

धुतशृंगविभिन्नाश्चखंडंखंडंययुर्घनाः ॥
श्वासानिलास्ताःशतशोनिपेतुर्नभसोचलाः॥२६।

ટીકાઃ—તેણે પોતાનાં સીંગડાં હલાવીને આકાશમાંના વાદળાંના ભાગી ભાગીને કકડા કરી નાંખ્યા અને તેણે શ્વાસ લીધો તેના પવન થકી અતિ ઝીણા કકડા થઈ જઇ તેઓ ભોંય પડયા. વાદળ ભાગી પડ્યું. ૨૬

इतिक्रोधसमाध्मातमापतंतंमहासूरम् ॥
दृष्ट्वासाचंडिकाकोपंतद्वधायतदाकरोत् ॥२७॥

ટીકાઃ—તે મહા અસુર ક્રોધથી દેવી સામે તેને મારવાને દોડી આવતો હતો તેને જોઇને દેવીએ પણ તે અસુરનો વધ કરવા માટે ક્રોધ ધારણ કર્યો. ૨૭

साक्षिप्त्वातस्यवैपाशंतंबबंधमहासुरं ॥
तत्याजमाहिषंरूपंसोपिबद्धोमहामृधे ॥२८॥

ટીકાઃ-દેવીએ પાસ (ફાંસો) મુકયું અને તે વડે અસુરને બાંધી લીધો એ વખતે તે અસુર પાડાનું રૂપ તજી દેઇને એકદમઃ-૨૮

ततःसिंहोभवत्सद्योयावत्तस्यांबिकाशिरः ॥
छिनत्तितावत्पुरुषःखड्गपाणिरदृश्यत ॥२९॥

ટીકાઃ-સિંહનું રૂપ લેઇને ઉભો રહ્યો અને ચંડિકા તેનું માથું છેદવા જાય છે કે તરત વળી જેના હાથમાં તરવાર ઝાલેલી છે એવા પુરૂષનું રૂપ લેઇને ઉભો રહ્યો. ૨૯

ततएवाशुपुरुषंदेवीचिच्छेदसायकैः ॥
तंखड्गचर्मणासार्धंततःसोभून्महागजः ॥३०॥

ટીકાઃ-પછી દેવીએ તે અસુરની ઢાલ તથા તરવાર કાપી નાંખ્યાં ત્યારે તે એક મોટો હાથી થઇને ઉભો રહ્યો. ૩૦

करेणचमहासिंहंतंचकर्षजगर्जेच ॥
कर्षतस्तुकरंदेवीखड्गेननिकृंतत ॥ ३१ ॥

ટીકાઃ—પોતાની સુંઢવડે તે હાથીના રૂપ-વાળો અસુર સિંહને ખેંચવા લાગ્યો તે વખતે દેવીએ તેની સુંઢ તરવારવડે કાપી નાંખી. ૩૧

ततोमहासुरोभूयोमाहिषंवपुरास्थितः ॥
तथैवक्षोभयामासत्रैलोक्यंसचराचरं ॥ ३२ ॥

ટીકાઃ—એ વખતે તે અસુરે પાછું પોતાનું પાડાનું રૂપ ધારણ કર્યું અને સચરાચર વિશ્વને ભય-પમાડવા લાગ્યો. ૩૨

ततःक्रुद्धाजगन्माताचण्डिकापानमुत्तमम् ॥
पपौपुनःपुनश्चैवजहासारुणलोचना ॥ ३३ ॥

ટીકાઃ—એ વખતે જગત્માતા ચંડિકા ક્રોધે ભરાયાં અને તેમણે સુરાપાન કર્યું તેથી તેમની આંખો લાલ દીસવા લાગી અને તેઓ પુનઃ પુનઃ હસવા લાગ્યાં. ૩૩

ननर्दचासूरस्सोपिवलवियमदोद्धतः ॥
विषाणाभ्यांचचिक्षेपचण्डिकांप्रतिभुधरान्॥३४॥

ટીકાઃ—એ વખત બળ અને વિર્યના મદથી ઉદ્ધત થયેલો તે અસુર વારે વારે બરાડા પાડવા લાગ્યો અને ચંડિકા-ભણી મોટા મોટા પર્વતો ફેંકવા લાગ્યો. ૩૪

साचतान्प्रहितांस्तेनचूर्णयंतीशरोत्करैः ॥
उवाचतंमदोद्धुतमुखरागाकुलाक्षरं ॥ ३५ ॥

ટીકાઃ—તે પાડાના. રૂપવાળા અસુરે નાંખેલા પર્વતોના દેવીએ ચુરેચુરા કરી નાંખ્યા અને જેનું મોઢું દારૂ પીવાથી લાલાશમય થએલું છે એવાં તે પોતે મહિષાસુર પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલ્યાં. ૩૫

॥ देव्युवाच ॥

गर्जगर्जक्षणंमूढमधूयावत्पिबाम्यहं ॥
मयात्वयिहतेऽत्रैवगर्जिष्यंत्याशुदेवताः ॥३६॥

ટીકાઃ-દેવી બોલ્યાં કે; હું જ્યાં સુધી દારૂ પીઇ રહિશું ત્યાં સુધી હે મુઢ તું ક્ષણ માત્ર ગરજના કરી લે. પછી હું તને મારી નાંખીશ એટલે તરત દેવતાઓ ગર્જના કરશે. ૩૬

॥ ऋषिरुवाच ॥

एवमुक्त्वासमुत्पत्यसारूढातंमहासुरं ॥
पादेनाक्रम्यकंठेचशूलेनैनमताडयत् ॥३७॥

ટીકાઃ-રૂષિ બોલ્યા કે; એ પ્રમાણે બોલીને એકદમ સિરપરથી કુદકો મારી તે મહાસુર મહિષાસુર પાસે ગયાં અને એક પગ વડે તેને દાબીને તેના કંઠમાં ત્રિશુળ માર્યું. ૩૭

ततःसोऽपिपदाक्रांतस्तयानिजमुखात्ततः ॥
अर्धनिष्क्रांतएवासीद्देव्यावीर्येणसंवृतः ॥३८॥

ટીકાઃ-દેવીએ તે પાડારૂપી અસુરનું ગળું

કાપી નાંખ્યું એટલે તેના ગળામાંથી અડધું અસુરનું સ્વરૂપ બહાર આવ્યું. તે રૂપ દેવીના વિર્યથી ઘેરાયલું હતું માટે આખુ રૂપ નિકળવાને અશક્ત હતું. ૩૮

अर्धनिष्क्रांतएवासौयुध्यमानोमहासुरः ॥
तयामहासिनादेव्याशिरश्छित्वानिपातितः।३९॥

ટીકાઃ-તે મહાસુર બહાર નીકળેલા અર્ધ શરીરથીજ દેવી સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો એ વખતે દેવીએ એક મોટી તરવાર લેઇને તેનું ગળું કાપી નાંખ્યું. ૩૯

ततोहाहाकृतंसर्वंदैत्यसैन्यंननाशतत् ॥
प्रहर्षंचपरंजग्मुःसकलादेवतागणाः ॥४०॥

ટીકાઃ-મહિષાસુર પડયો એટલે તેની સઘળી દૈત્ય સૈન્યામાં હાહાકાર થઇ રહ્યો અને સઘળા દેવ ગણોને અત્યંત હર્ષ થયો. ૪૦

तुष्टुवुस्तांसुरादेवींसहदिव्यैर्महर्षिभिः ॥
जगुर्गंधर्वपतयोननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥४१॥

ટીકાઃ—ઇંદ્રાદિ સઘળા દેવતાઓ, બ્રહ્મા તથા રૂષિઓ દેવીની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. ગંધર્વો ગાયન કરવા લાગ્યા, તથા અપ્સરાઓ નાચ કરવા લાગી. ૪૧

इतिमार्कण्डेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमहात्म्यै
महिषासुरवधोनामतृतीयोध्यायः ॥३॥

ટીકાઃ—એ પ્રમાણે મહિષાસુરના વધ વિશેનો ત્રીજો અધ્યાય જે સાવર્ણિક મનવન્તરમાં બનવાનો છે તે પુરો થયો. ૩

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

॥ ऋषिरुवाच ॥

शक्रादयःसुरगणानिहतेऽतिवीर्येतस्मिदुरात्मनि

सूरारिबलेचदेव्या ॥ तांतुष्टुवुःप्रणतिनम्रशिरो
धरांसावाग्भिः प्रहर्षपुलकोद्गमचारुदेहा ॥१॥

ટીકાઃ—રૂષિ બોલ્યા કે દેવતાઓનો દુષ્મન દુરાત્મા મહિષાસુર હતો તે અનિવીર્યવાન હતો તો પણ દેવીએ તેને મારી નાંખ્યો તેથી ઇંદ્ર વગેરે સઘળા દેવતાઓ ટોળે મળીને દેવીની સ્તુતિ કરવા ચાલ્યા તેઓએ જઇને તેમનાં નમ્ર માથાં નમાવ્યાં ને તે સુંદર શરીરવાળા દેવતાઓ આનંદથી પ્રફુલ્લિત થયા ને કહેવા લાગ્યા કે. ૧

देव्याययाततमिदंजगदात्मशक्त्यानिश्शेषदेवग
णशक्तिसमूहमूर्त्या ॥ तामम्बिकामखिलदेवमह
र्षिपूज्यांभक्त्यानताःस्मविदधातुशुभानिसानः२

ટીકાઃ—સઘળા દેવગણોમાંથી જે તે તેજ કે શક્તિ નીકળી તેના સમૂહની જે મૂર્ત્તિ

થઈ તે દેવી છે અને એ દેવીએ પોતાની શક્તિવડે આ સકળ જગત સરજ્યું છે. એવાં અંબિકા દેવી સઘળા મહર્ષિ અને દેવોને પુજ્ય એટલે પુજવા લાયક છે તેમને અમે નમીએ છીયે. અમે નમેલાઓનું એ દેવી ભલું કરો. ૨

यस्याःप्रभावमतुलंभगवाननन्तो ब्रह्माहर श्चनहिवक्तुमलंबलञ्च ॥ साचण्डिकाऽखिलजगत्परिपालनायनाशायचासुरभयस्यमतिंकरोतु ३

ટીકા:—એ દેવીના અતુલ પ્રભાવને અપાર બળનું વર્ણન કરવાને ભગવાન અનંત શેષનાગ હજાર મોઢાં છતાં અશક્ત છે; બ્રહ્મા અને મહાદેવજી પણ વર્ણવી શકતા નથી તેવાં ચંડિકા માતા અખિલ જગતના પરિપાલનને અર્થે અને અસુર ભયનો નાશ કરવાને અર્થે મતિ કરો. ૩

याश्रीःस्वयंसुकृतिनांभवनेष्वलक्ष्मीः पापा त्मनांकृतधियांहृदयेषुबुद्धिः ॥ श्रद्धासतांकुल-जनप्रभवस्यलज्जातांत्वानताःस्मपरिपालयदेवि-विश्वम् ॥ ४ ॥

ટીકાઃ—સુકૃતિવાન પુરૂષોનાં ભવનને વિષે જે દેવી લક્ષ્મીરૂપે વીરાજે છે અને પાપીઓ-ના ઘરમાં અલક્ષ્મી રૂપે છે, સારા માણુસોના હૃદયમાં બુદ્ધિ રૂપે વાસ કરે છે. સત્કુળમાં જન્મેલાં માણુસોમાં શ્રદ્ધારૂપે અને ઉત્કૃષ્ટોમાં લજ્જા રૂપે છે એવી દેવીને અમે નમીએ છીએ તે વિશ્વનું પરિપાલન કરો. ૪

किंवर्णयामतवरूपमचिंत्यमेतत्किंचातिवीर्य मसुरक्षयकारिभूरि ॥ किंचाहवेषुचरितानितवा तियानिसर्वेषुदेव्यसुरदेवगणादिकेषु ॥ ५ ॥

ટીકાઃ—અતિ વિર્યવાન અસુરનો તેં ક્ષય

કરી નાંખ્યા એવી હે દેવી તારૂં રૂપ અચિંત્ય છે. તારાં ચરિત્રો અસુર અને દેવગણોને વિષે અદ્ભુત છે હે દેવી અમે એનું વર્ણન શી રીતે કરીએ ? ૫

हेतुःसमस्तजगतांत्रिगुणापिदोषैर्नज्ञायसेहरिहरादिभिरप्यपारा ॥ सर्वाश्रयाखिलमिदंजगदंशभूतमव्याकृताहिपरमाप्रकृतिस्त्वमाद्या ।६।

ટીકાઃ—હે દેવી તું સમસ્ત જગતની હેતુ એટલે સૃષ્ટાછું. તારામાં સત્વ, રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણ છતાં દોષ તને સ્પર્ષ કરી શકતો નથી. હરી એટલે વિષ્ણુ અને હર એટલે મહાદેવ પણ તને અપારા એટલે પાર ન પમાય એવી કહેછે. " હે દેવી તું સર્વાશ્રયા એટલે સર્વના આશ્રય રૂપ છું. સર્વ જગતની તું અંશ ભૂત છું. તું નિર્વિકારી છું.

તું પરમા એટલે મોટામાં મોટી, પ્રકૃતિ, અને આદ્યા (સૌથી પહેલી) છું. ૬

यस्यास्समस्तसुरतासमुदरिणेन तृप्तिप्रया-
तिसकलेषुमखेषुदेवि ॥ स्वाहासिवैपितृगणस्य
चतृप्तिहेतुरुच्चार्यसेत्वमतएवजनैस्स्वधाच ॥७॥

ટીકાઃ—હે દેવી, અમો દેવતાઓની તૃપ્તિને અર્થે સઘળા યજ્ઞો (મખો) માં 'સ્વાહા' એ શબ્દથી અમને ભોગ અર્પણ કરવામાં આવે છે એ 'સ્વાહા' પણ તુંજ છે. વળી પિતૃગણની તૃપ્તિના હેત્વર્થે માણસો 'સ્વધા' એવું તારૂં નામ ઉચ્ચારે છે. ૭

यामुक्तिहेतुरविचित्य महाव्रतात्वमभ्यस्य-
सेसुनियतेन्द्रियतत्वसारैः ॥ मोक्षार्थिभिर्मुनि-
भिरस्तसमस्तदोषैर्विद्यासिसाभगवती परमाहि
देवि ॥ ८ ॥

ટીકાઃ—હે દેવી તું મુક્તિ હેતુ એટલે મુક્તિની આપનારી છું, તું અવિચિંત્ય એ-ટલે ચિંતવન ન થઇ શકે એવી છું, તું મહા-વૃતા એટલે મોટાં મોટાં વૃત પણ તુંજ છું. જેઓ પોતાનું મન કબજામાં રાખીને તને જાણવાને યત્ન કરે છે એવા સમસ્ત દોષ રહીત મોક્ષાર્થી મુનીઓની હે ભગવતી દેવી તું મોટામાં મોટી વિદ્યા છું. ૮

शब्दात्मिकासुविमलर्ग्यजुषांनिधानमुद्गीथ रम्यपदपाठवतांचसाम्नां ॥ देवीत्रयीभगवतीभ वभावनायवार्ताचसर्वजगतांपरमार्तिहंत्री ॥९॥

ટીકાઃ—અતિ નિર્મળ ઋગ અને યજુર વેદ તથા ઉત્કૃષ્ટ રમણિક પદવાળા સામવેદ ની તું શબ્દાત્મિકા છું. હે ભગવતી દેવી તમે એક છો પણ સૃષ્ટિની ભાવના એટલે

સ્થિતિજે અર્થે તમે ત્રણ સ્વરૂપે વિરાજો છો. હે દેવી તમે સર્વ જગતનાં ત્રણે પ્રકારનાં (આધિભૌતિક, અધ્યાત્મિક, અને આધિદૈવિક) દુઃખનો નાશ કરનારાં છો. ૯

मेघासिदेविविदिता खिलशास्त्रसारादुर्गा-
सिदुर्गभवसागरनौरसंगा ॥ श्रीःकैटभारिहृदयै
ककृताधिवासागौरीत्वमेवशशिमौल्किृत प्रतिष्ठा
॥ १० ॥

ટીકાઃ—હે દેવી તું મેધા એટલે સરસ્વતી દેવીછુ, કારણ કે અખિલ શાસ્ત્રનો સાર તને માલમ છે. હે દેવી તું દુર્ગા છું, કેમકે આ દુર્ગ એ ટલે તરવાને મહા કઠણ એવા ભવ-સાગરને માટે નાવરૂપ છો નાવને શઢની, નાવીકની અને બીજાં ઘણાં વાનાની ઇચ્છેલે માર્ગે જવા માટે જરૂર છે પણ હે દેવી તમો

તો ગે માંના કશાની જરૂર ન હોય એવા નાવ-
રૂપી (અસંગાનૌકા) છો. મધુ અને કૈટભ
એ બે રાક્ષસના દુશ્મન વિષ્ણુના હૃદયમાં જેણે
વાસ કર્યો છે એવાં હે દેવી તમે લક્ષ્મીરૂપે
વિરાજો છો- ચંદ્રમાને પોતાના લલાટ કે મા·
થાના મોળીઆને વિષે ધારણ કરનારી શીવ-
જીને માથે સ્થાપિત થયેલાં ગૌરી રૂપે છો. ૧૦

ईषत्सहासममलंपरिपूर्णचंद्रविंबानुकारिक-
नकोत्तमकांतिकांतम् ॥ अत्यद्भुतंप्रहृतमात्तरुषा
तथापिवक्रंविलोक्यसहसामहिषासुरेण ॥११॥

ટીકાઃ—હે દેવી તારૂં મુખારવિંદ પુનમના
પુર્ણ ચંદ્ર પ્રમાણે શોભે છે. પુર્ણ ચંદ્રબિંબમાં
તો મૃગાંક—કાળા ડાઘા છે પણ તું તો ડાઘા
રહીત ઉત્તમ કનક (સોના) ના જેવી કાંતિ-
વાળી છું. તું સર્વને ચહાવા લાયક છું. એવું

તારૂં સર્વોત્કૃષ્ટ મોઢું જોઇને મહિષાસુર, સર્વ કોઇ મોહ પામે છે છતાં મોહ પામતો નથી એ અતિ અદ્ભુત આશ્ચર્યની વાત છે. ૧૧

दृष्ट्वातुदेविकुपितंभ्रकुटीकरालमुद्यच्छशांक सदृशच्छवियन्नसद्यः ॥ प्राणान्मुमोचमहिषस्त दतीवचित्रंकैर्जीव्यतेहिकुपितांतकदर्शनेन॥१२॥

ટીકાઃ—હે દેવી તું ક્રોધે ભરાયલી હતી અને તારી ભ્રૂકુટી કરાળ થયેલી હતી એ વખતે તારૂં મોઢું પુનમને દહાડે ઉગતા રક્ત વર્ણના સશાંક (એટલે ચંદ્રમા) જેવું શોભતું હતું. એવા મોઢાને જોઇને મહિષાસુરે પ્રાણ મુકયો. એમાં કંઇ વિચિત્ર નથી કારણ કે તે કોપાયમાન થયેલીના અંતક એટલે અંત લાવનાર દર્શનમાં કોણ જીવી શકે ? કોઇ પણ પ્રાણી જીવવાને અશક્ત છે. ૧૨

देविप्रसीद परमाभवतीभवायसद्योविनाश
यसिकोपवतीकुलानि ॥ विज्ञातमेतदधनैवयदस्त
मेतन्नीतंबलंसुविपुलंमहिषासुरस्य ॥१३॥

ટીકાઃ–હે દેવી સર્વને માટે પ્રસીદ મહેરબાની કર. હે ઉત્કૃષ્ટ દેવી તમે અમારા શત્રુ મહિષાસુરના અતિ ભારે બળવાન અસુરોના સૈન્યનો અને એનો નાશ હમણાંજ કર્યો છે. માટે તમારી અમારા પ્રત્યે કૃપા છે જ. ૧૩

तेसंमताजनपदेषुधनानितेषांतेषांयशांसि-
नचसीदतिधर्मवर्गः ॥ धन्यास्तएवनिभृतात्मज
भृत्यदारायेषांसदाभ्युदयदाभवतीप्रसन्ना ॥१४

ટીકાઃ–હે દેવી જેના પર, તું પ્રસન્ન છે તે માણુસ આ જગતમાં ધનવાન થાય છે કિર્તિ પણુ તેનેજ મળે છે. અને ધર્મ અર્થ કામ, ને મોક્ષ એ ચારે પુરૂષાર્થો તે ભોગવે

છે. જે માણુસના ઉપરતું અભ્યુદય (આબાદાની) આપનારી પ્રસન્ન છે તે માણુસને ધન્ય છે કેમકે તે માણસ સુંદર પુત્ર, કહ્યાગરા નોકર અને મનોરમા સ્રી મેળવે છે ૧૪

धर्म्याणिदेविसकलानि सदैवकर्माण्यत्यादृतः प्रतिदिनंसुकृतीकरोति ॥ स्वर्गंप्रयातिचततोभवतीप्रसादाल्लोकत्रयेऽपिफलदाननु देविवेन ॥ १५ ॥

ટીકાઃ—હે દેવી, ધરમી પુરૂષો હમેશાં ધર્મ કર્મ કરે છે. એમનાં એવાં સુકૃતને લીધે મુવા પછી તમારી—મેહેરબાનીથી તેઓ સ્વર્ગમાં જાય છે. માટે હે દેવી સર્વ—સત્કર્મોનાં ફળ આપનારી તુંજ છે. ૧૫

दुर्गेस्मृताहरसिभीतिमशेषजंतोःस्वस्थैःस्मृतामतिमतीवशुभांददासि ॥ दारिद्र्यदुःखभय

हारिणिकात्वदन्यासर्वोपकारकरणाय सदार्द्र-
चित्ता ॥ १६ ॥

ટીકાઃ—હે દુર્ગા દેવી, જે પ્રાણી તારૂં સ્મરણ કરે છે તેની જરાએ જરા બીક કાઢી નાંખો છો. હે દેવી કોઈ સ્વસ્થ ચિત્ત કરીને તમારૂં સ્મરણ કરે તો તેને અતિ નિરમળ શુભ બુદ્ધિ આંપો છો, હે દેવી તમે તમારા ભક્ત જનનું દળદર કાપી નાંખો છો ને તેના ભય અને દુઃખનો નાશ કરો છો. માટે હે દેવી તમારા સિવાય બીજી કઈ દેવી દારિ–દુઃખ-ભય હારિણી છે. સર્વ ઉપર ઉપકાર કરવાને અર્થે સદા તમારૂં હેડુ પારકે દુઃખે ભીજાય છે. ૧૬

एभिर्हतैर्जगदुपैतिसुखंतथैतेकुर्वंतुनाम नर-
कायचिरायपापम् ॥ संग्राममृत्युमधिगम्यदिवं

भयांतुमत्वेतिनूनमहितान्विनिहंसिदेवि ॥१७॥

ટીકાઃ—તેં આ બધા અસુરોને મારી નાંખ્યા તેથી જગતને સુખની પ્રાપ્તિ થઇ છે. તથા જે અસુરોએ પુશ્કળ પાપ કરેલાં અને તેટલા માટે નરકને લાયક હતા તેઓને સંગ્રામને વિષે તેં મારી નાંખ્યા તેથી દિવ્ય દેહ ધારણ કરીને સ્વર્ગમાં જાય છે એ દેવી તમારી કૃપા છે. ૧૭

दृष्ट्वैवकिंनभवतीप्रकरोतिभस्म सर्वासुरान रिपुयत्प्रहिणोषिशस्त्रम् ॥ लोकान्प्रयान्तुरिपवोपिहिशस्त्रपूताइत्थम्मतिर्भवतितेष्वि हेतपुसाध्वी ॥ १८ ॥

ટીકાઃ—હે દેવી તને જોતાંજ સઘળા અસુરો બળીને ભસ્મ કેમ થઇ જતા નથી? કેમકે એમ થવું જોઇતું હતું તારે શસ્ત્ર માર-

વાનો આચાશ શું કરવા કરવો જોઈએ? પણ હે સાધ્વી દેવી તુ બહુ કૃપાળુ છું. દુશ્મનને પણ ચાહ્ય છે અને તેનું ભલુ ઈચ્છે છે માટેજ તેં તેમના પર શસ્ત્ર ચલાવ્યાં કે જેથી કરીને તેઓ તારાં શસ્ત્રથી મરીને દેવલોકમાં જાય. ૧૮

खड्गप्रभानिकरविस्फुरणैस्तथोग्रैः शूलाग्रकान्तिनिवहेनदृशोसुराणाम् ॥ यन्नागतात्विलयमंशुमदिंदुखण्डयोग्याननन्तवविलोकयतान्तदेतत् ॥ १९ ॥

ટીકાઃ—એ સઘળા અસુરોએ તારૂં ચંદ્રબિંબ સમાન મુખ અને તારા મ્યાનમાંથી બહાર કહાડેલા ખડગનો વિસ્તાર પામેલો પ્રકાશ અને તારા ત્રિશૂળના અગ્રની (અણીની) કાંતી જોઇ તો પણ તે અસુરોનો દષ્ટિ લેશ માત્ર પણ ખંડન થતી નથી એ તારી કૃપાનો પ્રભાવ છે. ૧૯

दुर्वृत्तवृत्तशमनन्तवदेविशीलंरूपंतथैतदवि-
चिन्त्यमतुल्यमन्यैः ॥ वीर्यंचहंतृहृतदेवपराक्रमा
णांवैरिष्वपिप्रकटितैवदयात्वयेत्थम् ॥२०॥

ટીકાઃ—હે દેવી તારૂ શીળ દુર્વૃત્તિવાળા પુરૂષોની નઠારી વૃત્તિઓનુ શમન કરે એવુ છે એટલે કે દેવીના ગુણો સાંભળીને નઠારા માણસો સુધરી જાય છે. તારા અતુલ્ય રૂપનું બીજા કોઈ ચિંત્વન કરી શકતા નથી કારણકે તે અવિચિંત્ય છે. દેવતાઓનાં પરાક્રમને જેણે હરી લીધાં છે એવા અસુરોનો નાશ, કરવા તું વીર્યવાન છે. હે દેવી તેઓને તેં મારી દેવલોકમાં મોકલ્યા એ તારી દયાનો પ્રભાવછે.૨૦

केनोपमाभवतुतेऽस्यपराक्रमस्यरूपंचशत्रुभ
यकार्यतिहारिकुत्र ॥ चित्तेकृपासमरनिष्ठुरताच
दृष्टात्वय्येवदेविवरदेभुवनत्रयेऽपि ॥२१॥

ટીકાઃ—હે દેવી તારા પરાક્રમને હું શાની ઉપમા આપું તારૂં રૂપ જે તારા શત્રુ અસુર તેમને ભય ઉપજાવે છે તેને માટે પણ મને ઉપમા જડતી નથી. હે દેવી જોકે તે અસુરે નિષ્ઠુરતા દેખાડી તોપણ તારા ચિત્તમાં તો તેઓના ઉપર દયાજ છે. (કેમકે તેમને દેવલોકમાં મોકલ્યા) આવાં દેવીને માટે મને ત્રણે ભુવનમાં (સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળમાં) કોઈ પણ ઉપમા જડતી નથી. હે દેવી તું તે તુંજ છે. તારા જેવું બીજું કોઈ છેજ નહિ ૨૧

त्रैलोक्यमे तदखिलंरिपुनाशनेनत्रातंत्त्वया समरमूर्धनितेपिहत्त्वा ॥ नीतादिवंरिपुगणाभय मप्यपास्तमस्माकमुन्मदसुरारिभवंनमस्ते ॥२२॥

ટીકાઃ—આ અખિલ ત્રૈલોકય—સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળ—અસુરોથી દુઃખી હતું એ અસુ-

રોને મારી નાંખીને હે દેવી તેં ત્રણે લોકનું રક્ષણ કર્યું છે. અમે દેવો પણ અસુરોના ભયથી સ્વર્ગમાંથી કાઢી મુકેલા આમ તેમ ભટકતા હતા માટે તેઓનાં માથાં કાપવાથી અમારૂં પણ ભય ટળી ગયું છે. હે દેવી અમે અસુરોના દુશ્મન તને નમીએ છીયે. ૨૨

शूलेनपाहिनोदेविपाहिखड्गेनचाम्बिके ॥
घंटास्वनेननःपाहिच्चापज्यानिःस्वनेनच॥२३॥

ટીકાઃ—હે દેવી તારા ત્રિશુળવડે અમારૂં રક્ષણ કર. હે અંબીકા તારા ખડગથી અમારૂં રક્ષણ કર- તારા ઘંટના રણકારા વડે અમારૂં રક્ષણ કર, તારી ધનુજ્યા (કામઠાની દોરી) ના ટંકારથી અમારૂં રક્ષણ કર. ૨૩

प्राच्यांरक्षप्रतिच्यांचचंडिकेरक्षदक्षिणे ॥
भ्रामणेनात्मशूलस्यउत्तरस्यांतथेश्वरि ॥२४॥

ટીકાઃ—હે દેવી પુર્વમાં રક્ષણ કર. હે ચં-

ડકા પશ્ચિમમાં અને દક્ષિણમાં રક્ષણ કર.
ઇશ્વરી દેવી આપના ત્રિશુળના ભ્રમણ વડે
ત્તરમાં રક્ષણ કર. ૨૪

ौम्यानियानिरूपाणित्रैलोक्येविचरंतिते ॥
ानिचात्यर्थघोराणितैरक्षास्मांस्तथाभुवं॥२५॥

ટીકાઃ—હે દેવી તારાં જે સૌમ્ય રૂપો [જગત પાલનને અર્થે] ત્રૈલોકયમાં વિચરે છે તેઓને તારાં જે ઘોર રૂપો (જગતના નાશ અર્થે) છે તે સઘળાં રૂપો અમારૂં અને આ જગતનું રક્ષણ કરો. ૨૫

खड्गशूलगदादीनियानिचास्त्राणितेंऽबिके ॥
करपल्लवसंगीनितैरस्मान्रक्षसर्वतः ॥२६॥

ટીકાઃ—હે અંબિકા તારા કરપલ્લવને વિષે (હાથમાં) ખડગ, શૂળ, ગદા વગેરે શસ્ત્રો રહી રહ્યાં છે એવાં હે દેવી તમે અમારૂં સઘળી બાજુએ રક્ષણ કરો. ૨૬

॥ ऋषिरुवाच ॥

एवंस्तुतासुरैर्दिव्यैःकुसुमैर्नंदनोद्भवैः ॥

अर्चिताजगतांधात्रीतथागंधानुलेपनैः ॥२७॥

ટીકાઃ—ૠષિ બોલ્યા કે; એ પ્રમાણે દેવતાઓએ દેવીની સ્તુતિ કરીને પછી નંદન નામના બાગમાં ઉત્પન્ન થએલાં દિવ્ય કુસુમ(ફુલ) તથા સુગંધના અનુલેપનથી તે દેવી જગતની ધાત્રીની (સરજનારીની) અર્જના કરી.૨૭

भक्त्यासमस्तैस्त्रिदशैर्दिव्यैर्धूपैस्सधूपिता ॥

प्राहप्रसादसुमुखीसमस्तान्प्रणतान्सुरान् ॥२८॥

ટીકાઃ—એ સઘળા દેવતાઓએ સંપૂર્ણ ભક્તિથી દેવીને ધૂપ કર્યો. તેથી કરીને દેવી સુમુખી પ્રસન થઇને પોતાને નમેલા દેવો પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલી. ૨૮

॥ देव्युवाच ॥

व्रियतांत्रिदशाःसर्वेयदस्मत्तोभिवांछितं ॥

॥ देवाऊचुः ॥

भगवत्याकृतंसर्वंनकिंचिदवशिष्यते ॥२९॥

ટીકાઃ—દેવી બોલ્યાં કે; હે દેવતાઓ તમો સઘળા જેની ઇચ્છા હોય તે માગો, હું તમને વરદાન આપવા તૈયાર છું. દેવતા બોલ્યા કે;— અમને તેં સઘળું આપ્યું છે અમારે હવે લગારે બાકી રહ્યું નથી ૨૯

यद्यंनिहतःशत्रुरस्माकंमहिषासुरः ॥

यदिचाविवरोदेयस्त्वयास्माकंमहेश्वरि ॥३०॥

ટીકાઃ—અમારા શત્રુ મહીષાસુરને તેં મારીને અમારે જે જોઈતું હતું તે તેં આપ્યું છે તેમ છતાં જો તારે વરદાન આપવાની મરજી છે તો હે દેવી અમે માગીએ છીયે કે;—૩૦

संस्मृतासंस्मृतात्वंनोहिंसेथाःपरमापदः ॥

यश्चमर्त्यःस्तवैरेभिस्त्वांस्तोष्यत्यमलानने ॥३१॥

ટીકાઃ—હે દેવી જે વખતે અમે દેવતાઓ તારૂં સ્મરણ કરીએ તે વખત અમારી મોટામાં મોટી આપત્તિ પણ તું નાશ કરી નાંખ. હે નર્મળ મોઢાવાળી દેવી, જે કોઇ તારૂં આ સ્તોત્રથી સ્તવન કરે તેને—૩૧

तस्यवित्तर्धिविभवैर्धनदारादिसंपदां ॥
वृद्धयेस्मत्प्रसन्नात्वंभवेथाःसर्वदांबिके ॥३२॥

ટીકાઃ—તેનાં જ્ઞાન, વિભવ, ધન, દારા, એ વગેરે સંપત્તિને વિષે વૃદ્ધિ કર. અને સર્વદા તેઓના પર જેમ અમારા ઉપર છું તેમ, પ્રસન્ન રહે. ૩૨

॥ ऋषिउवाच ॥

इतिप्रसादितादेवैर्जगतोर्थेतथात्मनः ॥
तथेत्युक्त्वाभद्रकालीबभूवांतर्हितानृप ॥३३॥

ટીકાઃ—ઋષિ બોલ્યા કે, એ પ્રમાણે દેવો

જગતના અને પોતાના હીતને અરથે દેવાની સ્તુતિ કરી તેને રાજી કરી. તે ભદ્રકાળી બોલી કે 'તથાસ્તુ' એમ કહી તે અંતર્ધાન થઇ ગયાં. ૩૩

इत्येतत्कथितंभुपसंभुतासायथापुरा ॥
देवीदेवशरीरेभ्योजगत्त्रयहितैषिणी ॥३४॥

ટીકાઃ—હે સુરથ રાજા એ પ્રમાણે દેવી દેવતાઓના શરીરમાંથી નીકળેલા તેજનાં શી રીતે ત્રૈલોક્યના હીતને અર્થે ઉત્પન્ન થયાં એ મેં તને કથા સંભળાવી. ૩૪

पुनश्चगौरीदेहात्सासमुद्भूतायथाभवत् ॥
वधायदुष्टदैत्यानांतथाशुंभनिशुंभयोः ॥३५॥

ટીકાઃ—એ દેવી ફરી દુષ્ટ દૈત્ય શુંભ નિશુંભને મારી નાંખવા-સારૂ ગૌરી દેહમાંથી ઉત્પન્ન થઇ. ૩૫

रक्षणायचलोकानांदेवानामुपकारिणी ॥
तच्छृणुष्वमयाख्यातंयथावत्कथयामिते ॥३६॥

ટીકાઃ—એ દેવી ઉત્પન્ન થયાં તેનું કારણ એજ કે લોકોનું રક્ષણ કરવું અને દેવતાનો ઉપકાર કરવો. એની કથા હું તને કહું છું તે હે સુરથ રાજા તું સાંભળ. ૩૬

इतिमार्कण्डेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमहात्म्ये
शक्रादिस्तुतिर्नामचतुर्थोऽध्यायः ॥४॥

ટીકાઃ—એ પ્રમાણે માર્કંડેય પુરાણનો સાવર્ણી મન્વંતરમાં બનવાનો શક્રાદિ સ્તુતિ નામનો ચોથો અધ્યાય પુરો થયો. ૪

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

उत्तमचरितस्यरुद्रऋषिः ॥ महासरस्वती-
देवता ॥ अनुष्टुप्छंदः ॥ भीमाशक्तिः ॥

भ्रामरीबीजं ॥ सूर्यस्तत्वं ॥ सामवेदःस्वरूपं ॥ महासरस्वतीप्रीत्यर्थंउत्तमचरितजपेविनियोगः ॥ ध्यानं ॥ घंटाशूलहलानिशंखमुसलेचक्रंधनुः सायकंहस्ताब्जैर्दधतीघनान्तविलसच्छीतांशुतुल्यप्रभां ॥ गौरीदेहसमुद्भवांत्रिनयनामाधारभूतांमहापुर्वामत्र सरस्वतीमनुभजेच्छुंभादिदैत्यार्दिनीम् ॥

॥ ऋषिरुवाच ॥

पुराशुंभनिशुंभाभ्यामसुराभ्यांशचीपतेः ॥
त्रैलोक्यंयज्ञभागाश्चहृतामदबलाश्रयात् ॥१॥

ટીકાઃ—પહેલાં શુંભ અને નિશુંભ એ બે અસુર ભાઇઓ ઉત્પન્ન થયા તેમણે શચિપતિ ઇંદ્રનો પાસેથી ત્રૈલોક્ય અને યજ્ઞ ભાગ હરી લીધા કેમકે તેઓ ઘણા બળવાન અને મદોન્મત્ત હતા. ૧

तावेवसूर्यतांतद्वदधिकारंतथैंदवं ॥
कौबेरमथयाम्यंचचक्रातेवरुणस्यच ॥ २ ॥

ટીકાઃ—એ બે ભાઇએ સૂર્ય દેવતાનો અધિકાર લઈ લીધો અને ચંદ્ર કુબેર, યમ, તથા વરૂણ એ દેવતાઓના પણ અધિકાર લઇ લીધા ૨

तावेवपवनर्द्धिंचचक्रतुर्वह्निकर्मच ॥
ततोदेवाविनिर्धूताभ्रष्टराज्याःपराजिताः ॥३॥

ટીકાઃ—પવનની ઋદ્ધિ અને વન્હી દેવનું કર્મ તેણે લઈ લીધું, તેથી દેવતાઓ હાર્યા ને રાજભ્રષ્ટ થયા. ૩

हृताधिकारास्त्रिदशास्ताभ्यांसर्वेनिराकृताः ॥
महासुराभ्यांतांदेवींसंस्मरंत्यपराजिताम् ॥४॥

ટીકાઃ—એ બે મહા અસુરોએ દેવતાઓનો અધિકાર લેઇ લીધો અને તેમને દેવલોકમાંથી હાંકી કહાડયા તેથી તે દેવતાઓ અપરાજીત-

કોઇથી નહિ જીતાયલી એવી-દેવીનું સ્મણું કરવા લાગ્યા કે—૪.

तयास्मकंवरोदत्तोयथापत्सुस्मृताखिलाः ॥
भवतांनाशयिष्यामितत्क्षणात्परमापदः ॥५॥

ટીકાઃ-હે દેવી તેં અમને વરદાન આપ્યું છે કે જ્યારે જ્યારે તમે મારૂં સ્મણું કરશો તે વખતે હું આવીને તમારી મોટામાં મોટી આપત્તિ પણ તત્ક્ષણ નાશ કરીશ. ૫

इतिकृत्वामतिंदेवाहिमवन्तंनगेश्वरं ॥
जग्मुस्तत्रततोदेवींविष्णुमायांप्रतुष्टुवुः ॥६॥

ટીકાઃ-એ પ્રમાણે વિચાર કરીને સઘળા દેવતા નગેશ્વર એટલે પર્વતોના રાજા હીમાચળ પર્વત પાસે ગયા. વિષ્ણુમાયા દેવીનું સ્થાન તે પર્વતમાં છે માટે ત્યાં જઇ તેની સ્તુતિ કરવા વાગ્યા. ૬

॥ देवाऊचुः ॥

नमोदेव्यैमहादेव्यैशिवयैसततंनमः ॥
नमःप्रकृत्यैभद्रायैनियताःप्रणताःस्मता ॥७॥

ટીકાઃ-દેવતાઓ બોલ્યા કે, અમે દેવીને નમીએ છીએ, અમે મહાદેવીને શિવાને હંમેશાં નમીએ છીએ. પ્રકૃતિને નમસ્કાર ભદ્રાને અમે સઘળા દંડવત્ પ્રણામ કરીએ છીએ. ૭

रौद्रायैनमोनित्यायैगौर्यैधात्र्यैनमोनमः ॥
ज्योत्स्नायैचेंदुरूपिण्यैसुखायैसततंनमः ॥८॥

ટીકાઃ-રૌદ્ર દેવીને નમસ્કાર, નિત્યા દેવીને ગૌરી દેવીને અને ધાત્રી દેવાને અમે નમીએ છીયે, જ્યોત્સના, ઇંદુ રૂપીણી અને સુખા એ દેવીઓને હમેશાં નમસ્કાર કરીએ છીએ. ૮

कल्याण्यैप्रणतांवृध्यैसिध्यैकुर्मोनमोनमः ॥
नैर्ऋत्यैभूभृतांलक्ष्म्यैशर्वाण्यैतेनमोनमः ॥९॥

ટીકા:-કલ્યાણ કરનારી દેવીને નમસ્કાર નમન કરનારની સિદ્ધીની વૃદ્ધિ કરનાર દેવીને નમસ્કાર. કુર્મી (એટલે કાચબાના અવતાર-વાળી) ને નમસ્કાર. નરૂત્યા દેવીને નમસ્કાર લક્ષ્મી અને શર્વાણી દેવીને અમે નમીએ છીએ. ૯

दुर्गायैदुर्गपरायैसारायैसर्वकारिण्यै ॥
ख्यात्यैतथैवकृष्णायैधूम्रायैसततंनमः ॥१०॥

ટીકા:-દુર્ગા, દુર્ગપારા, સારા, અને સર્વ કારિણી એ દેવીઓને નમસ્કાર. તેમજ કૃષ્ણા અને ધુમ્રા દેવીને હમેશાં નમીયે છીયે. ૧૦

अतिसौम्यातिरौद्रायैनतस्तस्यैनमोनमः ॥
नमोजगत्प्रतिष्ठायैदेव्यैकृत्यैनमोनमः ॥११॥

ટીકા:-અતિ સૌમ્યા, અતિ રૌદ્રા, એ દેવીઓને અમે બે વાર નમીયે છીયે. જગત્પ્ર-

તિષ્ઠા, દેવી અને કૃતિ એ ત્રણને ત્રણવાર નમીયે છીયે. ૧૧

यादेवीसर्वभूतेषुविष्णुमायेतिशब्दिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥१२॥

ટીકાઃ—જે દેવી સર્વ પ્રાણી માત્રને વિષે વિષ્ણુની માયા એ નામથી વ્યાપી રહી છે તેને અમે પાંચ વાર નમસ્કાર કરીયે છીયે ૧૨

यादेवीसर्वभूतेषुचेतनेत्यभिधीयते ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥१३॥

ટીકાઃ—જે દેવી સર્વ પ્રાણી માત્રમાં ચેતના રૂપે વ્યાપ્ત છે તેને અમે પાંચવાર—૧૩

यादेवीसर्वभूतेषुबुद्धिरूपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥१४॥

ટીકાઃ—જે દેવી સર્વ ભુત માત્રમાં બુદ્ધિ રૂપે સ્થાન કરી રહી છે તેને અમે—૧૪

यादेवीसर्वभूतेषुनिद्रारूपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १५॥

ટીકાઃ—જે દેવી સર્વ પ્રાણી માત્રમાં નિદ્રા રૂપે સ્થાન કરી રહી છે તેને અમે–૧૫

यादेवीसर्वभूतेषुक्षुधारूपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १६ ॥

ટીકાઃ—જે દેવી સર્વ પ્રાણી માત્રમાં ક્ષુધા રૂપે સ્થાન કરી રહેલી છે તેને અમે—૧૬

यादेवीसर्वभूतेषुच्छायारूपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥१७॥

ટીકાઃ—જે દેવી સર્વ પ્રાણી માત્રમાં છાયા-રૂપે વાસો કરી રહેલી છે તેને અમે—૧૭

यादेवीसर्वभूतेषुशक्तिरूपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यै नमोनमः ॥१८॥

ટીકાઃ—જે દેવી સર્વ પ્રાણી માત્રમાં શક્તિ

રૂપે સ્થાન કરી રહેલી છે તેને અમે—૧૮

यादेवीसर्वभूतेषुतृष्णारूपेणसंस्थिताः ॥

नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥१९॥

ટીકાઃ—જે દેવી સર્વ પ્રાણી માત્રમાં તૃષ્ણા રૂપે સ્થાન કરી રહેલી છે તેને અમે—૧૯

यादेवीसर्वभूतेषुक्षांतिरूपेणसंस्थिता ॥

नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२०॥

ટીકાઃ—જે દેવી સર્વ પ્રાણી માત્રમાં ક્ષાંતિ (ક્ષમા) રૂપે વ્યાપી રહ્યાં છે તે દેવીને અમે૨૦

यादेवीसर्वभूतेषुजातिरूपेणसंस्थिता ॥

नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२१॥

ટીકાઃ—જે દેવી સર્વ પ્રાણી માત્રમાં જાતિ રૂપે વસી રહ્યાં છે તે દેવીને અમે--૨૧

यादेवीसर्वभूतेषुलज्जारूपेणसंस्थिता ॥

नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२२॥

ટીકાઃ—જે દેવી સર્વ પ્રાણી માત્રમાં લજ્જા રૂપે વસી રહ્યાં છે તેને અમે—૨૨

यादेवीसर्वभूतेषुशांतिरूपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२३॥

ટીકાઃ—જે દેવી સર્વ ભૂતોમાં શાંતિ રૂપે વસી રહ્યાં તેને અમે—૨૩

यादेवीसर्वभूतेषुश्रद्धारूपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२४॥

ટીકાઃ—જે દેવી સર્વ પ્રાણી માત્રમાં શ્રદ્ધા રૂપે વ્યાપ્ત રહ્યાં છે તેને અમે—૨૪

यादेवीसर्वभूतेषुकांतिरूपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२५॥

ટીકાઃ—જે દેવી સર્વ ભૂત પ્રાણીમાં કાંતિ રૂપે સ્થાન કરી રહ્યાં છે તેને અમે—૨૫

यादेवीसर्वभूतेषुलक्ष्मीरूपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२६॥

ટીકા:—જે દેવી સર્વ પ્રાણી માત્રમાં લક્ષ્મી રૂપે વસી રહ્યાં છે તેને અમે—૨૬.

यादेवीसर्वभूतेषुवृत्तिरूपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२७॥

ટીકા:—જે દેવી સર્વ ભૂતોમાં વૃત્તિરૂપે સ્થાન કરી રહ્યાં છે તેને અમે—૨૭.

यादेवीसर्वभूतेषुस्मृतिरूपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२८॥

ટીકા:—જે દેવી સર્વ પ્રાણી માત્રમાં સ્મૃતિરૂપે સ્થાન કરી રહ્યાં છે તેને અમે—૨૮.

यादेवीसर्वभूतेषुदयारूपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२९॥

ટીકા:—જે દેવી સર્વ પ્રાણી માત્રમાં દયા-રૂપે સ્થાન કરી રહ્યાં છે તેને અમે—૨૯.

यादेवीसर्वभूतेषुतुष्टिरूपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥३०॥

ટીકા:—જે દેવી સર્વ પ્રાણી માત્રમાં તુષ્ટીરૂપે વ્યાપી રહ્યાં છે તેને અમે—૩૦.

यादेवीसर्वभूतेषुमातृरूपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥३१॥

ટીકા:—જે સકળ પ્રાણી માત્રમાં માતારૂપે વસી રહ્યાં છે તેને અમે—૩૧.

यादेवीसर्वभूतेषुभ्रांतिरूपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥३२॥

ટીકા:—જે દેવી સર્વ પ્રાણી માત્રમાં ભ્રાંતિ-રૂપે વસી રહ્યાં છે તેને—૩૨.

इंद्रियाणामधिष्ठात्रीभूतानांचाखिलेषुया ॥
भूतेषुसततंतस्यैव्याप्त्यैदेव्यैनमोनमः ॥३३॥

ટીકાઃ—સર્વ પ્રાણી માત્રમાં ઈંદ્રીઓની અધિષ્ટાત્રી દેવીને નમસ્કાર. જે સર્વ પ્રાણી માત્રમાં હમેશાં વ્યાપેલી છે એવી દેવીને બે વાર નમસ્કાર કરીયે છીયે. ૩૩

चितिरूपेणयाकृत्स्नमेतद्व्याप्यस्थिताजगत् ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥३४॥

ટીકાઃ—જે દેવી ચિતિ (એટલે જ્ઞાન) રૂપે સર્વ વિશ્વમાં વ્યાપી રહ્યાં છે તે દેવીને અમે પાંચવાર નમસ્કાર કરીયે છીયે. ૩૪

स्तुतासुरैःपूर्वमभीष्टसंश्रयात्तथासुरेंद्रेणदिनेषुसेविता ॥ करोतुसानःशुभहेतुरीश्वरीशुभानिभद्राण्यभिहन्तुचापदः ॥३५॥

ટીકાઃ—હે દેવી પૂર્વે તમારી સ્તુતિ બ્રહ્માદિ દેવે કરવાથી તેમનાં દુઃખ તમે ટાળ્યાં છે. પોતાનું ઇચ્છેલું ફળ પ્રાપ્ત કરવાની આશાએ સુરેંદ્ર (દેવતાઓના ઇંદ્રે) પણ તારી હરરોજ સેવા કરી છે. હે ઇશ્વરી તમે અમને શુભ હેતુરૂપ થાવ, અમારૂં શુભ કરો, અમારૂં કલ્યાણ કરો અને અમારાં સઘળાં દુઃખ નાશ કરો. ૩૫

यासांप्रतंचोद्धतदैत्यतापितैरस्माभिरीशाचसुरैर्नमस्यते ॥ याचस्मृतातत्क्षणमेवहंतिनःसर्वापदोभक्तिविनम्रमूर्तिभिः ॥३६॥

ટીકાઃ—હે દેવી હમણાં અમે દૈત્યોથી બહુ દુઃખ પામીએ છીયે. અમે એ ઉદ્ધત દૈત્યોથી દુઃખ પામેલા તને નમીએ છીયે. હે દેવી અમે તો ભક્તિપૂર્વક નમ્ર થઇને તને નમીએ છીયે તું અમારાં દુઃખો તત્ક્ષણ કાપી નાંખ્ય.૩૬

॥ ऋषिरुवाच ॥

एवंस्तवादियुक्तानांदेवानांतत्रपार्वति ॥
स्नातुमभ्याययौतोयेजाह्नव्यानृपनंदन ॥३७॥

ટીકાઃ—ऋषि બોલ્યા કે હે નૃપનંદન સુરથ; દેવતાઓએ એ પ્રમાણે પાર્વતી દેવીની સ્તુતિ કરી એટલે તે જાન્હવી (ગંગા નદી) ના જળમાં નહાવા માટે ગઈ. ૩૭

साब्रवीत्तान्सुरान्सुभ्रूर्भवद्भिःस्तूयतेत्रका ॥
शरीरकोशतश्चास्याःसमुद्भुताब्रवीच्छिवा ॥३८॥

ટીકાઃ—તે દેવી પોતાના સુંદર વદનથી દેવતાઓ પ્રત્યે બોલી કે તમે કોની સ્તુતિ કરી ? એ વખતે એ દેવીના શરીરમાંથી શિવા દેવી ઉત્પન્ન થઈ અને તે બોલતી હવી. ૩૮

स्तोत्रंममैतत्क्रियतेशुंभदैत्यनिराकृतैः ॥
देवैःसमेतैः समरेनिशुंभेनपराजितैः ॥३९॥

ટીકાઃ–તે શીવા દેવી બોલી કે, અસુર શુંભે જેઓને સ્વર્ગની બહાર કાઢી મૂકયા છે એવા તથા જેઓને નિશુંભે હરાવ્યા છે એવા દેવતાઓએ મળીને અમારૂં સ્તોત્ર (એટલે સ્તુતિના શ્લોક) કર્યું છે. ૩૯

शरीरकोशाद्यत्तस्याःपार्वत्यानिःसृतांबिका ॥
कौशिकीतिसमस्तेषुततोलोकेषुगीयते ॥४०॥

ટીકાઃ–પાર્વતીના શરીરમાંથી અંબિકા નીકળી તે માટે તે જગતમાં કૌશિકી કહેવાય છે. ૪૦

तस्यांविनिर्गतायांतुकृष्णाभुत्सापिपार्वति ॥
कालिकेतिसमाख्याताहिमाचलकृताश्रया ॥४१॥

ટીકાઃ–પાર્વતીના શરીરમાંથી ગોરા શરીરવાળાં અંબિકા નીકળ્યાં તેથી તે (પાર્વતી) કાળાં થઈ ગયાં. માટે જગતમાં તેમનું નામ

કાલિકા એટલે કાળકામાતા એવું પડયું અને હિમાચળ પર્વતપર જઈને વસ્યાં. ૪૧

ततोंबिकांपरंरूपंबिभ्राणांसुमनोहरं ॥
ददर्शचण्डोमुण्डश्चमृत्यौशुंभनिशुंभयोः ॥४२॥

ટીકાઃ—એ અંબિકા દેવીનું રૂપ બહુજ શોભાયમાન અને અતિ મનોહર હતું તેમને અસુરના રાજા શુંભ અને નિશુંભનાઃ બે ચાકરો નામે ચંડ તથા મુંડે દીઠાં. ૪૨

ताभ्यांशुंभायचाख्याताअतीवसुमनोहरा ॥
काप्यास्तेस्त्रीमहाराजभासयंतीहिमाचलं ॥४३॥

ટીકાઃ એ બે ચાકરોએ જઈને પોતાના રાજા શુંભ નિશુંભને કહ્યું કે, હે મહારાજ હિમાચળ પર્વતપર કોઈ સ્ત્રી આવીને બેઠેલી છે તે બહુજ સુંદર અને મન મોહિત થઈ જાય એવી છે. ૪૩

नैवताद्दक् कचिद्रूपंदृष्टंकेनचिदुत्तमं ॥
ज्ञायतांकाप्यसौदेवीगृह्यतांचासुरेश्वर ॥४४॥

ટીકાઃ—અમે કોઇ દહાડો બાપ જન્મારેય એવું રૂપ દીઠું નથી. તેનું રૂપ ઉત્તમ અને અલૌકિક છે હે દૈત્યના રાજા, તમે જાવ, અને જુઓ કે તે કોણ છે? અને પછી તે દેવીને પરણો. ૪૪

स्त्रीरत्नमतिचार्वंगीद्योतयंतीदिशस्त्विषा ॥
सातुतिष्ठतिदैत्येंद्रतांभवान्द्रष्टुमर्हति ॥४५॥

ટીકાઃ—એ બાયડી ઓઓમાં રત્ન છે અને તે રૂપવંત (ચારૂ અંગી) છે. એનું રૂપ કે તેજ એટલું છે કે દશે દિશાઓ તેના તેજથી પ્રકાશવા લાગી છે. એ હમણાં હિમાચળ પર્વત પર બેઠેલી છે. હે દૈત્યેંદ્ર-દૈત્યના ઇંદ્ર, આપે જઇને તેને જોવી જોઇએ—એ જોવા લાયક છે. ૪૫

यानिरत्नानिमणयोगजाश्वादिनिवैभभो ॥
त्रैलोक्येतुसमस्तानिसांप्रतंभांतितेगृहे ॥४६॥

ટીકાઃ–હે પ્રભુ, જે જે રત્ન, મણી, હાથી, ઘોડા આદિ ત્રૈલોકયમાં છે તે બધું આપના ઘરમાં આપે સંપાદન કરેલું છે. ૪૬

ऐरावतःसमानीतोगजरत्नंपुरंदरात् ॥
पारिजाततरुश्चायंतथैवोच्चैःश्रवाहयः ॥४७॥

ટીકાઃ–હે દૈત્યેંદ્ર, આપે પુરંદર (ઈંદ્ર) પાસેથી ગજ રત્ન-હાથીઓમાં રત્ન જેવો હાથી ઐરાવત અને પારિજાતનું ઝાડ તથા ઉચ્ચૈઃશ્રવા નામનો ઘોડો આપે લેઇ લીધો છે. ૪૭

विमानंहंससंयुक्तमेतत्तिष्ठतितेऽगणे ॥
रत्नभूतमिहानीतंयदासीद्वेधसोऽद्भुतं ॥४८॥

ટીકાઃ–બ્રહ્મા પાસેથી રત્નજડિત, હંસ

સંયુક્ત વિમાન આણીને, હે દૈત્યેંદ્ર, આપે પોતાના આંગણામાં ઉભું રાખ્યું છે. ૪૮

निधिरेषमहापद्मः समानीतोधनेश्वरात् ॥
किंजल्किनींददौचाब्धिर्मालामम्लानपंकजां॥४९

ટીકાઃ—ધનેશ્વર કુબેર ભંડારી પાસેથી તું મહાપદ્મ નિધિ લાવ્યો છું અને સાગર (આબ્ધિ) પાસેથી કરમાય નહિ એવા પંકજની (કમળની) માળા જેનું નામ કિંજલ્કીની છે તે આપ લાવ્યા છો ૪૯

छत्रंतेवारुणंगेहेकांचनस्रावितिष्ठति ॥
तथाऽयंस्यंदनत्ररोयःपुरासीत्प्रजापतेः ॥५०॥

ટીકાઃ—વરૂણનું કાંચન આવી છત્ર (સોનાનો વરસાદ વરસાવે એવી છત્રી) આપને ઘેર આ-વીને ઉભું રહ્યું છે. પ્રજાપતિ પહેલાં જે રથમાં બેસતો હતો તે હાલ આપના કબજામાં છે. ૫૦

मृत्योरुत्क्रांतिदानामशक्तिरीशत्वयाहृता ॥
पाशःसलिलराजस्यभ्रातुस्तवपरिग्रहे ॥५१॥

ટીકાઃ—હે ઇશ્વર. આપે મૃત્યુની ઉત્ક્રાંતિદા નામની શક્તિ લઈ લીધી છે અને આપના ભાઇએ જળરાજાનો (વરૂણનો) ફાંસો (પાસ) ખુંચવી લીધો છે. ૫૧

निशुंभस्याऽब्धिजाताश्चसमस्तारत्नजातयः ॥
वह्निरपिददौतुभ्यमग्निशौचेचवाससी ॥५२॥

ટીકાઃ—નિશુંભે સમુદ્રમાં જેટલાં ઉત્પન્ન થાય છે એટલાં બધાં રત્નો મેળવ્યાં છે. અને અગ્નિ દેવતાએ આગમાં બળે નહિ એવાં બે સુંદર વસ્ત્ર આપને આપ્યાં છે. ૫૨

एवंदैत्येंद्ररत्नानिसमस्तान्याहृतानिते ॥
स्त्रीरत्नमेषाकल्याणीत्वयाकस्मान्नगृह्यते ॥५३॥

ટીકાઃ—એ પ્રમાણે, હે દૈત્યેંદ્ર, આપે સઘળાં રત્નો મેળવ્યાં છે તો હવે શા માટે આ કલ્યાણકારક સ્ત્રીરત્ન જે હિમાચળપર છે તેને મેળવતા નથી! ૫૩

॥ ऋषिरुवाच ॥

निशम्येतिवचःशुंभःसतदाचण्डमुंडयोः॥
प्रेषयामाससुग्रीवंदूतंदेव्यामहासुरं ॥५४॥

ટીકાઃ—ઋષિ કહે છે કે, આ પ્રમાણે ચંડ અને મુંડ એ બે દૈત્યોએ જે કહ્યું તે શુંભે શાંભળીને તરત પોતાનો દૂત સુગ્રીવ એ નામનો મોટો અસુર હતો તે દેવીની તરફ મોકલવા ઇચ્છા કરી. ૫૪

इतिचेतिचवक्तव्यासागत्वावचनान्मम ॥
यथाचाभ्येतिसंप्रीत्यातथाकार्यंत्वयालघु ॥५५॥

ટીકાઃ—એ અસુરને શુંભે એવું કહ્યું કે જેમ તેમ કરીને, જલદી જઇ, તે દેવીને જલદી પ્રીતિનાં વચનથી સમજાવી અહીં લાવ ઢીલ ન કર. ૫૫

सतत्रगत्वायत्रास्तेशैलोद्देशेतिशोभने ॥
सादेवीतांततःप्राहश्लक्ष्णंमधुरयागिरा ॥५६॥

ટીકાઃ—તે સુગ્રીવ દુત જ્યાં દેવી સુશોભિત શિલાપર બેઠેલી છે ત્યાં જઇને મધુર વાણીથી આ પ્રમાણે બોલવા લાગ્યો. ૫૬

देविदैत्येश्वरःशुंभस्त्रैलोक्येपरमेश्वरः
दूतोहंप्रेषितस्तेनत्वत्सकाशमिहागतः ॥५७॥

ટીકાઃ—દૂત બોલ્યો કે, હે દેવી દૈત્યેશ્વર શુંભ જે ત્રણે લોકનો પરમેશ્વર છે તેનો પ્રેરેલો એટલે મોકલેલો દૂત હું આપની પાસે અહીં આવેલો છું. ૫૭

अव्याहताज्ञःसर्वासुयःसदादेवयोनिषु ॥
निर्जिताखिलदैत्यारिस्सयदाहशृणुष्वतत् ॥५८॥

ટીકાઃ—સઘળા દેવલોકમાંથી કોઇપણ જેની આજ્ઞા ઓળંગી શકતું નથી એવા અને જેણે દૈત્યના સઘળા દુશ્મનોને જીત્યા છે એવા શુંભ રાજાની તરફથી હું સંદેશો લઈને આવ્યો છું એમણે કહાવ્યું છે તે આપ સાંભળો. ૫૮

ममत्रैलोक्यमखिलंममदेवावशानुगाः ॥
यज्ञभागानहंसर्वानुपाश्नामिपृथक्पृथक् ॥५९॥

ટીકાઃ—સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળ એ ત્રણ લોક મારે આધિન છે સઘળા દેવો મારે વશ પડ્યા છે ને મારા કહ્યા પ્રમાણે ચાલે છે જગતમાંના જુદા જુદા સઘળા યજ્ઞ ભાગો હું જ ભોગવું છું. ૫૯

त्रैलोक्येवररत्नानिममवश्यान्यशेषतः
तथैवगजरत्नंचहृतंदेवेंद्रवाहनं ॥६०॥

ટીકાઃ-ત્રણે લોકના શ્રેષ્ઠ રત્નો મારા કબજામાં પડેલાં છે તથા ગજ રત્ન ઐરાવત નામનો હાથી-જે પર-ઇંદ્ર બેસે છે તે પણ હું મારે ઘેર લાવ્યો છું. ૬૦

क्षीरोदमथनोद्भुतमश्वरत्नंममामरैः॥
उच्चैःश्रवससंज्ञंतत्प्रणिपत्यसमर्पितं ॥६१॥

ટીકાઃ-દેવતાઓએ ખીર સમુદ્રનું મથન કર્યું તે વખતે તેમાંથી અશ્વરત્ન, ઉચ્ચૈઃશ્રવા નામનો ઘોડો નીકળ્યો તે પણ દેવતાઓએ નીચે પડી નમન કરીને મને આપ્યો છે. ૬૧

यानिचान्यानिदेवेषुगंधर्वेषूरगेषुच ॥
रत्नभूतानिभूतानितानिमय्येवशोभने ॥६२॥

ટીકાઃ-દેવો, ગંધર્વો, અને ઉરગોની પાસે

જે જે રત્નો હતાં તે બધાં રત્નો મારા ભં-
ડારમાં શોભા પામે છે. ૬૨

स्त्रीरत्नभुतांत्वांदेवीलोकेमन्यामहेवयं ॥
सात्वमस्मानुपागच्छयतोरत्नभुजोवयं ॥६३॥

ટીકાઃ—હે દેવી અમે તને ત્રૈલોકયમાં સ્ત્રી-
રત્ન માનીએ છીએ તેટલા માટે રત્ન ભોગ-
વનારા એવા જે અમે તેઓની પાસે તું આવ. ૬૩

मांवाममानुजंवापिनिशुभमुरुविक्रमम् ॥
भजत्वंचंचलापांगिरत्नभुतासिवैयतः । ६४॥

ટીકાઃ—હે ચંચળાપાંગિ, હે રત્ન અમે
તારાજ નામનું ભજન કરીએ છીએ મને અ-
થવા મારા પરાક્રમી નાના ભાઈ નિશુંભને આ-
વીને પરણ્. ૬૪

परमैश्वर्यमतुलंप्राप्स्यसेमत्परिग्रहात् ॥
एतद्बुध्यासमालोक्यमत्परिग्रहतांव्रज ॥६५॥

ટીકાઃ-મને પરણુશે તો તને અતુલ, પરમ ઐશ્વર્ય મળશે, એ બાબતને મનમાં વિચાર કરીને જલદી મારે ઘેર આવીને મને પરણ. ૬૫

॥ ऋषिरुवाच ॥

इत्युक्तासातदादेवीगंभीरांतःस्मिताजगौ ॥
दुर्गाभवतीभद्राययेदंधार्यतेजगत् ॥६६॥

ટીકાઃ-રૂષી બોલ્યા કે, એ સુગ્રીવ દુતનાં એવાં વચન સાંભળીને તે ભગવતી દુર્ગા, ભદ્રા, દેવી-જેણે આ સર્વ જગત ધારણ કરેલું છે તેમને ગંભીર સહવર્તમાન જરા હસવું આવ્યું અને દુતને કહેવા લાગ્યાં કે;-૬૬

॥ देव्युवाच ॥

सत्यमुक्तंत्वयानात्रमिथ्याकिंचित्त्वयोदितम् ॥
त्रैलोक्याधिपतिःशुंभोनिशुंभश्चापितादृशः ॥६७

ટીકાઃ—દેવી બોલ્યાં કે;—હે દુત, તેં જે બધું કહ્યું તે સત્ય કહ્યું છે તેમાં જરા પણ જુઠું નથી. સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળ એ ત્રણે લોકનો અધિપતિ શુંભ છે અને તેનો ભાઇ નિશુંભ પણ તેના જેવોજ બળવાન છે. ૬૭

किंत्वत्रयत्प्रतिज्ञातंमिथ्यातत्क्रियतेकथं ॥
श्रूयतामल्पबुद्धित्वात्प्रतिज्ञायाकृतापुरा ॥६८॥

ટીકાઃ—એ બધી વાત ખરી પણ મેં અલ્પ બુદ્ધિયે જે પહેલાં પ્રતિજ્ઞા કરી છે તે કેમ કરીને મિથ્યા થાય ? એ પ્રતિજ્ઞા આ, છે તે તું સાંભળ. ૬૮

योमांजयतिसंग्रामेयोमेदर्पंव्यपोहति ॥
योमेप्रतिबलोलोकेसमेभर्ताभविष्यति ॥६९॥

ટીકાઃ—જે મને લડાઈમાં જીતે અને મારો અભિમાન ઉતારે તથા જે મારાથી લોકમાં

વધારે બળવાન કહેવાય તેને હું પરણું અને
તે મારો ધણી થાય. ૬૯

तदागच्छतुशुंभोत्रनिशुंभोवामहासूरः॥
मांजित्वाकिंचिरेणात्रपाणिगृह्णातुमेलघु ॥७०॥

ટીકાઃ—તેટલા માટે જો શુંભ અથવા નિ-
શુંભ એ બેમાંથી કોઈ પણ મહા અસુર આ-
વીને મને જીતે તો તરત હું તેનો હાથ ઝાલી
પરણીશ માટે તત્કાળ જા, ને તેને કહે. ૭૦

॥ दूतउवाच ॥

अवलिप्तासिमैवंत्वंदेविब्रूहिममाग्रतः
त्रैलोक्येकःपुमांस्तिष्ठेदग्रेशुंभनिशुंभयोः ॥७१॥

ટીકાઃ—દુત બોલ્યો કે;—હે દેવી મારા
આગળ તું આવું કેમ બોલે છે. ત્રણે લોકમાં
એવો કોઈ માણસ નથી કે જે શુંભ નિશુંભ
ની આગળ આવીને ઉભો રહે. ૭૧

अन्येषामपिदैत्यानांसर्वेदेवानवैयुधि ॥
तिष्ठंतिसंमुखेदेविकिंपुनःस्त्रीत्वमेकिका ॥७२॥

ટીકાઃ—શુંભ નિશુંભની આગળ તો શું, પણ બીજા દૈત્યોની આગળ પણ સઘળા દેવતાઓ ઉભા રહેવાને અશક્ત છે. તો તું એક સ્ત્રી શા લેખામાં? તું એકલી બાયડી તેની સન્મુખ કેમ કેમ ઉભી રહીશ ૭૨

इन्द्राद्यास्सकलादेवास्तस्थुर्येषांनसंयुगे ॥
शुंभादीनांकथंतेषांस्त्रीमयास्यसिसंमुखं ॥७३॥

ટીકાઃ-ઈંદ્ર વગેરે બધા દેવતાઓ તેની સામે ઉભા રહેવાને અશક્ત છે તે શુંભ નિ-શુંભની સન્મુખે તમે કઈ રીતે ઉભાં રહેશો. ૭૩

सात्वंगच्छमयैवोक्तापार्श्वंशुंभनिशुंभयोः ॥
केशाकर्षणनिर्धूतगौरवामागमिष्यसि ॥७४॥

ટીકાઃ—માટે હું તમને કહું છું કે, શુંભ

નિશુંભના પાસે ચાલો નહિ તો ચોટલો પ-
કડી માન ભંગ કરીને લઇ જવામાં આવશે.૭૪

॥ देव्युवाच ॥

ऐवमेतद्वलीशुंभोनिशुंभश्चातिवीर्यवान् ॥
किंकरोमिप्रतिज्ञामेयदनालोचितापुरा ॥७५॥

ટીકાઃ—દેવી બોલ્યા કે, તેં કહ્યું તે ખરી વાત છે પણ હું શું કરૂં ? શુંભ નિશુંભ બ-ળવાન ને વીર્યવાન દૈત્યો છે પણ મેં વગર વિચારે બાળપણમાં પ્રતિજ્ઞા કરી છે તે હું ભાગી શકતી નથી. ૭૫

सत्वंगच्छमयोक्तंतेयेद्तत्सर्वमाद्दतः ॥
तदाचक्ष्वासूरेंद्रायसचयुक्तंकरोतुतत् ॥७६॥

ટીકાઃ—માટે સત્વર જા, ઢીલ ન કર અને જઇને મારૂં કહેલું બધું કહે વળી અસુરના ઇંદ્રને કહે કે, જે કરવું ઘટીત હોય તે કરે.૭૬

॥ इतिमार्कण्डेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येदेव्यादू संवादोनामपंचमोऽध्यायः ॥५॥

એ પ્રમાણે માર્કંડેય પુરાણનો સાવર્ણિક મન્વંતરમાં બનવાનો દેવીના તથા દુતના સંવાદ વિષેનો પાંચમો અધ્યાય પુરો થયો. ૫

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

॥ ऋषिरुवाच ॥

इत्याकर्ण्यवचोदेव्याःसदूतोमर्षपूरितः ॥
समाचष्टसमागम्यदैत्यराजायविस्तरात् ॥१॥

ટીકાઃ—રૂષિ બોલ્યા કે; દેવીનાં એ પ્રમાણેનાં વચન સાંભળીને તે દૂત ક્રોધે ભરાઈને દૈત્ય રાજાની તરફ આવ્યો અને તેને સઘળી વાત વિસ્તારપૂર્વક કહી સંભળાવી. ૧

तस्यदूतस्यतद्वाक्यमाकर्ण्यासुरराट्ततः ॥
सक्रोधःप्राहदैत्यानामधिपंधूम्रलोचनं ॥२॥

ટીકાઃ—એ દૂતની વાત સાંભળીને અસુર રાજાને ભારે ક્રોધ ચઢયો અને દૈત્ય સેનાનો સરદાર ધુમ્રલોચન નામે હતો તેને બોલાવ્યો ને કહેવા માંડયું કે;—૨

हेधूम्रलोचनाशूत्वंस्वसैन्यपरिवारितः ॥
तामानयबलाद्दुष्टांकेशाकर्षणविव्हलाम् ॥३॥

ટીકાઃ—હે ધુમ્રલોચન, તારી સકળ દૈત્ય સૈન્યા તૈયાર કરી તેને લેઇ જલદી તે દુષ્ટ બાયડીની પાસે જા અને બળથી તેના ચોટલો ઝાલી તે દુષ્ટાને પકડીને વિવ્હળ કરી અહિં આણ. ૩

तत्परित्राणदःकश्चिद्यदिवोत्तिष्ठतेपरः ॥
सहंतव्योमरोवापियक्षोगंधर्वएववा ॥४॥

ટીકાઃ-કદી બાયડીનું પરિત્રાણ (રક્ષણ) કરનાર દેવ, યક્ષ કે ગંધર્વ તેની પાસે ઉભેલો હોય તો તેને પણ મારી નાંખી એ બાયડીને અહીં આણ. ૪

॥ ऋषिरुवाच ॥

तेनाज्ञप्तस्ततःशीघ्रंसदैत्योधूम्रलोचनः ॥

वृतःषष्ट्यासहस्राणामसुराणांद्रुतंययौ ॥५॥

ટીકાઃ-રૂષિ બોલ્યા કે;-પોતાના રાજાની આજ્ઞા પામીને તે દૈત્ય ધુમ્રલોચન તરત સાઠહજાર અસુરોનું સૈન્ય લેઈ દેવી ભણી ચાલ્યો. ૫

सदृष्ट्वातांततोदेवींतुहिनाचलसंस्थितां ॥

जगादोच्चैःप्रयाहीतिमूलंशुंभनिशुंभयोः ॥६॥

ટીકાઃ-એ દૈત્યે દેવીને હિમાલયના તુહિનાચળ નામના શિખરપર બેઠેલી દીઠી અને તેને જોતાંજ આ પ્રમાણે બોલ્યો. હે દેવી, તું શુંભ નિશુંભને ત્યાં ચાલ. ૬

नचेत्मीत्याद्यभवतीमद्भर्तारमुपैष्यति ॥
ततोबलान्नयाम्येषकेशाकर्षणविह्वलाम् ॥७॥

ટીકાઃ—જો તમે હમણાંને હમણાં મારા રાજા પાસે નહિ આવો તો બળાત્કારે ચોટલો પકડી વિહ્વળ કરીને લેઈ જઈશ. ૭

॥ देव्युवाच ॥

दैत्येश्वरेणप्रहितोबलवान्बलसंवृत: ॥
बलान्नयसिमामेवंतत:किंतेकरोम्यहम् ॥८॥

ટીકાઃ—દેવી બોલ્યાં કે, તને દૈત્યના રાજાએ મોકલ્યો છે. તું બળ (અસુર સૈન્ય) થી ઘેરાયલો છે તું મને તારા રાજા પાસે લેઈ જઈશ તો મારૂં શું ચાલવાનું છે ? ૮

॥ ऋषिरुवाच ॥

इत्युक्तःसोभ्यधावत्तामसुरोधूम्रलोचनः ॥
हुंकारेणैवतंभस्मसाचकाराम्बिकाततः ॥९॥

ટીકાઃ—ઋષિ બોલ્યા કે;—એ પ્રમાણેનાં દેવીનાં વચન સાંભળીને તે ધુમ્રલોચન નામનો અસુર દેવી તરફધાયો. એને આવતો દેખીને દેવીએ હુંકારો કર્યો એટલે તરત તે બળીને ભસ્મ થઈ ગયો. ૯

अथक्रुद्धंदहासैन्यमसूराणांतथाम्बिका ॥
ववर्षसायकैस्तीक्ष्णैस्तथाशक्तिपरश्वधैः ॥१०॥

ટીકાઃ—પોતાના સરદારને મરેલો દેખી અસુર સૈન્ય મહા ક્રોધે ભરાયું. એ અસુર સૈન્ય પર અંબિકા તિક્ષણ તીર, શક્તિ અને પરશુ (ફરસી) નો વરસાદ વરસાવવા લાગી. ૧૦

ततोधुतसटःकोपात्कृत्वानादंसूभैरवम् ॥
पपातासूरसेनायांसिंहोदेव्याःस्ववाहनः ॥११॥

ટીકાઃ—દેવીનું વાહન સિંહ પણ ભારે ક્રોધાયમાન થયો અને પોતાની કેશવાળી

ઉભી કરી. અસુર સેવામાં પડી નાશ કરવા લાગ્યો. ૧૧

काश्चित्करप्रहारेणदैत्यानास्येनचापरान् ॥
आक्रांत्याचाधरेणान्यान्सजघानमहासुरान्॥१२॥

ટીકાઃ—એ સિંહે કેટલાકને કર પ્રહારે એટલે પોતાના પંજાવડે પકડીને મારી નાંખ્યા; કેટલાકને દાંત વડે ફાડી નાંખ્યા; અને કેટલાકને હોઠ (અધર) વડે કચરી નાંખ્યાં એમ તે મહા અસુરોનો સંહાર કરવા લાગ્યો. ૧૨.

केषांचित्पाटयामासनखैःकोष्ठानिकेसरी ॥
तथातलप्रहारेणशिरांसिकृतवान्पृथक् ॥१३॥

ટીકાઃ—એ કેશરીએ કેટલાકને પોતાના નખવડે ફાડી નાંખ્યા ને કેટલાકને પોતાના તળીઆ વડે ઉડાવી દીધાં—પ્રથક્ કર્યાં. ૧૩.

विच्छिन्नबाहुशिरसःकृतास्तेनतथापरे ॥
पपौचरुधिरंकोष्ठादन्येषांधुतकेसरः ॥१४॥

ટીકાઃ-કોઈના બાહુ કપાયલા ને કોઈનાં માથાં કપાયલાં એવા તે દૈત્યો પડ્યા હતા ને રૂધિર વહેતું હતું દેવીનો સિંહ તે રૂધિર આનંદમાં ડોલતો થકો પીતો હતો. ૧૪

क्षणेनतद्बलंसर्वंक्षयंनीतंमहात्मना ॥
तेनकेसरिणादेव्यावाहनेनातिकोपिना ॥१५॥

ટીકાઃ-દેવીના વાહન કેસરીએ, પોતે અતિ બળવાન હોવાને લીધે, એક ક્ષણમાં કોપ કરીને સકળ અસુર સેનાનો શંહાર કર્યો. ૧૫

श्रुत्वातमसूरंदेव्यानिहतंधूम्रलोचनं ॥
बलंचक्षयितंकृत्स्नंदेवीकेसरिणाततः ॥१६॥

ટીકાઃ-દેવીએ ધુમ્રલોચનને બાળીને ભસ્મ કર્યો તથા તેના સિંહે અસુર સેનાનો ઘાણ કાઢ્યો તે વાત સાંભળીને;—૧૬

चुकोपदैस्त्याधिपतिश्शुंभःप्रस्फुरिताधरः ॥
आज्ञापयामासचतौचंडमुंडौमहासूरौ ॥१७॥

ટીકાઃ—અસુરનો રાજા શુંભ બહુજ ક્રોધે ભરાયો અને ચંડ મુંડ એ નામના બે અસુરો મહા બળવાન હતા તેમને આજ્ઞા આપવા લાગ્યો કે;—૧૭

हेचंडहेमुंडबलैर्बहुभिःपरिवारितौ ॥
तत्रगच्छतगत्वाचसासमानीयतांलघु ॥१८॥

ટીકાઃ—હે ચંડ, હે મુંડ, બહુ લશ્કર લેઇ તમે જાવ, અને ત્યાં જઈ તે બાઇ જેમ બને તેમ જલદીથી પકડી લાવો. ૧૮

केशेष्वाकृष्यबध्वावायदिवःसंशयोयुधी ॥
तदाशेषायुधैःसर्वैरसूरैर्विनिहन्यतां ॥१९॥

ટીકાઃ—તેનો ચોટલો ઝાલી બાંધીને લાવો અને કદાચ લડવા તૈયાર થાય ને તમને સં-

શચ પડે કે જીતીશું કે નહિ તો તે રાંડને ત્યાંને ત્યાં ઠાર મારો. ૧૯

तस्यांहतायांदुष्टायांसिहेचविनिपातिते ॥
शीघ्रमागम्यतांबद्धवागृहीत्वातामथांबिकां ॥२०॥

ટીકાઃ—તેને મારીને પછી તેના સિંહને પણ મારી નાંખો. જલદી કરો, જલદી જાવ, અને ત્યાંસુધી અંબિકાને બાંધીને પકડી લાવો. ૨૦

इतिमार्कण्डेयपुराणेसावर्णिकेमन्वं रेदेवी माहा-
त्म्येधूम्रलोचनवधोमामषष्ठोऽध्यायः ॥६॥

એ પ્રમાણે માર્કંડેય પુરાણનો સાવર્ણિક મન્વંતરનો દેવીના મહાત્મ્ય વિષેનો જેમાં ધુમ્રલોચનનો વધ છે એવો આ છઠ્ઠો અધ્યાય પુરો થયો. ૬

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

॥ ऋषिरुवाच ॥

आज्ञप्तास्तेततोदैत्याश्चंडमुंडपुरोगमाः ॥
चतुरंगबलोपेताययुरभ્युद्यतायुधाः ॥१॥

ટીકાઃ—ઋષિ બોલ્યા કે, એ પ્રમાણે આજ્ઞા પામેલા તે ચંડ મુંડ નામના બે દૈત્યો ચતુરંગી સેના લઇ યુદ્ધ કરવા આવ્યા તેમણે નાના પ્રકારનાં આયુધો ધારણ કરેલાં હતાં. ૧

ददृशुस्तेततोदेवीमीषद्धासांव्यवस्थिताम् ॥
सिंहस्योपरिशैलेंद्रशृंगेमहतिकांचने ॥२॥

ટીકાઃ—શૈલેંદ્ર એટલે પર્વતોનો ઇંદ્ર હીમાલય પર્વત તેનું એક શિખર કાંચન ગંગા કહેવાય છે કારણ કે ત્યાં સુવર્ણ (સોના) મય ગંગા વહે છે એ કાંચનગંગાના શિખરપર

દેવી આનંદમાં પોતાના સિંહપર બેઠાં હતાં તેમને પેલા અસુરોએ દીઠાં. ૨

तेदृष्ट्वातांसमादातुमुद्यमंचक्रुरुद्यताः ॥
आकृष्टचापासिधरास्तथान्येतत्समीपगाः ॥३॥

ટીકાઃ—દેવીને દેખતાંજ તેઓ તેમને પકડવાનો યત્ન કરવા લાગ્યા. તીર કામઠાંવાળાઓ તીર કાઢીને કામઠાપર ચઢાવી તેમને પકડવા દોડયા. તલવાર ઝાલનારાઓ તરવાર લેઈ ધાયા એમ સૌએ તેમને પકડવા દોડયા. ૩

ततःकोपंचकारोच्चैरंबिकातानरीन्प्रति ॥
कोपेनचास्यावदनंमषीवर्णमभूत्तदा ॥४॥

ટીકાઃ—પછી અંબિકાએ તે વૈરીઓ પ્રત્યે કોપ કર્યો. કોપ થકી તેનું મોઢું તે વખત કાળું થઇ ગયું. ૪

भ्रुकुटीकुटिलात्तस्याललाटफलकाद्रुतं ॥
कालीकरालवदनाविनिष्क्रांतासिपाशिनी ॥५॥

ટીકાઃ—હવે કાળીકા માતાનું વર્ણન કરેછે; ભ્રકુટી વાંકી થઇ ગઈ હતી, લલાટ બદલાયું હતું. એ કાળિકા માતાનું વદન વિકરાળ—ભયંકર લાગતું હતું. અસિ એટલે તલવાર અને પાશ (ફાંસો) તેણે ધારણ કર્યાં હતાં. ૫

विचित्रखट्वांगधरानरमालाविभूषणा ॥
द्वीपिचर्मपरीधानाशुष्कमांसातिभैरवा ॥६॥

ટીકાઃ—તે વિચિત્ર ખટ્વાંગ (ખંજર નામનું હથિઆર) ધારણ કર્યું હતું તેની કોટમાં સુંદર માણસનાં માથાંની માળા શોભી રહી હતી અને તેણે વાઘનું ચામડું પહેર્યું હતું તેના શરીરનું માંસ સુકાઇ ગયું હતું તેથી તે બહુ બીહામણી (અતિ ભૈરવી) લાગતી હતી. ૬

अतिविस्तारवदनाजिह्वाललनभीषणा ॥

निमग्नारक्तनयनानादापूरितदिङ्मुखा ॥७॥

ટીકાઃ—તેનું મોઢું બહુજ ફાટેલું હતું—ઉઘાડું હતું. અને તેની જીભ બહાર હાલ્યા કરતી હતી. તેની આંખ્યો લાલચોળ થઇ ગઈ હતી. અને તેના અવાજથી દશે દિશાઓ ભરાઇ ગઇ હતી. તે બહુજ બિહામણી લાગતી હતી. ૭

सावेगेनाभिपतिताघातयंतीमहासुरान् ॥

सैन्येतत्रसुरारीणामभक्षयततद्बलं ॥८॥

ટીકાઃ—એ મહાકાળી વેગથી અસુરોના મોટા દળમાં પડ્યાં અને તેઓને હણવા માંડ્યાં તે શત્રુઓના લશ્કરના દૈત્યોના એકે એકે કોળીઆ કરવા મંડી. ૮

पार्ष्णिग्राहांकुशग्राहियोधघंटासमन्वितान् ॥

समादायैकहस्तेनमुखेचिक्षेपवारणान् ॥९॥

ટીકાઃ—હાથી પાસે ચાલનાર શુરવીર કઈ-ત્યો તથા તેનાપર બેઠેલો અંકુશ ઝાલનાર દઈત્ય (માવત) તથા હાથીનો ઘંટ અને એ હાથી પોતે એ બધાને દેવી મહાકાળી પોતાના એક હાથમાં લેઈ મોમાં મુકી કોળીઓ કરી ગઈ. એ પ્રમાણે બધા હાથીને ખાઇ ગઇ. ૯

तथैवयोधंतुरगैरथंसारथिनासह ॥
निक्षिप्यवक्रेदशनैश्चर्वयंत्यतिभैरवं ॥१०॥

ટીકાઃ—રથની અંદર બેઠેલો યોદ્ધા રથના ઘોડા, સારથી, અને એ બધાનો કોળીયો કરી મોંમાં મુક્યાં અને ચાવવા લાગી. એવી તે બહુ બિહામણી લાગતી હતી. ૧૦

एकंजग्राहकेशेषुग्रीवायामथचापरं ॥
पादेनाक्रम्यचैवान्यमुरसान्यमपोथयत् ॥११॥

ટીકાઃ—એકની ચોટલી ઝાલી તેને પછાડયો

અને પૂરા કર્યો તો બીજાને ગળું દાબી મારી નાંખ્યો. વળી ત્રીજાને પગ ઝાલીને પછાડયો ને મારી નાંખ્યો તો ચોથાને છાતીપર પગ મૂકી ચગદી નાંખ્યો એ રીતે દઇત્યોનું પાયદળ પણ મારી નાંખ્યું. ૧૧

तैर्मुक्तानिचशस्त्राणिमहास्त्राणितथासुरैः ॥
मुखनेजग्राहरुषादशनैर्मथितान्यपि ॥१२॥

ટીકાઃ—કેટલાક દઇત્ય ઉગર્યા હતા તેઓએ શસ્ત્ર તથા મોટાં મોટાં અસ્ત્રો મુક્યાં પણ તે ભૈરવી મહાકાળીએ પોતાનું મોઢું પહોળું કરી તેમાં તે બધાં ઝીલી લીધાં અને પોતાના દાંતવડે ચાવી ગઈ. ૧૨

बलिनांतद्बलंसर्वमसुराणांदुरात्मनाम् ॥
ममर्दाभक्षयच्चान्यांश्चाताडयत्तदा ॥१३॥

ટીકાઃ—એ રીતે એ દુરાત્મા બળવાન

અસુરોનું મોટું બળવાન લશ્કર તેનો ઘાણ કાડયો. કોઇનું મરદન કર્યું ને મારી નાંખ્યા; કોઇનું ભક્ષણ કર્યું; અને કોઇને માર મારી મારી નાંખ્યા. ૧૩

असिनानिहताःकेचित्केचित्खट्वांगताडिताः ॥
जग्मुर्विनाशमसुरादंताग्राभिहतास्तथा ॥१४॥

ટીકાઃ—કોઇને તરવાર વડે કાપી નાંખ્યા અને કોઈને ખંજર મારી મારી નાંખ્યા. કોઇને મોંમાં મુકી દાંતના અગ્ર ભાગથી મારી નાંખ્યા.

क्षणेनतद्बलंसर्वमसुराणांनिपातितं ॥
दृष्ट्वाचंडोभिदुद्रावतांकालीमतिभीषणाम् ॥१५॥

ટીકાઃ—એક ક્ષણમાં તેણે શત્રુઓના મોટા સૈન્યનો નાશ કર્યો તે દેખીને ભયંકર મહાકાળી તરફ ચંડ મુંડ દોડતા આવ્યા. ૧૫

शरवर्षैर्महाभीमैर्भीमाक्षींतांमहासुरः ॥
छादयामासचक्रैश्चमुंडक्षिप्तैःसहस्रशः ॥१६॥

ટીકાઃ—મહા અસુર ચંડે બાણોનો વરસાદ વરસાવ્યો અને મુંડે દેવીને હજારો ચક્ર મુકીને છાઇ નાખી. ૧૬

तानिचक्राण्यनेकानिविशमानानितन्मुखं ॥
बभुर्यथार्कबिंबानिसुबहूनिघनोदरं ॥१७॥

ટીકાઃ—એ અનેક ચક્રોને દેવી પોતાનું મોઢું પોહોળું કરી ગળી જવા લાગી. જેમ સુરજ વાદળામાં ઢંકાઈ જાય છે તેમ તે સુર્ય જેવાં ચક્રો દેવીના મોંમાં અદ્રસ્ય થવા લાગ્યાં ૧૭

ततोजहासातिरुषाभीमंभैरवनादिनी ॥
कालीकरालवक्रांतर्दुर्दर्शनोज्ज्वला ॥१८॥

ટીકાઃ—હવે દેવી બહુજ કોપે ભરાયાં અને ભૈરવનાદ કરયો. એ એ મહાકાળીનું

વિકરાળ મોઢું હાસ્યથી હસતું હતું. તેના ઉજ્વળ દાંત તરફ કોઇ જોવાને સમર્થ નહોતું. કેમકે તે ક્રોધે ભરાયલી હતી. ૧૮

उत्थायचमहासिंहंदेवीचंडमधावत ॥
गृहीत्वाचास्यकेशेषुशिरस्तेनासिनाच्छिनत्॥१९॥

ટીકાઃ—દેવી, પોતાના સિંહને ઉઠાડીને હાથમાં ખડ્ગ લેઈ ચંડ તરફ ધાયાં અને તેના માથાના વાળ પકડી, માથું કાપી નાંખ્યું. ૧૯

अथमुंडोभ्यधावत्तांदृष्ट्वाचंडंनिपातितं ॥
तमप्यपातयद्भूमौसाखड्गाभिहतंरुषा ॥२०॥

ટીકાઃ—ચંઢ દઇત્યને મહાદેવીએ મારી નાં-ખ્યો તે દેખીને મુંડ દઇત્ય દેવીને મારવા દોડ્યો પણ દેવીએ તેને પણ તરવાર વડે કાપી નાંખ્યો. ૨૦

हतशेषंततःसैन्यंदृष्ट्वाचंडंनिपातितं ॥
मुंडंचसुमहावीर्यंदिशोभेजेभयातुरं ॥२१॥

ટીકાઃ—એ મહા વિર્યવાન ચંડ અને મુંડ એ બે દઇત્યોને દેવીએ મારી નાંખ્યા. તે જોઇને બાકીનું જે કંઇ લશ્કર બચ્યું હતું તે ભયભીત થઈ ચારે તરફ નાસવા લાગ્યું. ૨૧

शिरश्चंडस्यकालीचगृहीत्वामुण्डमेवच ॥
प्राहप्रचंडाट्टहासमिश्रमभ्येत्यचंडिकां ॥२२॥

ટીકાઃ—મહાકાળી પોતાના હાથમાં ચંડ અને મુંડનાં માથાં ઝાલીને અટ્ટહાસ્ય કરતાં (ખડખડાટ હસતાં) ચંડીકા માતા પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલવા લાગ્યાં. ૨૨

मयातवात्रोपहृतौचंडमुंडौमहापशू ॥
युद्धयज्ञेस्वयंशुंभंनिशुंभंचहनिष्यसि ॥२३॥

ટીકાઃ—મેં ચંડ અને મુંડ એ બે મોટા

પશુઓને મારી નાંખ્યા છે તમે યુદ્ધરૂપિ યજ્ઞમાં હવે શુંભ અને નિશુંભને મારી નાંખી હોમશો. ૨૩

॥ ऋषिरुवाच ॥

तावानीतौततोदृष्ट्वाचंडमुंडौमहासुरौ ॥
उवाचकालींकल्याणीललितंचंडिकावचः॥२४॥

ટીકાઃ–રૂષિ બોલ્યા કે; ચંડ મુંડ નામના મહા અસુરોનાં માથાં જોઇને ચંડિકા માતા, કલ્યાણ કરવાવાળાં મહાકાળી પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલ્યાં. ૨૪

यस्माच्चंडंमुंडंचगृहीत्वात्वमुपागताः ॥
चामुण्डेतिततोलोकेख्यातादेवीभविष्यसि ॥२५॥

ટીકાઃ–તમે ચંડમુંડનાં માથાં લેઇને મારી પાસે આવ્યાં, તે માટે તમારૂં નામ લોકોમાં ચામુંડા માતા કહેવાશે અને એ નામથી તમે

હે દેવી પ્રખ્યાત થશો. ૨૫

इतिमार्कण्डेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमहा-
त्म्येचंडमुंडवधोनामसप्तमोध्याय ॥७॥

એ પ્રમાણે માર્કંડેય પુરાણનો સાવર્ણિક મન્વંતરમાં બનવાનો જેમાં ચંડમુંડનો વધ છે એવી દેવીના મહાત્મ્યનો સાતમો અધ્યાય પુરો થયો. ૭

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

॥ ऋषिरुवाच ॥

चंडेचनिहतेदैत्येमुंडेचविनिपातिते ॥
बहुलेषुचसैन्येषुक्षयितेष्वसुरेश्वरः ॥१॥

ટીકાઃ—ऋषि બોલ્યા કે; ચંડ હણાતે મુંડ રણમાં પડતે અને સૈન્ય ક્ષય પામતે છતે મ-

તાપવાન શુંભ—જે અસુરોનો રાજા હતો તે ક્રોધે ભરાયો. ૧

ततःक्रोधपराधीनचेताःशुंभःप्रतापवान् ॥
उद्योगंसर्वसैन्यानांदैत्यानामादिदेशह ॥२॥

ટીકાઃ—તેણે કોપને લીધે પરાધિન થઇને પોતાની સકળ દઈત્ય સેના જલદીથી તૈયાર કરવા માટે હુકમ કર્યો. ૨

अद्यसर्वबलैर्दैत्याःषडशीतिरुदायुधाः ॥
कंबूनांचतुराशीतिर्नियांतुस्वबलैर्वृता ॥३॥

ટીકાઃ—તેના લશ્કરના સરદારો જેઓ ઉદાયુધ (ઉચ્ચ સુરવીરો) કહેવાતા હતા તેવા છયાસી ઉદાયુધોને અને બીજા જેઓ કંબુ કહેવાતા હતા તેવા ચોરાશી કંબુઓને પોતાના તાબાના સૈન્ય સુદ્ધાં સજ થઈ નિકળવાને હુકમ આપ્યો. ૩

कोटिवीर्याणिपंचासदसुराणां कुलानिवै ॥
शतंकुलानिधूम्राणांनिर्गच्छंतुममाज्ञया ॥४॥

ટીકાઃ—કોટી વીર્ય નામના અસુરોનાં પચાસ કુળ અને ધુમ્ર નામના અસુરોના સો કુળને લડાઈને માટે તૈયાર થવાનો હુકમ આપ્યો. ૪

कालकादौर्हृदामौर्याः कालकेयास्तथासुराः ॥
युद्धायसज्जानिर्यांतुआज्ञयात्वरितामम ॥५॥

ટીકાઃ—કાલક, દૌર્હૃદ, મૌર્ય, કાલકેય એ બધી જાતના અસુરો યુદ્ધને અર્થે સજ્જ થઈ નિકળવાનો હુકમ આપ્યો ને કહ્યું કે ત્વરાથી નીકળો. ૫

इत्याज्ञाप्यासुरपतिःशुंभोभैरवशासनः ॥
निर्जगाममहासैन्यसहस्रैर्बहुभिर्वृतः ॥६॥

ટીકાઃ—એ પ્રમાણે આજ્ઞા આપીને અસુ-

રનો રાજા શુંભ—જે સજા કરવામાં બહુ સખ્ત છે તે હજારો ને લાખો હથ્થિયોવાળું મોટું દળ લઈ લડવા આવ્યો. ૬

आयांतंचंडिकादृष्ट्वातत्सैन्यमतिभीषणं ॥
ज्यास्वनैःपूरयामासधरणीगगनांतरं ॥७॥

ટીકાઃ—ચંડિકા માતાએ એવા બિહામણા સૈન્ય સાથે શુંભને આવતો દેખી પોતાના ધનુષ્યની જ્યા એટલે દોરીથકી આકાશ અને પૃથ્વી પુરી નાંખ્યાં ૭

ततःसिंहोमहानादमतीवकृतवान्नृप ॥
घंटास्वनेनतंनादमंबिकाचोपबृंहयत् ॥८॥

ટીકાઃ—એ વખતે દેવીના વાહન સિંહે મહા સિંહનાદ કર્યો તથા અંબિકાએ પોતાની ઘંટાવડે ઘંટનાદ કર્યો. ૮

धनुर्ज्यासिंहघंटानांनादापूरितदिङ्मुखा ॥
निनादैर्भीषणैःकालीजिग्येविस्तारितानना ॥९॥

ટીકાઃ-ધનુર્જ્યાં (ધનુષની દોરી તથા સિંહ; તથા ઘંટા, તથા દેવી એ બધાંએ મળીને જે નાદ કર્યો તેથી દશે દિશાઓ ભરાઈ ગઈ. એ ચંડિકાનો નાદ તેમના કપાળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં ભયંકર મહાકાળીના નાદથી પણ વધારે ભારે હતો. ૯

तंनिनादमुपश्रुत्यदैत्यसैन्यैश्चतुर्दिशं ॥
देवीसिंहस्तथाकालीसरोषैःपरिवारिताः ॥१०॥

ટીકાઃ-એ નાદ સાંભળીને દૈત્યો બહુજ ક્રોધે ભરાયા અને સિંહ સહવર્તમાન ચંડિકા તથા મહાકાળીને ઘેરી લીધાં. ૧૦

एतस्मिन्नंतरेभूपविनाशायसुराद्विषां ॥
भवायामरसिंहानामतिवीर्यबलान्विताः ॥११॥

ટીકાઃ—એ વખતે, (રૂષી બોલ્યા કે) હે સુરથ રાજા, અસુર જેઓ દેવતાના વૈરી હતા તેમનો વિનાશ કરવા માટે અને દેવોના કલ્યાણ અર્થે—૧૧

ब्रह्मेशगुहविष्णुनांतथैवेंद्रस्यशक्तयः ॥
शरीरभ्योविनिष्क्रम्यतद्रूपैश्चंडिकांययुः ॥१२॥

ટીકાઃ—બ્રહ્મા, ગૃહ (કાર્તિક સ્વામી), મહાદેવ, વિષ્ણુ અને ઇંદ્ર એ દેવોના શરીરમાંથી તેમના જેવા રૂપની શક્તિઓ નીકળીને ચંડિકા ભણી આવી. ૧૨

यस्यदेवस्ययद्रूपंयथाभूषणवाहनं ॥
तद्वदेवहितच्छक्तिरसुरान्योद्धुमाययौ ॥१३॥

ટીકાઃ—એ શક્તિઓ એ પ્રમાણે ઉત્પન્ન થઈ કે જેવું દેવતાનું રૂપ, ભૂષણ અને વાહન તેજ પ્રમાણે તે દેવતાની શક્તિનું પણ હતું

એ દેવ શક્તિઓ ઉત્પન્ન થઈને ચંડિકા પ્રત્યે અસુરો સાથે લડવા માટે ગઈ. ૧૩

हंसयुक्तविमानाग्रेसाक्षसूत्रकमंडलुः ॥
आयाताब्रह्मणःशक्तिर्ब्रह्माणीसाभिधीयते॥१४॥

ટીકાઃ—સંયુક્ત વિમાનમાં બેઠેલી, હાથમાં અક્ષમાળા અને કમંડળ છે એવી બ્રહ્માની શક્તિત બ્રહ્માણી આવી. ૧૪

माहेश्वरींवृषारूढात्रिशूलवरधारिणी ॥
महाहिवलयाप्राप्ताचंद्ररेखाविभूषणा ॥१५॥

ટીકાઃ—મહાદેવજીની શતિ માહેશ્વરી આવી તે નંદી (આખલા) પર બેઠેલી હતી તથા હાથમાં શ્રેષ્ટ ત્રિશુળ ધારણ કરયું હતું ને મોટા મોટા નાગની માળા કોટમાં પેહેરી હતી અને કપાળ ચંદ્રરેખાનું ઘરેણું (દામણી) હતું. ૧૫

कौमारीशक्तिहस्ताचमयूरवरवाहना ॥
योद्धुमभ्याययौदैत्यानंबिकागुहरूपिणी ॥१६॥

ટીકાઃ—ગુહ એટલે કાર્ત્તિક સ્વામીની શક્તિ કૌમારી અથવા ગુહ રૂપિણી મોરપર બેસીને આવી ને તેના હાથમાં શક્તિ હતી ને તે દૈત્યોને મારવાને આવી હતી. ૧૬

तथैववैष्णवीशक्तिर्गरुडोपरिसंस्थिता ॥
शंखचक्रगदाशार्ङ्गखड्गहस्ताभ्युपाययौ ॥१७॥

ટીકાઃ—વિષ્ણુની શક્તિ વૈષ્ણવી ગરૂડપર બેશીને આવી તેને છ હાથ હતા અને છએ હાથમાં શંખ, ચક્ર અને ગદા તથા, શારંગ નામનું ધનુષ, તથા બાણ અને તરવાર એ છએ હથિઆર ધારણ કર્યા હતાં. ૧૭

यज्ञवाराहमतुलंरूपंयाबिभ्रतोहरेः ॥
शक्तिःसाप्याययौतत्रवाराहींबिभ्रतीतनुं ॥१८॥

ટીકાઃ-વિષ્ણુનો યજ્ઞ વારાહ અવતાર જેનું રૂપ અતુલ છે તેની શક્તિ વારાહી પણ ત્યાં આવી. ૧૮

नारसिंहीनृसिंहस्यबिभ्रतीसदृशंवपुः ॥
प्राप्तातत्रसटाक्षेपक्षिप्तनक्षत्रसंहतिः ॥१९॥

ટીકાઃ-નૃસિંહની શક્તિ નારસિંહી પણ ત્યાં આવી તેણે સઘળાં આયુધ ધારણ કર્યાં હતાં અને તેના કેશ, નક્ષત્ર ફેંકાતાં હોય એમ શોભતા હતા. ૧૯

वज्रहस्तातथैवैंद्रीगजराजोपरिस्थिता ॥
प्राप्तासहस्रनयनायथाशक्रस्तथैवसा ॥२०॥

ટીકાઃ-ઇંદ્ર રાજાની શક્તિ ઐંદ્રી પણ ત્યાં આવી. તે ગજરાજ ઐરાવત હાથીપર બેઠેલી હતી અને તેને ઇંદ્રની માફક હજાર આંખો હતી. ૨૦

ततःपरिवृतस्ताभिरीशानोदेवशक्तिभिः ॥
हन्यंतामसुराःशीघ्रंममप्रीत्याहचंडिकां ॥२१॥

ટીકાઃ—એ બધી શક્તિઓ ચંડિકા તરફ ચાલી પણ જઈ શકી નહિ કારણ તેનું તેજ અતુલ હતું માટે તે સઘળી શક્તિઓ ઇશાન એટલે મહાદેવજીને વીંટાઈ વળી. પછી મહાદેવજી ચંડિકા પ્રત્યે બોલ્યા કે હે દેવી મારી પ્રીતિને અર્થે એ અસુરોને મારી નાંખ. ૨૧

ततोदेवीशरीरात्तुविनिष्क्रांतातिभीषणाः ॥
चंडिकाशक्तिरत्युग्राशिवाशतनिनादिनी ॥२२॥

ટીકાઃ—એ દેવીના શરીરમાંથી અતિ બીહામણી ચંડીકાની શક્તિ અત્યુગ્ર શિવા નીકળી તે એક છતાં સો શિવા જેટલો નાદ કરતી હતી. ૨૨

साचाहधूम्रजटिलमीशानमपराजिता ॥
दूतत्वंगच्छभगवन्पार्श्वंशुंभनिशुंभयोः ॥२३॥

ટીકાઃ-તે અપરાજીતા એટલે બીજાઓથી નહિ જીતાય એવી દેવી ધુમ્ર જટીલ મહાદેવજીની પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલવા લાગ્યાં હે ભગવન શિવ, તમે શુંભ નિશુંભની પાસે દૂતનું કામ કરવા માટે જાવ. ૨૩

ब्रूहिशुंभंनिशुंभंचदानवावतिगर्वितौ ॥
येचान्येदानवास्तत्रयुद्धायसमुपस्थिताः ॥२४॥

ટીકાઃ-દાનવના રાજા અતિ ગર્વવાળા શુંભ નિશુંભને તથા અન્ય અસુરરાજ આ લડવાને તૈયાર થયેલા છે તેમને જઇને કેહો કે;—૨૪

त्रैलोक्यमिंद्रोलभतांदेवाःसंतुहविर्भुजः ॥
यूयंमयातपातालंयदिजीवितुमिच्छथ ॥२५॥

ટીકાઃ—ત્રણે લોક ઇંદ્ર જીતી લેશે ને યજ્ઞ ભાગ પણ હવે તેઓ લેશે જો તમારે જીવવું હોય તો પાતાળમાં જઈને રહો. ૨૫

बलावलेपादथचेद्भवंतोयुद्धकांक्षिणः ॥
तदागच्छततृप्यंतुमच्छिवाःपिशितेनवः ॥२६॥

ટીકાઃ—જો તમને લડવાનું મન હોય ને બળનું અભિમાન હોયતો લડવાને તઇયાર છે તેને તમારૂં માંસ ખાવા મળશે.

यतोनियुक्तोदौत्येनतयादेव्याशिवःस्वयम् ॥
शिवदूतीतिलोकेस्मिंस्ततःसाख्यातिमागता॥२७॥

ટીકાઃ—એ શિવા દેવીએ મહાદેવજીને દૂતનું કામ બતાવ્યું માટે જગતમાં તેનું શિવદૂતી એવું નામ પડયું. ૨૭

तेपिश्रुत्वावचोदेव्याःसर्वाख्यातंमहासुराः ॥
अमर्षापूरिताजग्मुर्यत्रकात्यायनीस्थिता ॥२८॥

ટીકાઃ—પછી મહાદેવજીએ દેવીનો બધો સંદેશો તે મહા અસુરોને કહી સંભળાવ્યો તેથી તેઓ બહુ ક્રોધે ભરાઇને કાત્યાયની દેવી હતાં ત્યાં તેઓ ગયા. ૨૮

ततःप्रथममेवाग्रेशरशक्त्यृष्टिवृष्टिभिः ॥
ववर्षुरुद्धतामर्षास्तांदेवीममरारयः ॥२९॥

ટીકાઃ—દેવતાના દુશ્મનો અસુરો તે દેવી પર બાણ, શક્તિ ઋષ્ટી, વગેરે આયુધોના વરસાદ વરસાવવા લાગ્યા. ૨૯

साचतान्प्रहितान्बाणाञ्छूलशक्तिपरश्वधान् ॥
चिच्छेदलीलयाध्मातधनुर्मुक्तैर्महेषुभिः ॥३०॥

ટીકાઃ—દઇત્યોનાં મૂકેલાં બાણ, શૂળ, અને શક્તિ, વગેરે હથિઆરો દેવીએ પોતાના બાણોવડે જાણે લીલા કરતી હોય તેમ કાપી નાંખ્યાં. ૩૦

तस्याग्रतस्तथाकालीशूलपातविदारितान् ॥
खट्वांगपोथितांश्चान्यान्कुर्वतीव्यचरत्तदा ॥३१॥

ટીકાઃ—મહાકાળીએ ત્રિશુળવડે કેટલાક અસુરોને મારી નાંખ્યા તથા કેટલાકને ખટવાંગ [ખંજર] વડે મારી નાંખ્યા. ૩૧

कमंडलुजलाक्षेपहतवीर्यान्हतौजसः
ब्रह्माणिचाकरोच्छत्रून्येनयेनमस्मधावति ॥३२॥

ટીકાઃ—બ્રહ્માણી માતાએ પોતાની પાસે કમંડળ હતું તેમાંથી પાણી લઇને જે દૈત્યના પર છાંટયું તે હતવિર્ય થઈ જઇને મરી ગયો. એ પ્રમાણે એ બ્રહ્માણી માતા જ્યાં ત્યાં દોડવા અને જળ છાંટવા લાગી અને અસુરનો સંહાર કરવા લાગી. ૩૨

माहेश्वरीत्रिशूलेनतथाचक्रेणवैष्णवी ॥
दैत्यान्जघानकौमारीतथाशक्त्यातिकोपना ॥३३॥

ટીકાઃ—માહેશ્વરીએ ત્રિશુળ મારીને અને વૈષ્ણવીએ પોતાનું સુદર્શન ચક્ર મારીને દૈત્યોને મારી નાખવા માંડયા. એ વખતે કૌમારી માતાએ બહુ કોપ કરીને પોતાની શક્તિ વડે દૈત્યને ખેડો કાઢવા માંડયો. ૩૩

ऐंद्रिकुलिशपातेनशतशोदैत्यदानवाः ॥
पेतुर्विदारिताःपृथ्व्यारुधिरौघप्रवर्षिणः ॥३४॥

ટીકાઃ—ઈંદ્રની શકિત ઐંદ્રીએ પોતાના કુલીશ એટલે વજ્રવડે હજારો દાનવોને મારી નાંખ્યા તેઓ ભોંય પડયા ને તેમના શરીરમાંથી લોહી વહેવા લાગ્યા તેની નદી ચાલી. ૩૪

तुंडप्रहारविध्वस्तादंष्ट्राग्रक्षतवक्षसः ॥
वाराहमूर्त्यान्यपतंश्चक्रेणचविदारिताः ॥३५॥

ટીકાઃ—વારાહી માતાએ પોતાના મોઢાવડે (તુંડ પ્રહારે) દૈત્યોને મારી નાંખવા માંડયા

કોઇની છાતીમાં પોતાના દાંતની કાતીઓ મારી અને તેમની છાતીઓ ફાડી નાંખી અને કોઇને ચહવડે હણ્યા. ૩૫

नखैर्विदारितांश्चान्यान्भक्षयंतीमहासुरान् ॥
नारसिंहीचचाराजौनादापुर्णदिगंबरा ॥३६॥

ટીકાઃ—નારસિંહી માતા નખવડે બીજા અસુરોને મારી નાંખીને તેમનું ભક્ષણ કરવા માંડયું અને પોતે સિંહનાદ કરવા લાગી તેથી સઘળી દિશાઓ ભરાઇ ગઈ. ૩૬.

चंडाट्टहासैरसुराःशिवदूत्यभिदूषिताः ॥
पेतुःपृथव्यापतितांस्तांश्चखादाथसातदा॥३७॥

ટીકાઃ—શિવદુતી ગુસ્સામાં આવીને ખડખડાટ હસવા મંડયાં, અને અસુરોને મારી નાંખીને તેમણે પૃથ્વીપર નાંખ્યા અને તેમના કોળીઆ કરવા માંડયા. ૩૭

इतिमातृगणंक्रुद्धंमर्दयंतंमहासुरान् ॥
दृष्ट्वाभ्युपायैर्विविधैर्नेशुर्देवारिसैनिकाः ॥३८॥

ટીકાઃ—એ બધાં માતાનાં ટોળાંએ (માતૃગણે), ક્રોધથી મોટા મોટા અસુરોને મારી નાંખવા માંડયા તે દેખીને દેવતાઓના અરી જે અસુરો તેમની બાકી રહેલી સેનાઓએ પોતાના બચાવ અર્થે ઉપાય કરવા માંડયા. ૩૮

पलायनपरान्दृष्ट्वादैत्यान्मातृगणार्दितान् ॥
योद्धुमभ्याययौक्रुद्धोरक्तबीजोमहासुरः ॥३९॥

ટીકાઃ—એ માતાઓનાં ટોળાથી દૈત્યો પીડા પામી પામીને નાસવા લાગ્યા તે દેખીને મોટો અસુર રક્તબીજ ક્રોધ સહીત યુદ્ધ કરવા માટે આવ્યો. ૩૯

रक्तबिंदुर्यदाभूमौपतत्यस्यशरीरतः ॥
समुत्पततिमेदिन्यास्तत्प्रमाणोमहासुरः ॥४०॥

ટીકાઃ—એ રક્તબીજને વિષે એવું હતું કે જો તેને મારતી વખત રક્ત એટલે લોહીનું એક ટીપું ભોંય પડે તો તેના જેવો બીજો રક્તબીજ દૈત્ય ઉભો થતો હતો અને લડવા લાગતો હતો. ૪૦

युयुधेसगदापाणिरिंद्रशक्त्यामहासुरः ॥
ततश्चैंद्रीस्ववज्रेणरक्तबीजमताडयत् ॥४१॥

ટીકાઃ—એ રક્તબીજ પોતાના હાથમાં ગદા તથા ઇંદ્ર નામની મોટી શકિત લેઈ લડવા આવ્યો તેને દેખીને ઐંદ્રી માતાએ પોતાનું વજ્ર તેને માર્યું. ૪૧

कुलिशेनाहतस्यांशुबहुसुस्रावशोणितं ॥
समुत्तस्थुस्ततोयोधास्तद्रूपास्तत्पराक्रमाः॥४२॥

ટીકાઃ—તેને વજ્ર વાગતાંજ લોહી વહેવા માંડ્યું અને જેટલાં લોહીનાં ટીપાં ભોંય પડ્યાં

તેટલા બધા રકતબીજ ઉત્પન્ન થયા એ રીતે હજારો રકતબીજ લડવા માટે ઉભા થયા. ૪૨

यावंतःपतितास्तस्यशरीराद्रक्तबिंदवः ॥
तावंतःपुरुषाजातास्तद्वीर्यबलविक्रमाः ॥४३॥

ટીકાઃ—એ ઉત્પન્ન થયેલા રકતબીજો પણ પેલા અસલ રકતબીજ જેવા બળ, વિર્ય અને પરાક્રમમાં સરખા હતા. ૪૩

तेचापियुयुधुस्तत्रपुरुषारक्तसंभवाः ॥
समंमातृभिरत्युग्रशस्त्रपातातिभीषणम् ॥४४॥

ટીકાઃ—એ લોહીનાં ટીપાંથી થયેલા રકતબીજો પણ પેલી માતાઓની સામા લડવા લાગ્યા, અને ભયંકર તથા અત્યુગ્ર શસ્ત્ર ફેંકવા માંડયાં. ૪૪

पुनश्चवज्रपातेनक्षतमस्यशिरोयदा ॥
ववाहरक्तंपुरुषास्ततोजाताःसहस्रशः ॥४५॥

ટીકાઃ–ફરી ઐંદ્રીએ વજ્ર મારીને એ રકતબીજનું માથું કાપી નાંખ્યું તેજ પુષ્કળ લોહી વહેવા માંડયું અને હજારો બીજા રકત-બીજ ઉત્પન્ન થયા. ૪૫

वैष्णवीसमरेचैनंचक्रेणाभिजघानह ॥
गदयाताडयामासऐंद्रीतमसुरेश्वरं ॥४६॥

ટીકાઃ–પછી એ અસુરોને વૈષ્ણવી સુદર્શન ચક્રવડે અને ઐંદ્રી માતા ગદા વડે મારવા લાગ્યાં. ૪૬

वैष्णवीचक्रभिन्नस्यरुधिरस्त्रावसंभवैः ॥
सहस्त्रशोजगद्व्याप्तंतत्प्रमाणैर्महासुरैः ॥४७॥

ટીકાઃ–વૈષ્ણવી માતાએ ચક્ર મારવાથી લોહીના હજારો ટીપાં ભોંય પડયા અને હજારો અસુરો ઉત્પન્ન થયા તેથી આખું જગત અસુરોથી ભરાઈ ગયું. ૪૭

शक्त्याजघानकौमारीवाराहीचतथासिना ॥
माहेश्वरीत्रिशूलेनरक्तबीजंमहासुरं ॥४८॥

ટીકા:—કૌમારીએ શક્તિવડે, વારાહીએ તરવારે અને માંહેશ્વરીએ ત્રિશુળવડે એ રક્તબીજને ને મારવા માંડ્યા. ૪૮

सचापिगदयादैत्यःसर्वाएवाहनत्पृथक् ॥
मातःकोपसमाविष्टोरक्तबीजोमहासुरः ॥४९॥

ટીકા:—એ વખત આ રક્તબીજ બહુ ક્રોધે ભરાઈને એ માતાઓને મારવા મંડ્યો. ૪૯

तस्याहतस्यबहुधाशक्तिशूलादिभिर्भुवि ॥
पपातयोवैरक्तौघस्तेनासञ्छतशोऽसुराः ॥५०॥

ટીકા:—તેથી દેવીએ પણ શક્તિ અને શુળ માર ા માંડ્યાં એથકી પુષ્કળ લોહી વહેવા મંડ્યુ અને સેંકડો અસુરો ઉત્પન્ન થયા. ૫૦

तैश्चासुरासृक्संभूतैरसुरैःसकलंजगत् ॥
व्याप्तमासीत्ततोदेवाभयमाजग्मुरुत्तमं ॥५१॥

ટીકાઃ—એ અસુરનું લોહી ભોંય પડયું તેથી એટલા બધા અસુર ઉત્પન્ન થયા કે આખું જગત ભરાઇ ગયું. એ અસુરોને દેખીને દેવોને બહુ ભય ઉત્પન્ન થયો. ૫૧

तान्विषण्णान्सुरान्दृष्ट्वाचंडिकाप्राहसत्वरा ॥
उवाचकालींचामुंडेविस्तीर्णंवदनंकुरु ॥५२॥

ટીકાઃ—એ ભયભીત થયેલા દેવોને દેખીને ચંડિકા પોતાના કપાળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં મહાકાળી ચામુંડા પ્રત્યે બોલ્યાં કે હે ચામુંડા તારૂં મોઢું ફાડ—વિસ્તીર્ણ કર. ૫૨

मच्छस्त्रपातसंभूतान्रक्तबिंदून्महासुरान् ॥
रक्तबिंदोःप्रतीच्छत्वंवक्त्रेणानेनवेगिना ॥५३॥

ટીકાઃ—અને મારા શસ્ત્રથી હું રક્તબીજને મારૂં છું તે વખત જે લોહીનાં ટીપાં પડે તે તારા મોઢામાં વેગથી ઝીલી લે ભોંય પડવા દેઈશ નહિ. ૫૩

भक्षयंतीचररणेतदुत्पन्नान्महासुरान ॥
एवमेषक्षयंदैत्यःक्षीणरक्तोगमिष्यति ॥५४॥

ટીકાઃ—એ અસુરનું લોહી તમારા મોઢામાં પડતાં તમારા મોઢામાં દૈત્ય ઉત્પન્ન થશે તેને તમે તરત ચાવી જજો એમ લોહીનાં ટીપાં તમારા મોઢામાં પડવાથી એ અસુર લોહી વગરનો થશે. ૫૪

भक्ष्यमाणास्त्वयाचोग्रानचोत्पत्स्यंतिचापरे ॥
इत्युक्त्वातांततोदेवीशूलेनाभिजघानतं ॥५५॥

ટીકાઃ—એ રીતે તું એ દૈત્યનું લોહી મોંમાં લેઈશ તેથી અને ઉત્પન્ન થયેલા દઈત્યને ખઈ

જઈશ એટલે પૃથ્વીપર દઈત્ય ઉત્પન્ન થશે નહી એટલું કહીને ચંડિકા માતા તેને ત્રિશુળ વડે મારી નાંખવા મંડ્યા. ૫૫

मुखेनकालीजगृहेरक्तबीजस्यशोणितं ॥
ततोसावाजघानाथगदयातत्रचंडिकां ॥५६॥

ટીકા:—એ મહાકાળી માતા હવે એ અસુરનું લોહી પોતાના મોંમાં ઝીલી લેવા લાગ્યાં એ વખતે એ અસુર ચંડિકા માતાને ગદાવડે મારવા લાગ્યો. ૫૬

नचास्यावेदनांचक्रेगदापातोल्पिकामपि ॥
तस्याहतस्यदेहात्तुबहुसुस्रावशोणितं ॥५७॥

ટીકા:—એ ગદાનો પ્રહાર ચંડિકા માતાપર થતો હતો, પણ તેમને જરાએ વાગતું નહોતું. પણ એ અસુરના શરીરમાંથી ત્રિશુળના પ્રહારે પુષ્કળ લોહી વહેવા માંડ્યું. ૫૭

यतस्ततस्तद्वक्रेणचामुंडासंमतीच्छति ॥
मुखेसमुद्गतायेस्यारक्तपातान्महासुराः ॥५८॥

ટીકાઃ—એ અસુરનું લોહી ચામુંડા પોતાના ફાડેલા મોંમાં લેવા મંડયાં ને તે અસુરનું જેટલું લોહી પડયું તેટલું પોતાના મોમાં ઝીલી લીધું. ૫૮

तांश्चखादाथचामुंडापपौतस्यचशोणितं ॥
देवीशूलेनवज्रेणवाणैरसिभिर्ऋष्टिभिः ॥५९॥

ટીકાઃ—એ અસુરનું લોહી પડવાથી મોંમાં રાક્ષસ ઉત્પન્ન થયા તેમને ચાવી ગયાં અને લોહી પણ પીવા મંડયાં. દેવીએ શુળ, વજ્ર, બાણ, રસિ. ઋષ્ટિ,—૫૯

जघानरक्तबीजंतंचामुंडापीतशोणितं ॥
सपपातमहीपृष्ठेशस्त्रसंघसमाहतः ॥६०॥

ટીકાઃ—એ હથિઆરોવડે ચંડિકા એ રક્ત-બીજને મારવા મંડયાં અને ચામુંડા લોહી પીવા મંડયા તેથી એ રક્તબીજ શસ્ત્રથી વીંધાયલો મહી પૃષ્ટે એટલે ભોંય પડયો. ૬૦

नीरक्तश्चमहीपालरक्तबीजोमहासुरः ॥
ततस्तेहर्षमतुलमवापुस्त्रिदशान्नृप ॥६१॥

ટીકાઃ—હે મહિપાળ સુરથ રાજાએ નિરક્ત રક્તબીજ જે મોટો અસુર હતો તે પૃથ્વીપર પડયો તેથી સઘળા દેવતાઓને અતિ આનંદ થયો. ૬૧

तेषांमातृगणोजातोननर्तासृङ्मदोद्धतः ॥६२॥

ટીકાઃ—એ દઇત્યોનો નાશ થતાં માતાઓનાં ટોળાં નાચ કરવા લાગ્યાં. ૬૨

॥ इतिमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येरक्तबीजवधोनामअष्टमोऽध्यायः ॥८॥

ટીકાઃ—એ પ્રમાણે માર્કંડય પુરાણના દેવીના મહાત્મ્યને સાવર્ણિક મન્વંતરમાં બનવાના રક્તબીજના વધ વિષેનો આઠમો અધ્યાય પુરો થયો. ૮

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

॥ राजोवाच ॥

विचित्रमिदमाख्यतंभगवन्भवतामम ॥
देव्याश्चरितमाहात्म्यंरक्तबीजवधाश्रितं ॥१॥

ટીકાઃ—સુરથ રાજા બોલ્યો કે;—દેવીએ રક્તબીજ અસુરને મારી નાંખ્યો એથકી દેવીનુ જે મહાત્મ્ય થયું એની કથા મેં આપની પાસેથી સાંભળી. ૧

भूयश्चेच्छाम्यहंश्रोतुंरक्तबीजेनिपातिते ॥
चकारशुंभोयत्कर्मनिशुंभश्चातिकोपनः ॥२॥

ટીકાઃ—એ વાત તો સાંભળી પણ હજુ બાકીની કથા સાંભળવાને હું ઇચ્છું છું. રક્તબીજ રણમાં પડયા પછી શુંભ અને નિશુંભે ક્રોધમાં આવીને શું કામ કર્યું તેની કથા સંભળાવશો. ૨

॥ ऋषिरुवाच ॥

चकारकोपमतुलंरक्तबीजेनिपातिते ॥
शुंभासुरोनिशुंभश्चहतेष्वन्येषुचाहवे ॥३॥

ટીકાઃ—ઋષિ બોલ્યા કે; શુંભ અને નિશુંભ એ બન્ને ભાઇઓ, રક્તબીજના રણમાં પડયાની તથા સૈન્યના નાશની ખબર સાભળી બહુજ ક્રોધે ભરાયા. ૩

हन्यमानंमहासैन्यंविलोक्यामर्षमुद्वहन् ॥
अभ्यधावन्निशुंभोथमुख्ययासुरसेनया ॥४॥

ટીકાઃ-પોતાનું મોટું દળ નાશ પામ્યું તે જોતાંજ નિશુંભ અસુર, મોટા સૈન્ય સાથે દેવીના સામે લડવા આવ્યો. ૪

तस्याग्रस्तथापृष्ठेपार्श्वयोश्चमहासुराः ॥
संदष्टौष्ठपुटाःक्रुद्धाहंतुंदेवीमुपाययुः ॥५॥

ટીકાઃ-તેના અગ્ર ભાગના વિષે તથા પૃષ્ટ ભાગને વિષે તથા પાર્શ્વ ભાગને વિષે (બાજુએ મોટા મોટા અસુરો લડવાને માટે તેની સાથે આવ્યા હતા. એ બધાને લેઇને નિશુંભ ક્રોધથી દેવીને હણવા સારૂ તેની તરફ ચાલ્યો. ૫

आजगाममहावीर्यःशुंभोपिस्वबलैर्वृतः ॥
निहंतुंचंडिकांकोपात्कृत्वायुद्धंतुमातृभिः ॥६॥

ટીકાઃ-મહા વીર્યવાન શુંભ પણ લડવાને માટે પોતાના મોટા સૈન્ય સાથે આવ્યો. તેનો વિચાર એવો હતો કે ક્રોધથી એ માતાઓનાં

ટોળાંની સાથે યુદ્ધ કરી ચંડિકામાતાને મારી નાંખવી. ૬

ततोयुद्धमतीवासीद्देव्याःशुंभनिशुंभयोः ॥
शरवर्षमतीवोग्रंमेघयोरिववर्षतोः ॥७॥

ટીકાઃ—એ શુંભ અને નિશુંભની સામે દેવીની ભારે લડાઇ ચાલી અને જેમ વરસાદ વરસતો હોય તેમ બાણવૃષ્ટિ થવા લાગી. ૭

चिच्छेदास्ताञ्छरांस्ताभ्यांचंडिकास्वसरोत्करैः ॥
ताडयामासचांगेषुसस्त्रौघैरसुरेश्वरौ ॥८॥

ટીકાઃ—ચંડિકાએ પોતાનાં બાણો ફેંકીને એ અસુરોએ મુકેલાં બાણોને કાપી નાખ્યાં અને પોતાનાં ઉગ્ર શસ્ત્રો તે બે અસુરોના શરીરમાં માર્યા. ૮

निशुंभोनिशितंखड्गंचर्मचादायसुप्रभं ॥
अताडयत्मूर्ध्निसिंहंदेव्यावाहनमुत्तमं ॥९॥

ટીકાઃ-નિશુંભે પોતાનું નિશિત ખડ્ગ તરવાર) અને ચકચકિત ઢાલ લેઇને દેવી પાસે આવતાંકને દેવીના ઉત્તમ વાહન કેસરી —સિંહને માથામાં ઘા કર્યો. ૯

ताडितेवाहनेदेवीक्षुरप्रेणासिमुत्तमं ॥
निशुंभस्याशुचिच्छेदचर्मचाप्यष्टचंद्रकं ॥१०॥

ટીકાઃ-દેવીએ જોયું કે એ અસુરે પોતાના સિંહના પર ઘા કર્યો તેથી તેમણે તેની અષ્ટચંદ્ર ઢાલ અને સુંદર ખડ્ગ કાપી નાંખ્યું. ૧૦

छिन्नेचर्मणिखड्गेचशक्तिंचिक्षेपसोसुरः॥
तामप्यस्यद्विधाचक्रेचक्रेणाभिमुखागतां ॥११॥

ટીકાઃ-પોતાની ઢાલ અને તરવાર કપાતે છતે તે અસુરે શક્તિ ફેંકી, તે પોતાના મોઢા પાસે આવતી દેખીને દેવીએ તેના કડકા કર્યા ૧૧

कोपाध्मातोनिशुंभोथशूलंजग्राहदानवः ॥
आयांतंमुष्टिपातेनदेवीतच्चाप्यचूर्णयत् ॥१२॥

ટીકાઃ—નિશુંભ દઇત્યે કોપ કરીને ત્રિશુળ લેઈ દેવી ભણી ફેંક્યું પણ દેવીએ તેને મુઠ્ઠી મારી ચૂરેચૂરો કરી નાંખ્યો. ૧૨

आविध्याथगदांसोपिचिक्षेपचंडिकांप्रति ॥
सापिदेव्यात्रिशूलेनभिन्नाभस्मत्वमागता ॥१३॥

ટીકાઃ—પછી એ અસુરે દેવી ચંડિકાને મારવા વાસ્તે ગદા નાંખી પણ દેવીએ પોતાના ત્રિશુળ વતે તેના કડકે કડકા કરી નાખ્યા ને તેની બળીને ભસ્મ થઈ ગઇ. ૧૩

ततःपरशुहस्तंतमायांतंदैत्यपुंगवं ॥
आहत्यदेवीबाणौघैरपातयतभूतले ॥१४॥

ટીકાઃ—પછી દઈત્ય નિશુંભ હાથમાં પરશુ (ફરશી) લેઇને દેવી ભણી આવ્યો પણ

દેવીએ તેને બાણુ મારવાથી તે મૂર્છા ખાઇને ભોંય પડયો. ૧૪

तस्मिन्निपतिते भूमौ निशुंभे भीमविक्रमे ॥
भ्रातर्यतीवसंक्रुद्धः प्रययौ हंतुमंबिकां ॥१५॥

ટીકાઃ—પોતાના ભાઈને ભોંય પડેલા દેખીને ભીમ અને વિક્રમ એવો શુંભ ભારે ક્રોધે ભરાઇને પોતાના ભાઇને ભોંય પાડનારી અંબીકા સામે લડવાને રણુમાં આવ્યો. ૧૫

सरथस्थस्तथात्युच्चैर्गृहीतपरमायुधैः ॥
भुजैरष्टाभिरतुलैर्व्याप्याशेषंबभौनभः ॥१६॥

ટીકાઃ—એ શુંભ દઇત્ય રથમાં બેઠો હતો એને આઠ હાથ હતા અને આઠે હાથમાં નાના પ્રકારનાં મોટાં આયુધ ઝાલ્યાં હતાં. એ બહુ તેજવાન પુરૂષ હતો, તેથી બધું તેજમય દીસવા લાગ્યું. ૧૬

तमायांतंसमालोक्यदेवीशंखमवादयत् ॥
ज्याशब्दंचापिधनुषश्चकारातीवदुस्सहं ॥१७॥

ટીકાઃ—દેવીએ તેને આવતો જોઇને શંખનાદ કર્યો—તથા દુસ્સહજ્યા શબ્દ ધનુષની દોરી ચઢાવી તેથી દૈત્યો બીહે એવો અસહ્ય અવાજ થયો. ૧૭

पूरयामासककुभोनिजघंटास्वनेनच ॥
समस्तदैत्यसैन्यानांतेजोवधविधायिना ॥१८॥

ટીકાઃ—દેવીએ પોતાની ઘંટાનો એવો અવાજ કર્યો કે તેથી દશે દિશાઓ ભરાઇ ગઇ અને સમસ્ત દઇત્ય સૈન્યના તેજનો વધ (નાશ થયો. ૧૮

ततःसिंहोमहानादैस्त्याजितेभमहामदैः ॥
पूरयामासगगनंगांतथैवादशोदश ॥१९॥

ટીકાઃ—પછી દેવીના સિંહે પણ ગર્જના કરી તેથી દૈત્ય સૈન્યમાંના હાથીઓનો મદ ઉતરી ગયો અને ગગન પૃથ્વી તથા દશે દિશાઓ ભરાઈ ગઈ. ૧૯

ततःकालीसमुत्पत्यगगनंक्ष्मामताडयत् ॥
कराभ्यातन्निनादेनप्राक्स्वनास्तेतिरोहिताः ।२०।

ટીકાઃ—તે વખતે મહાકાળી આકાશમાં ચઢી ગઇ અને ત્યાંથી ભોંચ ઉતરી પોતાના બન્ને હાથ પૃથ્વીપર ઠોકયા તેથી અતિ ભારે અવાજ થયો અને તે અવાજ પહેલાના સઘળા અવાજથી બહુ ભારે હતો. ૨૦

अट्टाट्टहासमशिवंशिवदूतीचकारह ॥
तैःशब्दैरसुरास्त्रेसुःशुंभःकोपंपरंययौ ॥२१॥

ટીકાઃ—દેવીએ ખડખડાટ હાસ્ય કર્યું. એ દેવી શીવ દુતિન હાસ્યથી જે શબ્દ

થયો તેથી સઘળા અસુરો અને શુંભ ક્રોધે ભરાયો. ૨૧

दुरात्मंस्तिष्ठतिष्ठेतिव्याजहारांबिकायदा ॥
तदाजयेत्यभिहितंदेवैराकाशसंस्थितैः ॥२२॥

ટીકાઃ—એ વખત અંબિકા માતાએ એ અસુરને કહ્યું કે હે દુરાત્મા તું ઉભો રહે ઉભો રહે; ત્યારે આકાશમાં વિમાનમાં બેઠેલા દેવતાઓ બોલ્યા કે દેવીનો જય થાવ. ૨૨

शुंभेनागत्ययाशक्तिर्मुक्ताज्वालातिभीषणा ॥
आयांतीवह्निकूटाभासानिरस्तामहोल्कया ॥२३॥

ટીકાઃ—શુંભે આવીને અતિ જ્વાલામય બિહામણી શક્તિ મૂકી; તે આગના ઢગલા જેવી દેવી તરફ આવતી હતી તેવીજ દેવીએ મહોલ્કા (મોટી આગ) એ નામની શક્તી ફેંકી અસુર શક્તિનો નાશ કર્યો. ૨૩

सिंहनादेनशुंभस्यव्याप्तंलोकत्रयांतरं ॥
निर्घातनिःस्वनोघोरोजितवानवनीपते ॥२४॥

ટીકાઃ—શુંભે સિંહનાદ કર્યો તેથી હે એ વનિપતિ સુરથરાજા ત્રણે લોક ભરાઈ ગયાં પણ દેવીએ નાદ કરીને તેના નાદને નિર્ઘાત કરી નાંખ્યો. ૨૪

शुंभमुक्ताञ्छरान्देवीशुंभस्तत्प्रहिताञ्छरान् ॥
चिच्छेदस्वशरैरुग्रैःशतशोथसहस्रशः ॥२५॥

ટીકાઃ—શુંભે જે બાણો મૂકયાં તે દેવીએ કાપી નાંખ્યાં અને દેવીનાં ઉગ્ર બાણોને એ અસુરે કાપી નાંખ્યાં એમ સેંકડો અને હજારો બાણો અરસ્પર મૂકાયાં. ૨૫

ततःसाचंडिकाक्रुधाशूलेनाभिजघानतं ॥
सतदाभिहतोभूमौमूर्छितोनिपपातह ॥२६॥

ટીકા:—પછી ચંડિકાને રીસ ચઢી તેથી તેણે ત્રિશુળ લેઈને એ અસુરને મારયું. એટલે તત્કાળ તે મુર્છા ખાઈને ભોંય પડયો. ૨૬

ततोनिशुंभःसंप्राप्यचेतनामात्तकार्मुकः ॥
आजघानशरैर्देवींकालींकेसरिणंतथा ॥२७॥

ટીકા:—એ વખતે નિશુંભની મૂર્છા વળી અને તે સાવધાન થયો હતો માટે તેણે મહાકાળી દેવીના સિંહને બાણો મારવા માંડયા. ૨૭

पुनश्चकृत्वाबाहुनामयुतंदनुजेश्वरः ॥
चक्रायुधेनदितिजश्छादयामासचंडिकां ॥२८॥

ટીકા:—તે દનુજેશ્વર નિશુંભે પોતાના અયુત (દશહજાર) હાથ ધારણ કરીને તે બધા હાથમાં ચક્ર નામનું હથીયાર ધારણ કરીને તે બધાં ચક્રો દેવી ઉપર નાખી તેમને ચક્રવડે ઢાંકી નાંખી. ૨૮

ततोभगवतीक्रुद्धादुर्गादुर्गार्तिनाशिनी ॥
चिच्छेदतानिचक्राणिस्वशरैःसायकांश्चतान्॥२९॥

ટીકાઃ—ભગવતી દુર્ગાર્તિનાશિની (ભારે ભારે દુઃખનો નાશ કરે એવી) દુર્ગા માતાએ ક્રોધ કરીને ઘણાં બાણ મુકી તે અસુરનાં સઘળાં ચક્રને છેદી નાંખ્યાં. ૨૯

ततोनिशुंभोवेगेनगदामादायचंडिकां ॥
अभ्यधावतवैहंतुंदैत्यसेनासमावृतः ॥३०॥

ટીકાઃ—પછી દૈત્ય સેનાથી ઘેરાયલો નિશુંભ વેગથી પોતાના હાથમાં ગદા લઈ ચંડિકાને હણવાને દોડયો. ૩૦

तस्यापततएवाशुगदांचिच्छेदचंडिका ॥
खड्गेनशितधारेणसचशूलंसमाददे ॥३१॥

ટીકાઃ—તેને આવતો જોઇને ચંડિકાએ પોતાના તિક્ષણ ખડ્ગની ધાર વડે તેની ગદા

કાપી નાંખી તેથી તે ત્રિશૂળ લેઇને ધાયો. ૩૧

शूलहस्तंसमायांतंनिशुंभममरार्दनं ॥
हृदिविध्याधशूलेनवेगाविद्धेनचंडिका ॥३२॥

ટીકાઃ-અમરાર્દન એટલે દેવતાઓને દુખ દેનાર નિશુંભને પોતાના હાથમાં ત્રિશૂળ લેઇ ને આવતો દેખીને દેવીએ પોતાનું ત્રિશુળ હૈયામાં માર્યું તેથી ૩૨

भिन्नस्यतस्यशूलेनहृद्रयनिःसृतोपरः ॥
महाबलोमहावीर्यस्तिष्ठेतिपुरुषोवदन ॥३३॥

ટીકાઃ-તેજ ક્ષણે જેવું તેનું હૃદય ત્રિશુળ થી ચિરાયું કે તરતજ એક મોટા બળવાન અને મહા વિર્યવાન પુરૂષ તેની છાતીમાંથી નીકળ્યો અને દેવીને કહેવા લાગ્યો કે ઉભી રહે, ઉભી રહે. ૩૩

तस्यनिष्क्रामतोदेवीप्रहस्यस्वनवत्ततः ॥
शिरश्चिच्छेदखड्गेनततोसावपतद्भुवि ॥३४॥

ટીકાઃ—એ છાતીમાંથી નિકળતા પુરૂષને દેખીને દેવીને હસવું આવ્યું. પછી દેવીએ પોતાની તરવારવડે તેનું માથું કાપી નાંખ્યું તેથી તે ભોંય પડ્યું. ૩૪

ततःसिंहश्चखादोग्रद्रंष्ट्राक्षुण्णशिरोधरान् ॥
असुरांस्तांस्तथाकालीशिवदूतितथापरान् ॥३५॥

ટીકાઃ—પછી દેવીના સિંહે પોતાના દાંતો વડે અસુરોનાં માથાં કરડી ખાવા માંડ્યા અને મહાકાળી તથા માતા શિવદુતી પણ દેવતા-ના દુશ્મનના કોળીઆ કરવા મંડ્યાં. ૩૫

कौमारीशक्तिनिर्भिन्नाःकेचिन्नेशुर्महासुराः ॥
ब्रह्माणीमंत्रपूतेनतोयेनान्येनिराकृताः ॥३६॥

ટીકાઃ-કૌમારી માતાએ પોતાની શક્તિ મારીને ઘણા અસુરોને મારી નાંખ્યા તથા બ્રહ્માણી માતાએ પોતાના મંત્રપુત એટલે મંત્રથી પવિત્ર કરેલા પાણીવડે ઘણાક દૈત્યને પરલોકમાં મોકલ્યા. ૩૬

माहेश्वरीत्रिशूलेनभिन्नाःपेतुस्तथापरे ॥
वाराहीतुंडघातेनकेचिच्चूर्णीकृताभुवि ॥३७॥

ટીકાઃ-માહેશ્વરી દેવીએ ત્રિશુળવડે મારી નાંખ્યા અને વારાહી માતાએ તુંઠઘાતે એટલે મોઢાવડે અસુરોનો ચૂરેચૂરો કરી નાંખ્યો. ૩૭

खंडंखंडंश्चचक्रेणवैष्णव्यादानवाःकृताः ॥
वज्रेणचैंद्रीहस्ताग्रविमुक्तेनतथापरे ॥३८॥

ટીકાઃ-વૈષ્ણવી માતાએ પોતાનું સુદર્શણ ચક્ર મૂકીને દાનવોનો ચૂરેચૂરો કરી નાંખ્યો તથા ઐંદ્રી માતાએ વજ્રવડે કકડે કકડા કરી નાંખ્યા. ૩૮

केचिद्विनेशुरसुराःकेचिन्नष्टामहाहवात् ॥
भक्षिताश्चापरेकालीशिवदूतीमृगाधिपैः ॥३९॥

ટીકાઃ—એ રીતે એ યુદ્ધમાં ઘણા અસુરોને મહાકાળીએ પેટમાં નાંખ્યા. શીવદૂતી માતાએ પણ ઘણાના કોળીઆ કર્યા અને મૃગરાજ સિંહે પણ ઘણાકનું ભક્ષણ કર્યું અને કેટલાક નાશી પણ ગયા. ૩૯

॥ इतिमार्कण्डेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येनिशुंभवधोनामनवमोऽध्यायः ॥९॥

ટીકાઃ—એ રીતે માર્કંડેય પુરાણનો સાવર્ણિક મન્વંતરમાં બનવાનો દેવીના મહાત્મ્યનો જેમાં નિશુંભનું મરણ વર્ણવેલુ છે એવો આ નવમો અધ્યાય પૂરો થયો. ૯

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

॥ ऋषिरुवाच ॥

निशुंभंनिहतंदृष्ट्वाभ्रातरंप्राणसंमितं ॥
हन्यमानंबलंचैवशुंभःक्रुद्धोब्रवीद्वचः ॥१॥

ટીકાઃ—રૂષી બોલ્યા કે;—પોતાનો પ્રાણુ સમાન વહાલો ભાઈ નિશુંભ હણાતે છતે તથા સૈન્ય નાશ પામતે છતે શુંભ ક્રોધથી બોલ્યો કે; ૧

बलावलेपादुष्टेत्वंमादुर्गेगर्वमावह ॥
अन्यासांबलमाश्रित्ययुध्यसेयातिमानिनी ॥२॥

ટીકાઃ—હે બળથી ઘેરાયલી દુર્ગા, હે દુષ્ટા તું ગર્વ મા કર. તું માત્ર બીજા આ તારા આશ્રીતો છે તેઓના બળથી જીતે છે. ૨

॥ देव्युवाच ॥

एकैवाहंजगत्यत्रद्वितीयाकाममापरा ॥
पश्यैतादुष्टमय्येवविशंत्योमद्विभूतयः ॥३॥

ટીકા:—દેવી બોલ્યાં કે આખા જગતમાં માત્ર હું જ એકલી છું મારા સિવાય બીજું કોઇએ નથી. જો આ બધાં મારાં રૂપો મારામાં સમાઈ જાય છે. ૩

ततःसमस्तास्तादेव्यो ब्रह्माणीप्रमुखालयं ॥
तस्यादेव्यास्तनौजग्मुरेकैवासीत्तदांबिका ॥४॥

ટીકા:—દેવી એટલું બોલ્યાં કે તરત જ બ્રહ્માણી વગેરે દેવીઓ અંબીકા માતાના શરીરમાં સમાઈ ગઈ અને માત્ર એકલાં અંબિકા રહ્યાં. ૪

॥ देव्युवाच ॥

अहंविभूत्याबहुभिरिहरूपैर्यदास्थिता ॥
तत्संहृतंमयैकैवतिष्ठाम्याजौस्थिरोभव ॥५॥

ટીકા:—દેવી બોલ્યાં કે પહેલાં હું મારી ઘણી શક્તિઓથી ઘેરાયલી અત્રે ઉભી હતી

એ બધાં રૂપોને મેં હરણ કરીને મારામાં સમાવી દીધાં છે ને હું એકલીજ ઉભેલી છું માટે લઢવાને સ્થિર થા. ૫

॥ ऋषिरुवाच ॥

ततःप्रवहृतेयुद्धंदेव्याःशुंभस्यचोभयो ॥

पश्यतांसर्वदेवानामसुराणांचदारुणं ॥६॥

ટીકાઃ–ઋષિ બોલ્યા કે, ત્યાર પછી તરત એ અંબિકા માતા અને અસુર શુંભ એ બેનું દારૂણ યુદ્ધ થયું દેવતાઓ અને દાનવો જોવા લાગ્યા. ૬

शरवर्षैःशितैःशस्त्रैस्तथास्त्रैश्चैवदारुणैः ॥

तयोर्युद्धमभूद्भूयःसर्वलोकभयंकरं ॥७॥

ટીકાઃ–એ લડાઈમાં બાણોનો વરસાદ વરસવા લાગ્યો અને ધારવાળાં પુષ્કળ શસ્ત્ર અસ્ત્રો છુટવા લાગ્યાં. અને જગત માત્રને ભીતિ ઉત્પન્ન થાય એવું ભયંકર યુદ્ધ ચાલ્યું. ૭

दिव्यान्यस्त्राणिशतशोमुमुचेयान्यथांबिका ॥
बभंजतानिदैत्येंद्रस्तत्प्रतीघातकर्तृभिः ॥८॥

ટીકાઃ—દેવી અંબિકાએ જેજે દિવ્ય અસ્ત્રો મુકયાં તે બધાં એ દૈત્યેંદ્ર શુંભે પ્રતિઘાતથકી ભાગી નાંખ્યાં. ૮

मुक्तानितेनचास्त्राणिदिव्यानिपरमेश्वरी ॥
बभंजलीलयैवोग्रहुंकारोच्चारणादिभिः ॥९॥

ટીકાઃ—અને શુંભે જેજે દિવ્ય અસ્ત્રો મુકયાં તે બધાં એ પરમેશ્વરીએ માત્ર હુંકારો કર્યો તેથી ભાગી ગયાં એવી દેવીની લીલા હતી. ૯

ततश्शरशतैर्देवीमाच्छादयतसोसुरः ॥
सापितत्कुपितादेवीधनुश्चिच्छेदचेषुभिः ॥१०॥

ટીકાઃ—પછી એ અસુરે સેંકડો બાણો મુકીને ક્રોધાયમાન થઈ અને તેણીએ તે બધાં બાણો તથા અસુરનું ધનુષ કાપી નાંખ્યું. ૧૦

छिन्नेधनुषिदैत्येंद्रस्तथाशक्तिमथाददे ॥
चिच्छेद देवी चक्रेण तामप्यस्यकरेस्थिताम् ॥११॥

ટીકાઃ—ધનુષ છેદાતે છતે તે દૈત્યેંદ્રે પોતાના હાથમાં શકિત લીધી. દેવીએ તેને તેના હાથમાં જ પોતાના ચક્રવડે કાપી નાંખી. ૧૧

ततःखड्गमुपादायशतचंद्रंचभानुमत् ॥
अभ्यधावत्तदादेवींदैत्यानामधिपेश्वरः ॥१२॥

ટીકાઃ—પછી તેણે શતચંદ્ર ખડ્ગ લીધું (એ ખડ્ગ (તરવાર) એવું હતું કે તેનો પ્રકાશ સો ચંદ્રમા બરાબર હતો) અને તે લેઇ શુભ દૈત્યેંદ્ર દેવીને મારવા દોડયો. ૧૨

तस्यापततएवाशुखड्गंचिच्छेदचंडिका ॥
धनुर्मुक्तैःशितैर्बाणैश्चर्मचार्ककरामलं ॥१३॥

ટીકાઃ—તેને આવતો દેખીને એ ચંડિકાએ પોતાનાં ધારવાળાં બાણો મુકીને એ શતચંદ્ર

ખડગના કકડા કર્યા એટલુંજ નહિ પણ એ અસુરની સુર્ય સમાન ઢાલ હતી તેને પણ કાપી નાંખી. ૧૩

हताश्वःसतदादैत्यश्छिन्नधन्वाविसारथिः ॥
जग्राहमुद्गरंघोरमंबिकानिधनोद्यतः ॥१४॥

ટીકાઃ—જેના રથના ઘોડા મારી નાંખ્યા છે તથા ધનુષ અને સારથી પણ દેવીના બાણુથી મરી ગયાં છે એવો એ દઇત્ય શુંભ પોતાના હાથમાં એક મોટો મુગદળ (મુદ્ગર) લેઇને અંબીકા દેવીને મારવા માટે ઉદ્યમ કરવા લાગ્યો. ૧૪

चिच्छेदापततस्तस्यमुद्गरंनिशितैःशरैः ॥
तथापिसोभ्यधावत्तांमुष्टिमुद्यम्यवेगवान् ॥१५॥

ટીકાઃ—નીશીત એટલે ધારવાળાં બાણો-વડે દેવીએ એ અસુરનો મુગદળ કાપી નાંખ્યો.

તો પણ તે અસુર મુક્કી વાળીને મુષ્ટી પ્રહાર કરવા દોડયો. ૧૫

समुष्टिंपातयामासहृदयेदैत्यपुंगवः ॥
देव्यास्तंचापिसादेवीतलेनोरस्यताडयत् ॥१६॥

ટીકાઃ—એ દઈત્યે આવતાંકને દેવીની છાતીમાં જોરશેર મુક્કી મારી પણ દેવીએ તેને તરતજ છાતીમાં લાત મારી. ૧૬

तलप्रहाराभिहतोनिपपातमहीतले ॥
सदैत्यराजःसहसापुनरेवतथोत्थितः ॥१७॥

ટીકાઃ—લાત વાગવાથી તે દઈત્ય રાજા પૃથ્વીપર પડયો પણ તરતજ પાછો ઉઠીને બેઠો થયો. ૧૭

उत्पत्यचप्रगृह्योच्चैर्देवींगगनमास्थितः॥
तत्रापिसानिराधारायुयुधेतेनचंडिका ॥१८॥

ટીકાઃ—અને દેવીને બાથમાં પકડીને તેમને

લેઈ આકાશમાં ઉડયો દેવી ગગનમાં નિરાધાર ઉભાં રહીને તે અસુરની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યાં. ૧૮

नियुद्धंखेतदादैत्यश्चंडिकाचपरस्परम् ॥
चक्रतुःप्रथमंयुद्धंमुनिविस्मयकारकं ॥१९॥

ટીકાઃ—એ દઇત્ય અને ચંડિકામાતા વચ્ચે પ્રથમ પરસ્પર ગગનમાં યુદ્ધ ચાલ્યું. એ યુદ્ધ એવું હતું કે મુનિઓ પણ તે જોઇને વિસ્મય થઈ ગયા. ૧૯

ततोनियुद्धंसुचिरंकृत्वातेनांबिकासह ॥
उत्पाटयभ्रामयामासचिक्षेपधरणीतले ॥२०॥

ટીકાઃ—ગગનમાં તેમનું યુદ્ધ ઘણા વરસ ચાલ્યું પછી ચંડિકામાતાએ એ અસુરને આ-લતાંકને ઉંચેથી ભોંય ફેંકયો અને પાછો નીચેથી ઉપાડી માથે ફેરવી પૃથ્વીપર પછાડયો. ૨૦

संक्षिप्तोदारणीमाण्यमुष्टिमुद्यम्यवेगतः ॥
अभ्यधावतदुष्टात्माचंडिकानिधनेच्छया ॥२१॥

ટીકાઃ—તે ભોંય પડયો પણ તરત ઉઠયો અને મુઠ્ઠી વાળીને તે દુષ્ટાત્મા અસુર ચંડિકામાતાને મારી નાંખવાની ઇચ્છાથી વેગસહિત તેમની ભણી દોડયો. ૨૧

तमायांतंततोदेवीसर्वदैत्यजनेश्वरं ॥
जगत्यांपातयामासभित्वाशूलेनवक्षसि ॥२२॥

ટીકાઃ—દેવીએ તે દૈત્યના ઇશ્વર શુંભને આવતો દીઠો કે તરતજ તેની છાતીમાં ત્રિશૂલ માર્યું અને તેને ભોંય નાંખ્યો. ૨૨

सगतासुःपपातोर्व्यांदेवीशूलाग्रविक्षतः ॥
चालयन्सकलांपृथ्वींसाब्धिद्विपांसपर्वतां ॥२३॥

ટીકાઃ—દેવીનાં ત્રિશૂળના અગ્ર ભાગથી જેની છાતી વીંધાઈ ગઇ છે એવો એ અસુર

પ્રાણુત્યાગ કરીને ભોંય પડયો તે વખત સકળ પૃથ્વી, સમુદ્રો અને દ્વીપો, તથા પર્વતો હાલવા માંડયા. ૨૩

ततःप्रसन्नमखिलंहतेतस्मिन्दुरात्मनि ॥
जगत्स्वास्थ्यमतीवापनिर्मलंचाभवन्नभः ॥२४॥

ટીકાઃ—એ દુરાત્મા અસુર મુઓ તેથી આખી પૃથ્વીને આનંદ થયો. જગતને સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત થયું. નદીઓનાં પાણી નિર્મળ થયાં. નભ એટલે આકાશ પણ ચોખ્ખું થયું. ૨૪

उत्पातमेघास्सोल्कायेप्रागासंस्तेशमंययुः ॥
सरितोमार्गवाहिन्यस्तथासंस्तत्रपातिते ॥२५॥

ટીકાઃ—પહેલાં ઉલ્કાપાત (ખરતા તારાનો વરસાદ વરસે તે) થતો હતો તે બંધ પડયો અને એ અસુરને મરતે કરીને નદીઓ પોતાના માર્ગમાં વહેવા લાગી. ૨૫

ततोदेवगणाःसर्वेहर्षनिर्भरमानसाः ॥
बभूवुर्निहतेतस्मिनगंधर्वाललितंजगुः ॥२६॥

ટીકાઃ—સઘળા દેવતાના ગણો એટલે ટોળાં હર્ષ નિર્ભર થઈ રહ્યાં અને ગંધર્વો લલિત ગાયત કરવા લાગ્યા. ૨૬

अवादयंस्तथैवान्येननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥
ववुःपुण्यास्तथावातास्सुप्रभोभूद्दिवाकरः ॥२७॥

ટીકાઃ—બીજા ગંધર્વો વાજિંત્ર વગાડવા લાગ્યા અને અપ્સરાઓ નાચવા લાગી. વાયુ પણ સુંદર વાવા લાગ્યો અને સૂર્ય (દિવાકર) પણ પૂર્ણ પ્રકાશમાં ચળકવા લાગ્યો. ૨૭

जज्वलुश्चाग्नयश्शांताश्शांतादिग्जनितस्वनाः।२८।

ટીકાઃ—બળતો અગ્નિ શાંત થયો અને દશે દિશાઓમાં શાંતિ શાંતિ થઇ રહી. ૨૮

॥ इतिमार्कण्डेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहा
त्म्येशुंभवधोनामदशमोऽध्यायः ॥१०॥

ટીકા:—એ રીતે માર્કંડેય પુરાણનો સાંવર્ણિક મન્વંતરમાં બનવાનો દશમો અધ્યાય જેની અંદર શુંભનો વધ છે તે પુરો થયો. ૧૦

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

॥ ऋषिउवाच ॥

देव्याहतेऽत्रमहासुरेंद्रेसेंद्राःसुरावह्निपुरोगमास्ता ॥ कात्यायनींतुष्टुवुरिष्टलाभाद्विकासिवक्त्राब्ज-धिकासिताशाः॥१॥

ટીકા:-દેવીએ એ મહા મોટા અસુરોના ઇંદ્ર શુંભને મારી નાંખ્યો તેથી વન્હીદેવ ઇંદ્ર સહિત સઘળા દેવતાઓને લેઇને કાત્યાયની

દેવીની સ્તુતિ કરવા માટે ગયા. કારણ કે તેમણે અસુરને મારીને ઇષ્ટ લાભ આપ્યો હતો. એ દેવીનું મોઢું ઉઘડેલા કમળના જેવું આ-નંદમય હતું. ૧

देविप्रपन्नार्तिहरेप्रसीदप्रसीदमातर्जगतोखिलस्य ॥ प्रसीदविश्वेश्वरिपाहिविश्वंत्वमीश्वरीदेविचरा-चरस्य ॥२॥

ટીકાઃ—હે દેવી જે તારે શરણે દુખીઆ-રાઓ આવે છે તેઓનાં તું દુઃખ નાશ કરેછે, હે દેવી તું કૃપા કર. હે અખિલ જગતની માતા કૃપા કર. હે વિશ્વેશ્વરી કૃપા કર અને વિશ્વનું રક્ષણ કર. હે દેવી તારો અધિકાર ચર અને અચર પ્રાણુથકી વ્યાપ્ત એવો સવ વિશ્વપર છે. ૨

आधारभूताजगतस्वत्वमेकामहीस्वरूपेणयतः

स्थितासि ॥ अपास्वरूपस्थितयात्वयैतदाप्याय-
तेकृत्स्नमलंघ्यवीर्यं ॥३॥

ટીકાઃ—હે દેવી માત્ર તું એકલીજ જગતને આધારભુત છું કારણ કે તું મહી સ્વરૂપે સ્થિતિમાન થયેલી છું. પાણીને સ્વરૂપે પણ તુંજ વ્યાપેલી છે તેથી કરીને જગત માત્ર જીવી શકે છે. હે દેવી તું અલંધ્ય વિર્યં એટલે બહુ બળવાન છું. ૩

त्वंवैष्णवीशक्तिरनंतवीर्याविश्वस्यबीजंपरमासि-
माया ॥ संमोहितंदेविसमस्तमेतत्त्वंवैप्रसन्नाभुवि
मुक्तिहेतुः ॥४॥

ટીકાઃ—હે દેવી તું વૈષ્ણવી છું તુંજ શક્તિ, તુંજ અનંતવિર્યા અને તુંજ વિશ્વનું બીજ એટલે મૂળ આદિ કારણ છું. તું પરમા એટલે મોટામાં મોટી અને માયા છું. આ સકળ

વિશ્વને તેં મોહમાં નાંખ્યું છે અને હે પ્રસન્ના એટલે પ્રસન્ન મુખવાળી આ સંસારમાં માત્ર તુંજ મુકિત હેતુ એટલે મુક્તિ આપનારી છું. ૪

विद्याःसमस्तास्तवदेविभेदाःस्त्रियः समस्ताःसकलाजगत्सु ॥ त्वयैकयापूरितमंबयैतत्काते स्तुतिःस्तव्यपरापरोक्तिः ॥५॥

ટીકાઃ—હે દેવી ચૌદ પ્રકારની વિદ્યા તે તુંજ છું અને સમસ્ત ભેદો (૬૦ ભેદ કહેવાય છે) પણ તું જ છુ. આ જગતની સઘળી સ્ત્રીઓમાં તારો અંશ છે. તેં એકલીએજ સઘળું જગત પુરી નાંખ્યું છે. હે અંબિકા માતા, તમારી સ્તુતિ અમે કઇ રીતે કરીએ. પરોક્તિથી કરીએ કે અપરોક્ત કરીએ? ૫

सर्वभूतायदादेवीस्वर्गमुक्तिप्रदायिनी ॥
त्वंस्तुतास्तुतयेकावाभवंतिपरमोक्तयः ॥ ६ ॥

ટીકાઃ—હે દેવી તમે સર્વભુતા છો, તમેજ સ્વર્ગ અને મુક્તિનાં આપનારાં છો, હે દેવી તું સ્તુત્ય છું. ૬

सर्वस्यबुद्धिरुपेणजनस्यहृदिसंस्थिते ॥
स्वर्गापवर्गदेदेविनारायणिनमोस्तुते ॥७॥

ટીકાઃ—સર્વ માણુસ માત્રના હૃદયમાં જે બુદ્ધિરૂપે રહેલી છે એવી સ્વર્ગ અને અપવર્ગને આપનારી દેવી નારાયણીને અમે નમીએ છીએ. ૭

कलाकाष्ठादिरुपेणपरिणामप्रदायिनी ॥
विश्वस्योपरतौशक्तेनारायणिनमोस्तुते ॥८॥

ટીકાઃ—કળા, કાષ્ટા વગેરે કાળનાં (વખતનાં) રૂપો તે તમારાંજ છે માટે તમે પરિણામ આપ તારા એટલે પરિણામ પ્રદાયિની માતા છો. હે સકળ વિશ્વની વિનાશક શક્તિ નારાયણી અમે તને નમીએ છીએ. ૮

सर्वमंगलमांगल्येशिवेसर्वार्थसाधिके ॥
शरण्येत्र्यंबकेगौरिनारायणिनमोस्तुते ॥९॥

ટીકાઃ-તમે સર્વ મંગળકાર્યને માંગલ્ય રૂપી છો. હે શિવા. તમે સર્વ અર્થનાં સાધક રૂપી માતાજી છો. હે શરણે આવવા લાયક હે ત્રણ આંખવાળાં, હે ગૌરી અને નારાયણી માતાજી અમે તને નમીએ છીએ. ૯

सृष्टिस्थितिविनाशानांशक्तिभूतेसनातनि ॥
गुणाश्रयेगुणमयेनारायणिनमोस्तुते ॥१०॥

ટીકાઃ-હે સૃષ્ટિની સ્થિતિ અને વિનાશ-રૂપી શક્તિ તું સનાતની છું. તું સઘળા ગુણ (સત્વ, રજ, ને તમ) નું આશ્રય છું. તું ગુણમય છું. એવી હે નારાયણી અમે તમને નમીએ છીએ. ૧૦

शरणागतदीनार्तपरित्राणपरायणे ॥
सर्वस्यार्तिहरेदेविनारायणिनमोस्तुते ॥११॥

ટીકા:—તારે આશ્રયે આવેલા શરણાગત દીન જનો જેઓ દુ:ખથી પીડાય છે તેઓનાં દુ:ખથી તેમને બચાવનારી માતા તું સર્વનાં દુ:ખ નાશ કરનારી છું. એવી હે નારાયણી અમે તમને નમીએ છીએ. ૧૧

हंसयुक्तविमानस्थेब्रह्माणीरूपधारिणि ॥
कौशांभःक्षुरिकेदेविनारायणिनमोस्तुते ॥१२॥

ટીકા:—હે સયુક્ત વિમાનમાં બેસનારાં હે બ્રહ્માણી માતાજી તમારા હાથમાં કમંડળ છે એવાં હે નારાયણી અમે તમને નમીએ છીએ ૧૨

त्रिशूलचंद्राहिधरेमहावृषभवाहनि ॥
माहेश्वरीस्वरूपेणानारायणिनमोस्तुते ॥१३॥

ટીકા:—હે દેવી તેં ત્રિશૂળ ધારણ કરયું છે તથા માથે ચંદ્રનું તારે ઘરેણું છે અને સાપનો તારે સણગાર છે તથા આખલાપર

બેઠેલાં છો એવાં હે માતાજી માહેશ્વરી, હે નારાયણી અમે તમને નમીએ છીએ. ૧૩

मयूरकुक्कुटवृतेमहाशक्तिधरेऽनघे ॥
कौमारीरुपसंस्थानेनारायणिनमोस्तुते ॥१४॥

ટીકાઃ–હે અનઘ એટલે પવિત્ર દેવી, તમે મોર તથા કુકડાઓથી ઘેરાયલાં છો અને તમે મોટી મોટી શક્તિઓને ધારણ કરો છો એવાં કૌમારી રૂપે વ્યાપેલાં નારાયણીને અમે નમીએ છીએ. ૧૪

शंखचक्रगदाशार्ङ्गगृहीतपरमायुधे ॥
प्रसीदवैष्णवीरुपेनारायणिनमोस्तुते ॥१५॥

ટીકાઃ–મોટાં મોટાં આયુધો જેવાં કે શંખ ચક્ર, ગદા તથા સારંગ નામનું ધનુષ્ય; એ જેણે ધારણ કરેલાં છે એવાં વૈષ્ણવી માતા કૃપા કરો. હે નારાયણી અમે તમને નમીએ છીએ. ૧૫

गृहीतोग्रमहाचक्रेदंष्ट्रोद्धृतवसुंधरे ॥
वराहरूपिणिशिवेनारायणिनमोस्तुते ॥१६॥

ટીકાઃ—તમે મહા ચક્ર હાથમાં ગ્રહણ કરયું અને દાઢવડે વસુંધરા (પૃથ્વી) ને ઉચકી એવાં હે વારાહ અવતારી શિવા જે નારાયણી છે તેમને અમે નમીએ છીએ. ૧૬

नृसिंहरूपेणोग्रेणहंतुंदैत्यान्कृतोद्यमे ॥
त्रैलोक्यत्राणसहितेनारायणिनमोस्तुते ॥१७॥

ટીકાઃ—હે દેવી તેં નૃસિંહ અવતાર લીધો અને દઇત્યોને મારવાને ઉદ્યમ કીધો તથા ત્રણે લોકનું પરિત્રાણ કીધું એવાં હે માતાજી નારાયણી અમે તમને નમીએ છીએ. ૧૭

किरीटिनिमहावज्रेसहस्रनयनोज्जवले ॥
वृत्रप्राणहरेचैंद्रिनारायणिनमोस्तुते ॥१८॥

ટીકાઃ—સુંદર મુગટવાળાં અને હાથમાં વજ્ર લીધેલું છે એવાં તથા જેને ઉજ્વળ

હજાર આંખ્યો છે એવાં ઐંદ્રી માતાજીએ વૃત્રને મારી નાંખ્યો એ ઐંદ્રી રૂપનાં નારાયણી માતાને અમે નમીએ છીએ. ૧૮

शिवदूतीस्वरूपेणहतदैत्यमहाबले ॥
घोररूपेमहारावेनारायणिनमोस्तुते ॥१९॥

ટીકાઃ-તમે શીવદૂતીના સ્વરૂપે દઈત્યોના મહા દળનો નાશ કર્યો. એવાં ઘોર રૂપવાળાં અને જેણે મોટી ગર્જના કરી છે તેવાં નારાયણીને અમે નમીએ છીએ ૧૯

दंष्ट्राकरालवदनेशिरोमालाविभूषणे ॥
चामुंडेमुंडमथनेनारायणिनमोस्तुते ॥२०॥

ટીકાઃ-જેની દાઢો અને વદન ભયંકર છે તથા ગળામાં માથાની માળા પહેરેલી છે એવા હે ચંડ અને મુંડ નામના દઈત્યોને મારનારી ચામુંડા—નારાયણીને અમે નમીએ છીએ. ૨૦

लक्ष्मिलज्जेमहाविद्येश्रद्धेपुष्टिस्वधेध्रुवे ॥
महारात्रिमहामायेनारायणिनमोस्तुते ॥२१॥

ઠીકાઃ—હે દેવી તુંજ લક્ષ્મી, લજ્જા, મહા-વિદ્યા, શ્રદ્ધા, પુષ્ટિ, સ્વધા, ધ્રુવા મહારાત્રી અને મહામાયા છું. હે નારાયણી અમે તમને નમીએ છીએ. ૨૧

मेधेसरस्वतिवरेभूतिबाभ्रवितामसि ॥
नियतेत्वंप्रसीदेशेनारायणिनमोस्तुते ॥२२॥

ટીકાઃ—તુંજ મેધા (બુદ્ધિ), સરસ્વતી, શ્રેષ્ટ સુંદરી, ઐશ્વર્ય, અને તામસી દેવી છું, તુંજ આ જગતની નિયંતા છું, અમારા પર કૃપા કર અમે હે નારાયણી તને નમીએ છીએ. ૨૨

सर्वस्वरूपेसर्वेशेसर्वशक्तिसमन्विते ॥
भयेभ्यस्त्राहिनोदेविदुर्गेदेविनमोस्तुते ॥२३॥

ટીકાઃ—હે સર્વ સ્વરૂપા, સર્વ શક્તિમાન

અને સર્વ ઐશ્વર્યવાન દેવી તમે અમારૂ ભય-
થકી રક્ષણ કરો. હે દુર્ગાદેવી અમે તમને
નમીએ છીએ. ૨૩

एतत्तेवदनंसौम्यंलोचनत्रयभूषितं ॥
पातुनःसर्वभीतिभ्यःकात्यायनिनमोस्तुते ॥२४॥

ટીકાઃ—ત્રણ આંખોથકી શોભાયમાન થયેલો
એવો જેનો સૌમ્ય ચેરો કે વદન શોભે છે
એવા કાત્યાયની માતાજી અમારૂં સર્વ ભીતિ-
થી રક્ષણ કરો. અમે એમને નમીએ છીએ ૨૪

ज्वालाकरालमत्युग्रमशेषासुरसूदनं ॥
त्रिशूलंपातुनोभीतेर्भद्रकालिनमोस्तुते ॥२५॥

ટીકાઃ—વિકરાળ જ્વાળા જેવાં અને અત્યુ-
ગ્ર, અશેખ તથા અસુરોનો ઘાણ કાઢનારાં
એવાં ભદ્રકાળી માતા, તેમના ત્રિશુળથી
અમારૂં રક્ષણ કરો અને ભય મટાડો અમે
તેમને નમીએ છીએ. ૨૫

हिनस्तिदैत्यतेजांसिस्वनेनापुर्ययाजगत् ॥
साघंटापातुनोदेविपापेभ्योनःसुतानिव ॥२६॥

ટીકાઃ-હે દેવી જ્યારે તેં ઘંટ વગાડયો ત્યારે તેના અવાજથી આખું જગત ભરાઈ ગયું અને દઈત્યોનું તેજ નાશ પામ્યું. એ તારો ઘંટ હે દેવી અમે જે તારાં છોકરાં જેવાં છીએ તેમનું પાપથી રક્ષણ કરો. ૨૬

असुरासृग्वसापंकचर्चितस्तेकरोज्ज्वलः ॥
शुभायखड्गोभवतुचंडिकेत्वांनतावयं ॥२७॥

ટીકાઃ-તમારૂં શોભાયમાન ખડગ (તરવાર) જે અસુરોના લોહીરૂપી કાદવથી ખરડાયલું છે અને આપના ઉજ્વળ કરને શોભાવે છે તે, હે ચંડિકામાતા, અમે જે તને નમેલા છીએ તેમનું રક્ષણ કરો. ૨૭

रोगानशेषानपहंसितुष्टारुष्टातुकामान्सकलानभी-

ष्टान ।। त्वामाश्रितानांनविपन्नराणांत्वामाश्रिता-ह्याश्रयतांप्रयान्ति ।।२८।।

ટીકાઃ—હે તુષ્ટા—સંતોષ પામેલી દેવી તું સઘળા રોગનો નાશ કરે છે પણ જો તું રૂષ્ટઃ એટલે રીસે ભરાયલી છું તો તો અમારા સઘળા મનોર્થોનો નાશ થાય છે. તારે આશ્રય આવેલાની વિપત્તિયો નાશ પામે છે પામેલા આશ્રયતાને મેળવે છે. ૨૮

एतत्कृतंयत्कदनंत्वयाद्यधर्मद्विषादेविमहासुराणां ।। रूपैरनेकैर्बहुधात्ममुर्तिकृत्वाम्बिकेतत्प्रकरोति-कान्या ।।२९।।

ટીકાઃ—આદ્ય ધર્મના દુશ્મનો એવા જે મોટા મોટા અસુરો તેઓને તેં મારીને ધર્મનું પાલન કર્યું છે. હે અનેક રૂપવાળી અને બહુ પ્રકારની મુર્ત્તિવાળી અંબિકામાતા તારા જેવું કરવાને કઇ અન્ય સ્રી સમર્થ છે ? ૨૯

विद्यासुशास्त्रेषुविवेकदीपेष्वाद्येषुवाक्येषुचकात्वं-
दन्या ॥ ममत्वगर्तेऽतिमहांधकारेविभ्रामयत्येत-
दतीवविश्वम् ॥३०॥

ટીકાઃ–વિદ્યામાં, શાસ્ત્રમાં, વિવેક રૂપી તેજમાં, આદ્યમાં, અને વાકયમાં તારા વિના બીજું કોણ છે? મમત્વમાં ગરક થઈને મોટા અંધકારમાં આ વિશ્વ ભરમાઈ રહ્યું છે એ બધી તારી લીલા છે. ૩૦

रक्षांसियत्रोग्रविषाश्चनागायत्रारयोदस्युबलानि-
यत्र ॥ दावानलोयत्रतथाब्धिमध्येतत्रस्थितात्वं-
परिपासिविश्वं ॥३१॥

ટીકાઃ–જ્યાં ઉગ્ર વિષયવાળા નાગ રહે છે એવી જગામાં, જ્યાં દુશ્મનો અને બળવા દશ્યુ રહે છે, જ્યાં દાવાનળ લાગેલો છે, ત્યાં અને ભર દરિઆની મધ્યે પણ તમેજ રક્ષણ

કરો છો. એ રીતે તમે વિશ્વનું રક્ષણ કરનાર છો, ૩૧

विश्वेश्वरीत्त्वंपरिपासिविश्वंविश्वात्मिकाधारयसीतिविश्वम् ॥ विश्वेशवंद्याभवतीभवंतिविश्वाश्रयायेत्वयिभक्तिनम्राः ॥३२॥

ટીકા:—હે વિશ્વેશ્વરી, તું વિશ્વનું પરિત્રાણ કરે છે. હે વિશ્વાત્મિકા તું વિશ્વને ધારણ કરે છે. તું વિશ્વેશ એટલે બ્રહ્મા, શિવ અને વિષ્ણુને પણ નમન કરવા યોગ્ય છે નમ્ર થઇને જે કોઈ તારી ભક્તિ કરે છે તેઓ હે દેવી વિશ્વનું આશ્રય થાય છે. ૩૨

देविप्रसीदपरिपालयनोरिभीतेर्नित्यंयथासुरवधादधुनैवसद्यः ॥ पापानिसर्वजगतांप्रशमंनयाशु-उत्पातकजनितांश्चमहोपसर्गान् ॥३३॥

ટીકા:—હે દેવી અમારાપર કૃપા કર, અમે હમણાં જેમ તેં શુંભ અને નિશુંભ એ

અસુરોને મારીને અમારૂં પાલન કર્યું છે તેમ હરરોજ અમારૂં દુશ્મનો થકી રક્ષણ કર. સર્વ જગતનાં બધાં પાપોનો હે દેવી ઉતાવળે નાશ કર. કોગળીયું, મરકી વગેરે ઉત્પાત પેદા કરનાર મોટા રોગોનો સમુળગો નાશ કર. ૩૩

प्रणतानांप्रसीदत्वंदेविविश्वार्तिहारिणि ॥
त्रैलोक्यवासिनामिड्येलोकानांवरदाभव ॥३४॥

ટીકાઃ—વિશ્વનાં દુઃખો નાશ કરનારી દેવી અમે તારે ચરણે નમેલા છીએ તેઓનાપર કૃપા કર. આ ત્રણે લોકમાં વસનારાં માણસોને અને દેવોને તમે વરદાન આપનારાં થાવ. ૩૪

॥ देव्युवाच ॥

वरदाहंसुरगणावरंयंमनसेच्छ ॥
तंवृणुध्वंप्रयच्छामिजगतामुपकारकं ॥३५॥

ટીકાઃ—દેવી બોલ્યાં કે;—તમને જેની

મનમાં ઇચ્છા હોય તેવું વરદાન તમે સઘળાં દેવગણો પ્રસન્ન કરીને માગો, હું વરદાન આપવા તૈયાર છું. તમે જગતના ઉપકાર અર્થે જે માગશો તે આપીશ. ૩૫

॥ देवाऊचाचुः ॥

सर्वाबाधाप्रशमनंत्रैलोक्यस्याखिलेश्वरि ॥
एवमेवत्वयाकार्यमस्मद्वैरिविनाशनं ॥ ३६॥

ટીકાઃ-દેવતાઓ બોલ્યા કે;—સર્વ પ્રકારની બાધાઓને શમન કરનારાં અને અખીલ ત્રૈલોકયનાં ઇશ્વરી, હમણાંની માફક અમારા વૈરીઓના વિનાશને અર્થે તું કાર્ય કરનારી થા. ૩૬

॥ देव्युवाच ॥

वैवस्वतेंतरेप्राप्तेअष्टाविंशतिमेयुगे ॥
शुंभोनिशुंभश्चैवान्यावुत्पत्स्येतेमहासुरौ ॥३७॥

ટીકા:-દેવી બોલ્યાં કે;—વૈવસ્વત મન્વં-તરમાં અઠ્ઠાવીસમા યુગને વિશે કળીયુગના છેક આરંભમાંજ શુંભ નિશુંભ દઈત્યો ફરી ઉત્પન્ન થશે. ૩૭

नंदगोपगृहेजातायशोदागर्भसंभवा ॥
ततस्तौनाशयिष्यामिविंध्याचलनिवासिनी॥२८॥

ટીકા:-એ વખતે નંદ ગોવાળીઆને ત્યાં યસોદાને પેટે હું અવતાર લેઇશ. એ અસુરોને નાશ કરીને વિંધ્યાચળ પર્વતપર નિવાશ કરીશ. ૩૮

पुनरप्यतिरौद्रेनरूपेणपृथिवीतले ॥
अवतीर्यहनिष्यामिवैप्रचित्तांस्तुदानवान् ॥२९॥

ટીકા:-ફરી વળી રૌદ્રરૂપે પૃથ્વીના પૃષ્ટ-પર અવતાર લેઈશ અને વૈપ્રચિત નામના મોટા દાનવોને મારીશ. ૩૯

भक्षयंत्याश्चतानुग्रान्वैप्रचित्तान्महासुरान् ॥
रक्तादंताभविष्यंतिदाडिमीकुसुमोपमाः ॥४०॥

ટીકાઃ–અને તે સઘળા ઉગ્ર વૈપ્રચિત નામના મહા અસુરોનું હું ભક્ષણ કરીશ. દાડમના ફૂલ સરખા મારા દાંત લાલ થશે. ૪૦

ततोमांदेवतास्स्वर्गेमर्त्यलोकेचमानवाः ॥
स्तुवंतोव्याहरिष्यंतिसततंरक्तदंतिकां ॥४१॥

ટીકાઃ–તેથી કરીને મને સ્વર્ગમાં દેવતાઓ તથા મૃત્યુ લોકમાં માનવો રક્ત દંતિકા કહેશે. અને મારી એ નામથી સ્તુતિ કરશે. ૪૧

भूयश्चशतवार्षिक्यामनावृष्ट्यामनंभसि ॥
मुनिभिःसंस्तुताभूमौसंभविष्याम्ययोनिजा॥४२॥

ટીકાઃ–પૃથ્વીપર સો વરસ સુધી બિલકુલ વૃષ્ટિ થશે નહિ. મુનીઓ મારી સ્તુતિ કરશે એટલે હું "અયોનિજા" એ નામથી અવતાર લઈશ. ૪૨

ततःशतेननेत्राणांनिरीक्षिष्यामियन्मुनीन् ॥
कीर्तयिष्यंतिमनुजाःशताक्षीमितिमांततः ॥४३॥

टीकाः–હું સો આંખ્યોવડે મુનીઓ ભણી જોઈશ તેથી માણસો મને શતાક્ષી કહેશે. ૪૩

ततोहमखिलंलोकमात्मदेहसमुद्भवैः ॥
भरिष्यामिसुराःशाकैराव्रुष्टेःप्राणधारकैः ॥४४॥

ટીકાઃ–જ્યાં સુધી વરસાદ નહિ આવે ત્યાં સુધી પ્રાણ ધારણને અર્થે અખિલ લોકને મારા પોતીકા દેહવડે ઉત્પન્ન થયેલી દેવતાઈ લીલોતરી આપી ભરણ પોષણ કરીશ. ૪૪

शाकंभरीतिविख्यातितदायास्याम्यहंभुवि ॥
तत्रैवचवधिष्यामिदुर्गमाख्यंमहासुरं ॥४५॥

ટીકાઃ–તેથી કરીને "શાકંભરી" એ નામથી હું આ જગતમાં વિખ્યાત થઈશ. અને દુર્ગ નામના મોટા અસુરને મારીશ. ૪૫

दुर्गादेवीतिविख्यातंतन्मेनामभविष्यति ॥
पुनश्चाहंयदाभीमंरुपंकृत्वाहिमाचले ॥४६॥

ટીકાઃ-તેથી કરીને દુર્ગા દેવીએ નાથીમ હું વિખ્યાત થઇશ. ફરી હું હિમાલય પર્વત પર એક ભયંકર અવતાર ધારણ કરીશ ૪૬

रक्षांसिभक्षयिष्यामिमुनीनांत्राणकारणात् ॥
तदामांमुनयःसर्वेस्तोष्यंत्यानम्रमूर्तयां ॥४७॥

ટીકાઃ-અને મુનીનું પરિત્રાણ કરવા માટે રાક્ષસોને મોમાં મુકી કોળીઆ કરી જઇશ. તેથી સઘળા મુનીઓ નમ્ર થઇને મારી સ્તુતિ કરશે. ૪૭

भीमादेवीतिविख्यातंतन्मेनामभविष्यति ॥
यदारुणाख्यस्त्रैलोक्येमहाबाधम्करिष्यति ॥४८॥

ટીકાઃ-તેથી કરીને મારૂ નામ ભીમા દેવી પડશે. વળી જ્યારે અરૂણ નામનો દઇત્ય ઉત્પન્ન થઇને ત્રણ લોકને નુકશાન કરશે; ૪૮

तदाहंभ्रामरंरुपंकृत्वासंख्येयषट्पदं ॥
त्रैलोक्यस्यहितार्थायवधिष्यामिमहासुरं ॥४९॥

ટીકાઃ—તે વખતે હું ભમરાનું રૂપ લેઇશ અને બીજા અસંખ્ય ભમરાનું મારૂં સૈન્ય બનાવીશ અને ત્રણે લોકના કલ્યાણ માટે તે મોટા અસુરોને મારી નાંખીશ. ૪૯

भ्रामरीतिचमांलोकास्तदास्तोष्यंतिसर्वतः ॥
इत्थंयदायदाबाधादानवोत्थाभविष्यति ॥५०॥

ટીકાઃ—એ વખતે લોકો મારી "ભમરા" એ નામથી સ્તુતિ કરશે. એ રીતે જ્યારે જ્યારે જગતને દુઃખ દેનારા દાનવો ઉત્પન્ન થશે ૫૦

तदातदावतीर्याहंकरिष्याम्यरिसंक्षयं ॥५१॥

ટીકાઃ—ત્યારે ત્યારે હું અવતાર લેઇને હું દુશ્મનોનો નાશ કરીશ. ૫૧

॥इतिमार्कण्डेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहा त्म्येनारायणिस्तुतिर्नामएकादशोऽध्याय:॥११॥

ટીકા:—એ પ્રમાણે માર્કંડેય પુરાણને દેવી મહાત્મ્ય વિષેનો નારાયણીની સ્તુતિ એ નામનો અગીઆરમો અધ્યાય પુરો થયો. ૧૧

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

॥ देव्युवाच ॥

एभिस्तवैश्चमांनित्यंस्तोष्यतेय:समाहित: ॥
तस्याहंसकलांबाधांनाशयिष्याम्यसंशयं ॥१॥

ટીકા:—દેવી બોલ્યાં કે; જે માણસો હમેશાં મારૂં આ સ્તોત્ર વાંચે છે કે પાઠ કરે છે તેઓની સકળ બાધાઓનો હું નિશંસય નાશ કરૂં છું. ૧

मधुकैटभनाशंचमहिषासुरघातनं ॥
कीर्तयिष्यंतियेतद्वद्वधंशुंभनिशुंभयोः ॥२॥

ટીકાઃ—મધુકૈટભનો નાશ અને મહિષાસુરનો ઘાત એ વિષેના મારા મહિમાનું જે કોઈ કીર્તન કરે છે તથા શુંભ નિશુંભની કથાનો પાઠ કરે છે તેમનાં સઘળાં દુઃખ નાશ પામે છે. ૨

अष्टम्यांचचतुर्दश्यांनवम्यांचैकचेतसः ॥
श्रोष्यंतिचैवयेभक्त्यामममाहात्म्यमुत्तमं ॥३॥

ટીકાઃ—આઠમ, ચૌદશ ને નોમને દહાડે જેઓ આ મારૂં મહાત્મ ભક્તિથી શ્રવણ કરે છે. ૩

नतेषांदुष्कृतंकिंचिद्दुष्कृतोत्थानचापदः ॥
भविष्यतिनदारिद्र्यंनचैवेष्टवियोजनं ॥४॥

ટીકાઃ—તેઓને કાંઇ દુષ્કૃત નડતું નથી તથા નઠારાં કામથી ઉત્પન્ન થતી પીડા પણ તેમને

માથે પડતી નથી તે કોઇપણ દહાડો દરિદ્રી થતો નથી તથા તેના વહાલા સગાનું કદી મર્ણ કે વિયોગ થતો નથી. ૪

शत्रुतोनभयंतस्यदस्युतोवानराजतः ॥
नशस्त्रानलतोयौघात्कदाचित्संभविष्यति ॥५॥

ટીકાઃ—શત્રુથકી તેને ભય ઉત્પન્ન થતો નથી દસ્યુ કે માણસથી પણ તેને ભય ઉત્પન્ન થતો નથી. શસ્ત્ર, અગ્ની તથા પાણીથી તેની ઘાત કદી થતી નથી. ૫

तस्मान्ममैतन्माहात्म्यंपठितव्यंसमाहितैः ॥
श्रोतव्यंचसदाभक्त्यापरंस्वस्त्ययनंमहत् ॥६॥

ટીકાઃ—તેટલા માટે મારૂં આ મહાત્મ્ય એક ચીત કરીને હમેશાં વાંચવું તથા પાઠ કરવો. અને પૂર્ણ ભક્તિથી સદા શ્રવણ કરવું ૬

उपसर्गानशेषांस्तुमहामारीसमुद्भवान् ॥
तथात्रिविधमुत्पातंमाहात्म्यंशमयेन्मम ॥७॥

ટીકાઃ—અશેષ ઉપસર્ગો (એટલા રોગો) જેવા કે મહામારી વગેરે જ્યારે ઉત્પન્ન થાય ત્યારે અને અધ્યાત્મિક, આધિભોતિક અને આધિદૈવિક એમાંના કોઇ પણ તાપની દુઃખની વખતે આ મારૂં મહાત્મ સાંભળવાથી દુઃખનો નાશ થાય છે. ૭

यत्रैतत्पठ्यतेसम्यङ्नित्यमायतनेमम ॥
सदानतद्विमोक्ष्यामिसान्निध्यंतत्रमेस्थितं ॥८॥

ટીકાઃ—જે માણુસ સ્થીર ચિત્તથી આ મારા સ્તવનનો પાઠ કરે છે તેને હું સઘળાં પાપથી મોક્ષ કરૂં છું અને તેની પાસે હમેશાં રહું છું ૮

बलिप्रदानेपुजायांमग्निकार्येमहोत्सवे ॥
सर्वंममैतच्चरितमुच्चार्यंश्राव्यमेवच ॥९॥

ટીકાઃ-બળીદાન આપતી વખતે, સઘળી પૂજામાં, અગ્નિકાર્યમાં અને મહોત્સવમાં, એ સઘળાં પ્રસંગોમાં દેવીનું આ ચરિત્ર ઉચ્ચારણ અને શ્રવણ કરવા યોગ્ય છે ૯

जानताजानतावापिबलिपूजांतथाकृता ॥
प्रतीक्षिष्याम्यहंप्रीत्यावह्निहोमंतथाकृतं ॥१०॥

ટીકાઃ-જાણે કે અજાણે બળીદાન આપે છે તથા પૂજા કરે છે ગમે તે પ્રકારે તે કરે કરે છે તોપણ હું તેનો અગ્નિહોમ પ્રીતિથી માની લેઉં છું ને ક્ષમા કરૂં છું. ૧૦

शरत्कालेमहापूजाक्रियतेयाचवार्षिकी ॥
तस्यांममैतन्माहात्म्यंश्रुत्वाभक्तिसमन्वितः ॥११॥

ટીકાઃ-વરસો વરસ શરત્કાળમાં જે મારી મહાપૂજા કરે છે અને મારૂં મહાત્મ્ય પૂર્ણ ભક્તિથી સાંભળે છે; ૧૧

सर्वाबाधाविनिर्मुक्तोधनधान्यसुतान्वितः ॥
मनुष्योमत्प्रसादेनभविष्यतिनसंशयः ॥१२॥

ટીકાઃ-તેની સઘળી બાધાઓ નાશ પામે છે. તેને ધન અને ધાન્યની પ્રાપ્તી થાય છે, છોકરાં પણ થાય છે. એવું એવું સુખ મારી મહેરબાનીથી મળે છેજ એમાં કાંઇ શક નથી એમ દેવી કહે છે. ૧૨

श्रुत्वाममैतन्माहात्म्यंतथाचोत्पत्तयःशुभाः ॥
पराक्रमंचयुद्धेजायतेनिर्भयःपुमान ॥१३॥

ટીકાઃ-મારૂં આ મહાત્મ્ય અને જેઓ આ મારી શુભ ઉત્પત્તિ સાંભળે છે તેઓને યુદ્ધમાં પરાક્રમ મળે છે અને નિર્ભય થાય છે. ૧૩

रिपवःसंक्षयंयांतिकल्याणंचोपपद्यते ॥
नंदतेचकुलंपुंसांमाहात्म्यंममशृण्वतां ॥१४॥

ટીકાઃ—તેના સઘળા શત્રુઓ નાશ પામે છે અને તેને કલ્યાણ મળે છે. મારૂં મહાત્મ્ય સાંભળનાર પુરૂષના આખા કુળમાં આનંદ આનંદ થઇ રહે છે. ૧૪

शांतिकर्माणिसर्वत्रतथादुःस्वप्नदर्शने ॥
ग्रहपीडासुचोग्रासुमाहात्म्यंशृणुयान्मम ॥१५॥

ટીકા—સઘળે ઠેકાણે શાંતિકર્મો, તથા નઠારાં સ્વપ્નદર્શન, ઉગ્ર ગ્રહપીડા, એ સઘળાને માટે મહાત્મ્ય શ્રવણ કરવું. ૧૫

उपसर्गाःसमंयांतिग्रहपीडाश्चदारुणाः ॥
दुःस्वप्नंचनृभिर्दृष्टंसुस्वप्नमुपजायते ॥१६॥

ટીકાઃ—સઘળા રોગો, દારૂણ ગ્રહપીડા

એનો નાશ થાય છે અને નઠારા સ્વપ્નમાં સારાં થાય છે ૧૬

बालग्रहाभिभूतानांबालानांशांतिकारकं ॥
संघातभेदेचनृणांमैत्रीकरणमुत्तमं ॥१७॥

ટીકાઃ—લઘુ ગ્રહોથકી પીડા પામતાં હોય એવાં પ્રાણી તથા બાળકોની શાંતિને અર્થે તથા તુટેલી પ્રીતિ સાધવાને અર્થે આ મારૂં સ્તોત્ર ઉત્તમ સાધન છે. ૧૭

दुर्वृत्तानामशेषाणांबलहानिकरंपरं ॥
रक्षोभूतपिशाचानांपठनादेवनाशनं ॥१८॥

ટીકાઃ—અશેષ દુર્વૃત્તોનો અને બળની હાની કરે એવા રાક્ષસો, ભુતો, પીશાચો; એ વગેરેનો આ સ્તોત્રનો પાઠ કરવાથી વિનાશ થાય છે. ૧૮

सर्वंममैतन्माहात्म्यंममसन्निधिकारकम् ॥
पशुपुष्पार्घधूपश्चगंधदीपैस्तथोत्तमैः ॥१९॥

ટીકા:—આ મારૂં સઘળું ચરિત્ર સન્નિધિકારક છે. ઉત્તમ પશુ, પુષ્પ, અર્ઘ ધૂપ, ગંધ અને દીપ વગેરે જેઓ અર્પણ કરશે ૧૯

विप्राणांभोजनैर्होमैःप्रोक्षणीयैरहर्निशं ॥
अन्यैश्चविविधैर्भोगैः प्रदानैर्वत्सरेणया ॥२०॥

ટીકા:—તથા બ્રાહ્મણોને ભોજન જમાડશે, તથા હોમ કરશે તથા નાના પ્રકારના ભોગ મને ધરાવશે અને બ્રાહ્મણોને દાન આપશે. એ બધું એક વરસ સુધી રોજ રોજ કરશે તો;—૨૦

प्रीतिर्मेक्रियतेसास्मिन्सकृत्सूचरितेश्रुते ॥
श्रुतंहरतिपापानितथारोग्यंप्रयच्छति ॥२१॥

ટીકા:—તેના ઉપર મારી પ્રીતિ થાય છે. એવીજ પ્રીતિ આ ચરિત્ર એકવાર હરરોજ સાંભળવાથી થાય છે. એ સાંભળવાથી પાપ

નાશ થાય છે અને આરોગ્ય મળે છે. ૨૧

रक्षांकरोतिभूतेभ्योजन्मनांकीर्तनंमम ॥
युद्धेषुचरितंयन्मेदुष्टदैत्यनिबर्हणं ॥ २२ ॥

ટીકાઃ–મારા જન્મની કથા સાંભળવાથી સઘળાં પ્રાણીઓની રક્ષા થાય છે. દુષ્ટ દૈત્યોનો મેં યુદ્ધમાં સંહાર કર્યો એ સાંભળનારનું યુદ્ધમાં રક્ષણ થાય છે. ૨૨

तस्मिञ्छ्रुतेवैरिकृतंभयंपुंसांनजायते ॥
युष्माभिःस्तुतयोयाश्चयाश्चब्रह्मर्षिभिःकृताः॥२३॥

ટીકાઃ–તમે અને બ્રહ્મર્ષીઓએ જે સ્તુતિ કરી છે તે સાંભળવાથી માણસોને વૈરીકૃત ભય ઉત્પન્ન થશે નહિ. ૨૩

ब्रह्मणाचकृतास्तास्तुप्रयच्छंतिशुभांमति ॥
अरण्येप्रांतरेवापिदावाग्निपरिवारितः ॥२४॥

ટીકાઃ—બ્રહ્માએ કરેલી સ્તુતિ સાંભળવાથી મારી બુદ્ધિ મળે. કદાચ કોઇ અરણ્યની અંદર દાવાનળે ઘેરાયલો હોય. ૨૪

दस्युभिर्वावृतः शून्येगृहीतोवापिशत्रुभिः ॥
सिंहव्याघ्रानुयातोवावनेवावनहस्तिभिः ॥२५॥

ટીકાઃ—દસ્યુ આંતરી વળ્યા હોય, શત્રુઓએ શુન્ય ગૃહ થયો હોય, સિંહ, વાઘ, અથવા વનહસ્તી (હાથી) પુંઠળ મારવા આવ્યો હોય;—૨૫

राज्ञाक्रुद्धेनचाज्ञप्तोवध्योबंधगतोपिवा ॥
आघूर्णितोवावातेनस्थितःपोतेमहार्णवे ॥२६॥

ટીકાઃ—રાજાએ ક્રોધાયમાન થઇને બંધીખાનામાં નાખવાનો હુકમ ફરમાવ્યો હોય, મોટા સમુદ્રમાં ડૂબતો હોય. ૨૬

पतत्सुचापिशस्त्रेषुसंग्रामेभृशदारुणे ॥
सर्वाबाधासुघोरासुवेदनाभ्यर्दितोपिवा ॥२७॥

ટીકાઃ—દારૂણુ સંગ્રામની અંદર શસ્ત્રોના ઘા પડતા હોય, અને અતિ મોટી ભારેમાં ભારે અડચણોથી ઘેરાયલો દુખીઆરો હોય. ૨૭

स्मरन्ममैतच्चरितंनरोमुच्येतसंकटात् ॥
ममप्रभावात्सिंहाद्यादस्यवोवैरिणस्तथा ॥२८॥

ટીકાઃ—એવો માણસ જો મારા આ ચરિત્રનું સ્મર્ણ કરે તો સર્વ સંકટોથી તરત મુક્ત થાય, અને મારા પ્રભાવથી સિંહાદી પ્રાણીઓ તથા દસ્યુ વગેરે દુશ્મનો. ૨૮

दूरादेवपलायंतेस्मरतश्चरितंमम ॥

॥ ऋषिरुवाच ॥

इत्युक्त्वासाभगवतिचंडिकाचंडविक्रमा ॥२९॥

ટીકાઃ—તરત વેગળા નાશી જાય રૂષી બોલ્યા કે;—પરાક્રમી ભગવતી ચંડિકામાતા એ પ્રમાણે બોલી ને;—૨૯

पश्यतामेवदेवानांतत्रैवांतरधीयत ॥
तेपिदेवानिरातंकाःस्वाधिकारान्यथापुरा ॥३०॥

ટીકાઃ—દેવોના જોતાંજ તે માતાજી અંતર્ધાન થઇ ગયાં. અને દેવોને પહેલાં પ્રમાણે પોતાનો સ્વાધિકાર પ્રાપ્ત થયો. ૩૦

यज्ञभागभुजःसर्वेचक्रुर्विनिहतारयः ॥
दैत्याश्चदेव्यानिहतेशुंभेदेवरिपौयुधि ॥ ३१ ॥

ટીકાઃ—દેવતાઓ, પોતાના દુશ્મન દઇત્યોના મોતથી, યજ્ઞ ભાગ, વગર અડચણે ભોગવવા લાગ્યા. દેવીએ દેવતાના દુશ્મન શુંભને મારી નાંખ્યો. ૩૧

जगद्विध्वंसकेतस्मिन्महोग्रेतुलविक्रमे ॥
निशुंभेचमहावीर्येशेषाःपातालमाययुः ॥३२॥

ટીકાઃ—જગતનો નાશ કરવાને માટે તૈયાર એવો મહા ઉગ્ર પરાક્રમી નિશુંભ જે મહા વિર્યવાન હતો તેને દેવીએ મારી નાંખ્યો અને બાકી જે થોડા અસુર જીવ્યા હતા તે પાતાળમાં ગયાં. ૩૨

एवंभगवतीदेवीसानित्यापिपुनःपुनः ॥
संभूयकुरुतेभूपजगतःपरिपालनं ॥ ३३ ॥

ટીકાઃ—એવાં ભગવતી દેવી સર્વકાળ સદા હાજર છે અને જ્યારે જ્યારે .પાપી દઈત્યો પદા કરે છે ત્યારે ત્યારે જગતના પરિપાલન અર્થે અવતાર લે છે. ૩૩

तयैतन्मोह्यतेविश्वंसैवविश्वंप्रसूयते ॥
सायाचिताचविज्ञानंतुष्टाऋद्धिमयच्छति ॥३४॥

ટીકા:—એ દેવી જગતને મોહ પમાડે છે ને બધું વિશ્વ મોહરૂપી નિદ્રામાં પડેલું છે જો તેની ભક્તિ કરે તો વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. ને જ્યારે તે સંતોષે છે ત્યારે સંપત્તિ આપે છે. ૩૪

व्याप्तंतयैतत्सकलंब्रह्मांडंमनुजेश्वर ॥
महाकाल्यामहाकालेमहामारीस्वरूपया ॥३५॥

ટીકા:—હે સુરથ રાજા; એ દેવીથી સકળ બ્રહ્માંડ વ્યાપ્ત થઇ ગયું છે. મહાકાળી, મહાકાળ અને મહામારી એ તેનાંજ સ્વરૂપ છે. ૩૫

सैवकालेमहामारीसैवसृष्टीर्भवत्यजा ॥
स्थितिंकरोतिभूतानांसैवकालेसनातनी ॥३६॥

ટીકા:—પ્રલય કાળે તેનું સ્વરૂપ મહામારી છે. ઉત્પત્તિ કાળે તેનું સ્વરૂપ સૃષ્ટિની ઉત્પતિ

કરનારૂં છે સ્થિતિકાળે તેનું સ્વરૂપ સ્થિતિ કરનારૂં છે. એ રીતે તે સનાતની દેવી છે. ૩૬

भवकालेनृणांसैवलक्ष्मीर्वृद्धिप्रदागृहे ॥
सैवाभावेतथालक्ष्मीर्विनाशायोपजायते ॥३७॥

ટીકાઃ—માણુસોની આબાદાનીના વખતમાં તેજ લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ કરનારી છે. તેના અભાવમાં લક્ષ્મીનો વિનાશ થાય છે. ૩૭

स्तुतासंपूजितापुष्पैर्धूपगंधादिभिस्तथा ॥
ददातिवित्तंपुत्रांश्चमतिंधर्मेगतिंशुभां ॥ ३८ ॥

ટીકાઃ—પુષ્પ, ગંધ, અને ધૂપ વિગેરેથી જે કોઇ તેનું પૂજન કરે છે તેને વિત્ત (પૈસો) પુત્ર, મતિ અને ધર્મ આપે છે તથા મુઆ પછી તેને શુભ ગતિ આપે છે. ૩૮

॥ इतिमार्कण्डेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येभगवतीवाक्यंनामद्वादशोऽध्यायः ॥१२॥

ટીકાઃ—એ પ્રમાણે માર્કંડેય પુરાણનો બારમો અધ્યાય જે સાવર્ણિક મન્વંતરમાં બનવાનો છે તે, દેવીના મહાત્મ વિશેનાં ભગવતીનાં વાક્ય જેમાં છે એવો, પુરો થયો. ૧૨

॥ श्रीगणपति-जयति ॥

॥ ऋषिरुवाच ॥

एतत्तेकथितंभूपदेवीमहात्म्यमुत्तमं ॥

एवंप्रभावासादेवीययेदंधार्यतेजगत् ॥१॥

ટીકાઃ—ઋષિ બોલ્યા કે; હે સુરથ રાજા, આ મેં તને દેવીનું ઉત્તમ મહાત્મ્ય કહી સંભળાવ્યું છે. એ દેવી પોતાના પ્રભાવવડે જગતને ધારણ કરે છે. ૧

विद्यातथैवक्रियतेभगवद्विष्णुमायया ॥

तयात्वमेषवैश्यश्चतथैवान्येविवेकिनः ॥२॥

ટીકા:—ભગવદ્ વિશ્નુની માયાએ આ બધી વિદ્યા રચી છે તેથી કરીને હે રાજા તું અને આ વૈશ્ય તથા અન્ય વિવેકી પુરૂષો;—૨

मोह्यंतेमोहिताश्चैवमोहमेष्यंतिचापरे ॥
तामुपैहिमहाराजशरणंपरमेश्वरीं ॥३॥

ટીકા:—મોહ પામેલા છે અને બીજાને મોહ પમાડે છે; અર્થાત્, આ જગતમાં મોહજ રાજ કરે છે. તેટલા માટે હે રાજા તું તે માતાજી પરમેશ્વરીને શરણે જા. ૩

आराधितासैवनृणांभोगस्वर्गापवर्गदा ॥

॥ मार्कंडेयउवाच ॥

इतितस्यवचःश्रुत्वासुरथःसनराधिपः ॥४॥

ટીકા:—કારણકે તે દેવીનું આરાધન કરવાથી આ લોકનાં સર્વ સુખ તથા સ્વર્ગ અને અપવર્ગ પ્રાપ્ત થાય છે. માર્કંડેય કહે છે કે; એ પ્રમાણે

તેનાં વચન સાંભળીને તે રાજા સુરથ—૪

प्रणिपत्यमहाभागंतमृषिंसंशितव्रतम् ॥
निर्विण्णोतिममत्वेनराज्यापहरणेनच ॥५॥

ટીકાઃ–મહા ભાગ્યશાળી રૂષિને પ્રણામ કરીને તપ કરવા જવા તૈયાર થયો કારણ કે પોતાનું રાજ્ય જતું રહ્યું તે મેળવવાને તે બહુ આતુર હતો. ૫

जगामसद्यस्तपसेसचवैश्योमहामुने ॥
संदर्शनार्थमंबायानदीपुलिनसंस्थितः ॥६॥

ટીકાઃ–તે રાજા અને સુરથ અંબિકાના દર્શનની ઇચ્છાએ નદી કાંઠે ગયા અને તપ કરવા બેઠા. ૬

सचवैश्यस्तपस्तेपेदेवीसूक्तंपरंजपन् ॥
तौतस्मिनपुलिनेदेव्याःकृत्वामूर्तिंमहीमयीम् ॥७॥

ટીકાઃ—તેઓ દેવીનું સુક્ત જપતા હતા તેઓએ દેવીની ત્યાં માટીની મૂર્ત્તિ બનાવી. ૭

अर्हणांचक्रतुस्तस्याःपुष्पधूपाग्नितर्पणैः ॥
निराहारौयताहारौतन्मनस्कौसमाहितौ ॥८॥

ટીકાઃ—ને તે મૂર્ત્તિની તેઓ પુષ્પ, ધૂપ, અગ્નિ અને તર્પણ વગેરેથી હરરોજ પૂજા કરવા લાગ્યા. કેટલાક દિવસ સુધી તો થોડું થોડું ખાતા હતા પણ પછી છેકાછેક નિરાહાર રહી પોતાનું બધું ચિત્ત દેવીમાં અર્પણ કર્યું. ૮

ददतुस्तौबलिंचैवनिजगात्रासृगुक्षितम् ॥
एवंसमाराधयतोस्त्रिभिर्वर्षैर्यतात्मनोः ॥९॥

ટીકાઃ—તેઓ દેવીને પશુઓનાં બળીદાન આપવા લાગ્યા એટલુંજ નહિ પણ પોતાના શરીરનું લોહી કાઢી દેવીને અર્પણ કરવા મં-

ડચા એ પ્રમાણે તેઓએ દેવીની ત્રણ વર્ષ સુધી આરાધના કીધી. ૯

परितुष्टाजगद्धात्रीमत्यक्षंप्राहचंडिका ॥

॥ श्रीदेव्युवाच ॥

यत्प्रार्थ्यतेत्वयाभूपत्वयाचकुलनंदन ॥ १० ॥

ટીકાઃ—જગદ્ધાત્રી ચંડિકા એઓની સેવાથી સંતુષ્ટ થયાં અને દર્શન આપી બોલ્યાં કે, હે રાજા તું અને આ વૈસ્ય જે અર્થે મારી પ્રાર્થના કરો છો. ૧૦

मत्तस्तत्प्राप्यतांसर्वंपरितुष्टाददामितत् ॥

॥ मार्कंडेयउवाच ॥

ततोवव्रेनृपोराज्यमविभ्रंश्यन्यजन्मनि ॥११॥

ટીકાઃ—તે, તમારો અર્થ, હું સંતોષ પામેલી પૂર્ણ કરીશ. માટે તમે માગો. માર્કંડેય કહે છે

કે, તે રાજાએ એવું માગ્યું કે મને બીજે જન્મે રાજ્ય મળે. ૧૧

अत्रैवचनिजंराज्यंहतशत्रुबलंबलात ॥
सोपिवैश्यस्ततोज्ञानंवव्रेनिर्विण्णमानसः ॥१२॥

ટીકાઃ-તથા આ જન્મમાં પણ મારૂં જે રાજ્ય મારા શતરૂઓએ લઈ લીધું છે તે મને પાછું મળે. પછી વૈશ્યે એવું માગ્યું કે, મને જ્ઞાન આપો કારણ કે એનું મન સંસાર પરથી ઉઠી ગયું હતુ. ૧૨

ममेत्यहमितिप्राज्ञस्संगविच्युतिकारकम् ॥

॥ श्रीदेव्युवाच ॥

स्वल्पैरहोभिर्नृपतेस्त्वंराज्यंप्राप्स्यतेभवान ॥१३ ॥

ટીકાઃ—વૈશ્યે મમત્વથી છુટવાનું જ્ઞાન માગ્યું. અને રાજાએ રાજ માગ્યું. તે સાંભળીને દેવી

બોલ્યાં કે;—થોડા વખતમાં હે રાજા તને તારૂં રાજ મળશે. ૧૩

हत्वारिपुनस्खलितंतवतत्रभविष्यति ॥
मृतश्चभूयःसंप्राप्यजन्मदेवाद्विवस्वतः ॥१४॥

ટીકાઃ–તારા શત્રૂઓ નાશ પામશે અને તું તારૂ રાજ્ય ઘણા દહાડા ભોગવી પછી મરી જઈશ અને ફરી વિવસ્વત નામના દેવતાને પેટે ફરી જન્મ લેઈશ. ૧૪

सावर्णिकोनाममनुर्भवान्भुविभविष्यति ॥
वैश्यवर्यत्वयायश्चवरोस्मत्तोभिवांछित ॥ १५ ॥

ટીકાઃ–અને તું પૃથ્વીપર સાવર્ણિ નામનો મનુ થઈશ. હે શ્રેષ્ટ વૈસ્ય તું જ્ઞાન માગે છે. ૧૫

तंप्रयच्छामिसंसिध्यैतवज्ञानंभविष्यति ॥

॥ मार्कंडेयउवाच ॥

इतिदत्वातयोर्देवीयथाभिलषितंवरम् ॥ १६ ॥

ટીકાઃ-તો તે જ્ઞાન પણ તને મળશે. માર્કંડેય કહે છે કેઃ એ પ્રમાણે દેવીએ બન્નેને ઇચ્છેલાં વરદાન આપ્યાં. ૧૬

बभूवांतर्हितासद्योभक्त्याताभ्यामभिष्टुता ॥
एवंदेव्यावरंलब्ध्वासुरथःक्षत्रियर्षभः ॥
सूर्याज्जन्मसमासाद्यसावर्णिर्भवितामनुः ॥१७॥

ટીકાઃ-પછી તેઓએ દેવીની ભક્તિ સાથે સ્તુતિ કરી. એ પ્રમાણે દેવીનું વરદાન પામીને સુરથ રાજા મુઆ. પછી બીજે જન્મે વિવસ્ત સુર્યને પેટે સાવર્ણી મનુનો અવતાર પામશે ૧૭

॥इतिश्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीभगवतीमाहात्म्येसूरथवैश्ययोर्वरप्रदानंनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥१३॥

ટીકાઃ-એ પ્રમાણે માર્કંડેય પુરાણનો સાવર્ણિક મન્વંતરમાં બનવાનો સુરથ અને વૈ-

શ્યને વરદાન મળવા બાબતનો તેરમો અધ્યાય પૂરો થયો. ૧૩

॥ श्रीजगदंबार्पणमस्तु ॥

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

अतेखड्गिनीत्यादिभिःषडंगंविधायदेवीसू-
क्तंपठित्वानवार्णवंप्रजप्यांतेषडंगंकृत्वामानसोप-
चारैःसंपूज्यकृतजपंदेव्यैनिवेद्यांतेरहस्यत्रयंपठेत् ॥

॥ राजोवाच ॥

भगवन्नवतारामेचंडिकायास्त्वयोदिताः ॥
एतेषांप्रकृतिंब्रह्मन्प्रधानंवक्तुमर्हसि ॥१॥

ટીકાઃ–રાજા કહે છે કે; હે રૂષિ તમે મને ચંડિકાના અવતાર કહી સંભળાવ્યા તેમાં

તેમાં પ્રધાન (મુખ્ય) કયો અને પ્રકૃતિ (ગૌણ) કયો તે સાંભળવા ઇચ્છું છું. ૧

आराध्यंयन्मयादेव्याःस्वरूपंयेनचद्विज ॥
विधिनाब्रूहिसकलंयथावत्प्रणतस्यमे ॥२॥

ટીકાઃ—વળી દ્વીજ, એ બધાં રૂપોમાં, આરાધના કરવા લાયક કયું રૂપ, તે વિષે વિધિપૂર્વક હું પ્રણુત જનને કહી સંભળાવો. ૨

॥ ऋषिरुवाच ॥

इदंरहस्यंपरममनाख्येयंप्रचक्षते ॥
भक्तोसीतिनमेकिंचित्तवावाच्यंनराधिप ॥३॥

ટીકાઃ—રૂષિ બોલ્યા કે; આ રહસ્ય (ગુપ્ત વાર્તા) બહુજ છાનું છે ને તે ન કહેવું જોઇએ પણ જ્યારે હે રાજા તું ભક્ત છે તો તને કહેવાને હરકત નથી. ૩

सर्वस्याद्यामहालक्ष्मीस्त्रिगुणापरमेश्वरी ॥
लक्ष्यालक्ष्यस्वरूपासाव्याप्यकृत्स्नंव्यवस्थिता॥४॥

ટીકાઃ—સર્વમાં પહેલી આદ્ય તે મહા-
લક્ષ્મી છે એ ત્રિગુણાત્મક પરમેશ્વરી છે. એ
કોઇ ઠેકાણે લક્ષ્ય સ્વરૂપે અને કોઇ ઠેકાણે
અલક્ષ્ય સ્વરૂપે પણ આખા વિશ્વમાં વ્યા-
પેલી છે. ૪

मातुलिंगंगदांखेटंपानपात्रंचबिभ्रती ॥
नागंलिंगंचयोनिंचबिभ्रती नृपमूर्धनि ॥५॥

ટીકાઃ—એ દેવીને ચાર હાથ છે ને તેમાં
ગદા, ખેટ, માતુલીંગ અને પાનપાત્ર એવી
ચાર ચીજો લીધેલી છે, અને માથાપર સાપનાં
ઘરેણાં તથા લિંગ અને યોનિ ધારણ ક-
રેલાં છે. ૬

तप्तकांचनवर्णाभातप्तकांचनभूषणा ॥
शून्यंतदखिलंस्वेनपूरयामासतेजसा ॥६॥

ટીકાઃ-તેનું શરીર તપ્ત સુવર્ણ જેવું છે અને તેણે તપ્ત સુવર્ણનાં ઘરેણાં પહેરેલાં છે. આ અખીલ બ્રહ્માંડ પહેલાં શુન્ય હતુ તેને તેણે પોતાના પ્રકાશે તેજમય કીધું. ૬

शून्यंतदाखिलंलोकंविलोक्यपरमेश्वरी ॥
बभाररूपमपरंतमसाकेवलेनहि ॥ ७॥

ટીકાઃ-સકળ વિશ્વને, આરંભમા, પરમેશ્વરીએ શુન્ય દેખીને પોતે તામસી સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. ૭

साभिन्नांजनसंकाशादंष्ट्रांकितवरानना ॥
विशाललोचनानारीबभूवतनुमध्यमा ॥८॥

ટીકાઃ-તે રૂપ કાળું હતું તેના મોઢામાં મોટી મોટી દાઢો હતી પણ તેનું મોઢું શો-

ભાયમાન હતું ને તેની આંખો મોટી હતી. તે બાયડી હતી ને તેની કેડ પાતળી હતી. ૮

खड्गपात्रशिरःखेटैरलंकृतचतुर्भुजा ॥
कबंधहारमुरसाबिभ्राणाहिशिरःस्रजम् ॥९॥

ટીકાઃ- ખડ્ગ, પાત્ર (દારૂ પીવાને), માથાં, ખેટ, એ ચાર આયુધ. ચાર હાથમાં લીધેલાં હતાં અને ગળામાં એક ધડનો અને બીજો માથાંનો એવા બે હાર છેક છાતી સુધી પહેરેલા હતા. ૯

साप्रोवाचमहालक्ष्मीतामसीप्रमदोत्तमा ॥
नामकर्मचमेमातर्देहितुभ्यंनमोनमः ॥१०॥

ટીકાઃ-એ તામસી રૂપવાળી દેવીએ મહાલક્ષ્મીને કહ્યું કે મારૂં નામ શું ? અને મારૂં કર્મ કયું ? તે મને જણાવો હું તમને નમું છું ૧૦

तांप्रोवाचमहालक्ष्मीस्तामसींप्रमदोत्तमाम् ॥
ददामितवनामानियानिकर्माणितानिते ॥११॥

ટીકાઃ-મહાલક્ષ્મી મારાં નામ અને કર્મ જે છે તેજ હું તને આપું છું. ૧૧

महामायामहाकालीमहामारीक्षुधातृषा ॥
निद्रातृष्णाचैकवीराकालरात्रीर्दुरत्यया ॥१२॥

ટીકાઃ-તારાં નામ આ છે; મહામાયા, મહાકાળી. મહામારી, ક્ષુધા, તૃષા, નિદ્રા, તૃષ્ણા, એકવીરા, કાળરાત્રી અને દુરત્યયા. ૧૨

इमानितवनामानिप्रतिपाद्यानिकर्मभिः ॥
एभिःकर्माणितेज्ञात्वायोऽधीतेसोऽश्नुतेसुखम् १३

ટીકાઃ-આ તારાં નામ કર્મથકીજ તને પ્રતિપાદ્ય થયાં છે. જે માણસ તારાં નામ જાણશે તે સુખ ભોગવશે. ૧૩

तांमित्युक्त्वामहालक्ष्मीःस्वरूपमपरंनृप ॥
सत्वाख्येनातिशुद्धेनगुणेनेंदुप्रभंदधौ ॥१४॥

ટીકાઃ-મહાલક્ષ્મી એ પ્રમાણે બોલ્યા પછી વળી એક બીજું રૂપ ઉત્પન્ન કર્યું તે સત્વ ગુણથી ભરપુર હતું. અને તેનું તેજ ઈંદુચંદ્ર સમાન હતું. ૧૪

अक्षमालांकुशधरावीणापुस्तकधारिणी ॥
साबभूववरानारीनामान्यस्यैचसाददौ ॥१५॥

ટીકાઃ-તેણે અક્ષરમાળા, અંકુશ, વીણા, અને પુસ્તક એ પ્રમાણે ચાર વાનાં ચાર હાથમાં લીધાં હતાં. એ બહુ સુંદર નારી હતી મહા-લક્ષ્મીએ તેને આ નામ આપ્યાં. ૧૫

महाविद्यामहावाणीभारतीवाक्सरस्वती ॥
आर्याब्राह्मीकामधेनुर्वेदगर्भाचधीश्वरी ॥१६॥

ટીકાઃ-મહા વિદ્યા, મહા વાણી, ભારતી, વાક્ સરસ્વતી, આર્યા, બ્રાહ્મી, કામધેનું, વેદગર્ભા, અને અધીશ્વરી. ૧૬

अथोवाचमहालक्ष्मीर्महाकालींसरस्वतीम् ॥
युवांजनयतांदेव्यौमिथुनेस्वानुरूपतः ॥१७॥

ટીકાઃ-પછી મહાલક્ષ્મી, પહેલાં ઉત્પન્ન કરેલી મહાકાળી તથા પછી ઉત્પન્ન કરેલી સરસ્વતી એ બંન્નેને કહેવા લાગ્યાં કે, તમે તમારા સ્વરૂપ સમાન સ્ત્રી પુરૂષનાં જોડાંને જન્મ આપો. ૧૭

इत्युक्त्वातेमहालक्ष्मीःससर्जमिथुनंस्वयम् ॥
हिरण्यगर्भौरुचिरौस्त्रीपुंसौकमलासनौ ॥१८॥

ટીકાઃ-એ પ્રમાણે બોલીને મહાલક્ષ્મીએ પોતેજ એક સોના સમાન શોભીતું સ્ત્રી પુરૂષનું જોડું ઉત્પન્ન કરયું તે જોડું કમળપર બેઠું. ૧૮

ब्रह्मन् विधे विरिंचेतिधातरित्याहतंनरम् ॥
श्रीःपद्मेकमलेलक्ष्मीत्याहमातास्त्रियंचताम् ॥१९॥

ટીકાઃ—એ પુરૂષને દેવીએ હે બ્રહ્મન્, હે વિધે હે વિરંચે એ પ્રમાણે નામ દેઈને બોલાવ્યો અને સ્ત્રીને હે પદ્મા, કમળા, લક્ષ્મી એ પ્રમાણે નામ દેઈને બોલાવી. ૧૯

महाकालीभारतीचमिथुनेसृजतःसह ॥
एतयोरपिरूपाणिनामानिचवदामिते ॥ २० ॥

ટીકાઃ—પછી મહાકાળી તથા ભારતીએ પણ એકેકી જોડ ઉત્પન્ન કરી. તેનાં રૂપ અને નામ હું કહું છું. ૨૦

नीलकंठंरक्तबाहुंश्वेतांगंचंद्रशेखरम् ॥
जनयामासपुरुषंमहाकालीसितास्त्रियम् ॥२१॥

ટીકાઃ—નીલકંઠ, રક્તબાહુ, શ્વેતાંગ, ચંદ્રશેખર; એ નામો મહાકાળીએ ઉત્પન્ન કરેલા

પુરૂષનાં તથા સ્ત્રીનાં હતાં. ૨૧

सरुद्रःशंकरःस्थाणुःकपर्दीचत्रिलोचनः ॥
त्रयीविद्याकामधेनुःशास्त्रीभाषास्वराक्षरा॥२२॥

ટીકાઃ—રૂદ્ર, શંકર, સ્થાણુ, કપર્દી, ત્રિલોચન એ પુરૂષનાં ખાસ નામ હતાં અને, ત્રયી વિદ્યા, કામધેનુ, ભાષા, સ્વરા, અને અક્ષરા એ સ્ત્રીનાં ખાસ નામ હતાં. ૨૨

सरस्वतीस्त्रियंगौरींकृष्णंचपुरुषंनृप ॥
जनयामासनामानितयोरपिवदामि ते ॥२३॥

ટીકાઃ—પછી સરસ્વતીએ ગૌરી બાયડી અને કાળો પુરૂષ ઉત્પન્ન કર્યો. તેમનાં નામ હું હવે કહું છું. ૨૩

विष्णुःकृष्णोहृषीकेशोवासुदेवोजनार्दनः ॥
उमागौरीसतीचंडिसुंदरीसुभगाशिवा ॥ २४ ॥

ટીકાઃ—વિષ્ણુ, કૃષ્ણ, ઋષિકેશ, વાસુદેવ, જનાર્દન, એ પુરૂષનાં નામ અને ઉમા ગૌરી, સતી, ચંડિ, સુંદરી, સુભગા, શિવા; એ સ્ત્રીનાં નામ છે. ૨૪

एवंयुवतयःसद्यःपुरुषत्वंमपेदिरे ॥
चक्षुष्मंतोनुपश्यंतिनेतरेऽतद्विदोजनाः ॥ २५ ॥

ટીકાઃ—એ રીતે સ્ત્રીઓ હતી તે પુરૂષત્વ પામી એ વાત ચર્મ ચક્ષુથી સમજાતી નથી, પણ જ્ઞાન ચક્ષુથી સમજાય છે.

ब्रह्मणेमददौपत्नींमहालक्ष्मीर्नृपत्रयीम् ॥
रुद्रायगौरींवरदांवासुदेवायचश्रियम् ॥ २६ ॥

ટીકાઃ—પછી હે રાજા, મહાલક્ષ્મીએ બ્રહ્માને વેદત્રયી, રૂદ્રને વરદાન આપે એવી ગૌરી, અને વિષ્ણુ કે વાસુદેવને શ્રી (લક્ષ્મી) એ પ્રમાણે ત્રણે દેવને ત્રણ બાઇડીઓ આપી. ૨૬

स्वरयासहसंभूयविरिंचोंडमजीजनत् ॥
बिभेदभगवान्रुद्रस्तद्गौर्यासहवीर्यवान् ॥२७॥

ટીકા:—પછી બ્રહ્માએ પોતાની બાયડીની સહાયતા લેઈને બ્રહ્માંડ સરજ્યું એ ઈંડાને રૂદ્રે પોતાની બાયડી ગૌરીની સહાયતાથી ભાગ્યું. ૨૭

अंडमध्येप्रधानादिकार्यजातमभून्नृप ॥
महाभूतात्मकंसर्वंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ २८ ॥

ટીકા:—એ ઈંડાની માંહે પ્રધાનાદિ કાર્ય ઉત્પન્ન થયું. મહાભૂત તથા સર્વ જગત—સ્થાવર અને જંગમ સહીત ઉત્પન્ન થયું. ૨૮

पुपोषपालयामासतल्लक्ष्म्यासहकेशवः ॥
सजहारजगत्सर्वंसहगौर्यामहेश्वरः ॥ २९ ॥

ટીકા:—કેશવ એટલે વિષ્ણુએ પોતાની બાયડી લક્ષ્મીની સાથે એ જગતનું પાલણપોષણ

કરયું. અને શીવે પોતાની બાયડી પાર્વતીની સાથે સંહાર કરવાનું કામ ચલાવ્યું. ૨૯

महालक्ष्मीमहाराजसर्वसत्वमयीश्वरी ॥
निराकाराचसाकारासैवनानाभिधानभृत्॥३०॥
नामांतरैर्निरूप्यैषानाम्नानान्येनकेनचित्॥३१॥

ટીકાઃ—હે મહારાજ; એ સર્વ સત્વમયી, ઇશ્વરી, મહાલક્ષ્મી, જે પહેલાં નિરાકાર હતી તે સાકાર થઇ અને ઘણાં નામ ધારણ કર્યાં. એમાંનાં કેટલાંક નામનું વર્ણન મેં તને કહી સંભળાવ્યું એ પરથી તારે સમજવું કે દેવીના નામ સિવાય બીજું કાંઇજ નથી. ૩૦–૩૧

॥इतिश्रीप्राधानिकरहस्यंनामचतुर्दशोऽध्यायः १४

ટીકાઃ—પ્રાધાનિક રહસ્ય સંપૂર્ણ. ૧૪

॥ श्रीगणपति-र्जयति ॥

॥ ऋषिरुवाच ॥

त्रिगुणातामसीदेवीसात्विकीयात्रिधोदिता ॥
साशर्वाचंडिकादुर्गाभद्राभगवतीर्यते ॥१॥

ટીકાઃ—રૂષિ બોલ્યા કે;—એ પ્રમાણે તાપસી, તથા સાત્વિકી દેવીના ત્રિગુણાત્મક રૂપનું વર્ણન મેં તને કહી સંભળાવ્યું. તેનાંજ નામ શર્વા, ચંડિકા, દુર્ગા, ભદ્રા અને ભગવતી છે. ૧

योगानेद्राहरेरुक्तामहाकालीतमोगुणा ॥
धुकैटभनाशार्थयातुष्टावांबुजासनः ॥२॥

ટીકાઃ—એમાં વિષ્ણુની યોગ નિદ્રા તે તમોગુણવાળી મહાકાળી છે એનીજ મધુકૈટભને મારવા માટે બ્રહ્માએ પ્રાર્થના કરી હતી. ૨

दशवक्त्रादशभुजादशपादांजनप्रभा ॥
विशालयाराजमानात्रिंशल्लोचनमालया ॥३॥

ટીકાઃ-તેને દશ મોઢાં છે, દશ હાથ છે, દશ પગ છે. દરેક મોઢાને ત્રણ ત્રણ આંખો છે માટે બધી મળીને તેને ત્રીશ આંખો છે તેથી તે બહુ સારી દેખાય છે. ૩

स्फुरद्दशनदंष्ट्रासाभीमरूपापिभूमिप ॥
रूपसौभाग्यकांतीनांसाप्रतिष्ठामहाश्रियाम् ॥४॥

ટીકાઃ-તેના દાંત અને દાઢો જરા બહાર નીકળેલી છે તેથી ભયંકર લાગે છે તોપણ રૂપ અને કાન્તિમાં શોભિતી સૌભાગ્યવંતી છે. ને તે મહાશ્રિયા એવે નામે પ્રખ્યાત છે. ૪

खड्गबाणगदाशूलचक्रपाशभुशुंडिभृत् ॥
परिघंकार्मुकंशीर्षनिश्चोतद्रुधिरंदधौ ॥५॥

ટીકા:—ખડ્ગ, બાણ, ગદા, ત્રિશૂળ, ચક્ર, પાશ, ભુશુંડી, પરિઘ, ધનુષ્ય તથા લોહી ટપકતું માથું એટલાં દશ વાનાં તેણે દશ હાથમાં લીધાં છે. ૫

एवासावैष्णवीमायामहाकालीदुरत्यया ॥
आराधितावशीकुर्यात्पूजाकर्तुश्चराचरम् ॥६॥

ટીકા:—એ વૈષ્ણવી માયા મહાકાળી દુઃખથી દુર થાય એવાં છે પણ જો તેની આરાધના કરીએ ને પૂજા કરીએ તો આપણે વશ ચરાચર વિશ્વ થઇ જાય. ૬

सर्वदेवशरीरेभ्योयाविर्भूतामितप्रभा ॥
त्रिगुणाशामहालक्ष्मीःसाक्षान्महिषमर्दिनी ॥७॥

ટીકા:—સર્વ દેવતાઓના શરીરમાંથી નીકળેલા તેજથી બનેલાં ત્રીગુણાત્મક મહાલક્ષ્મી તે સાક્ષાત મહિષાસુર મર્દિની છે.

श्वेताननानीलभुजासुश्वेतस्तनमंडला ॥
रक्तमध्यारक्तपादानीलजंघोरुरुन्मदा ॥८॥

ટીકાઃ—તેનું મોઢું ધોળું છે, તેના હાથ નીલવર્ણના છે, સ્તનમંડળ ધોળું છે; છાતીનો વચલો ભાગ લાલ છે, તેના પગ લાલ છે. જાંગો ને પેટ નીલવર્ણનાં છે ને તેણી ઉન્મદ છે. ૮

सुचित्रजघनाचित्रमाल्यांबरविभूषणा ॥
चित्रानुलेपनाकांतिरूपसौभाग्यशालिनी ॥९॥

ટીકાઃ—તેણે કેડમાં માળા, તથા આભુષણ ધારણ કરેલાં છે અને શરીરે ચિત્રોનું અનુલેપન ...ં છે એ દેવી કાન્તીરૂપ સૌભાગ્યશાલિની છે ૯

...भुजापूज्यासासहस्रभुजासती ॥
...त्रवक्ष्यंतेदक्षिणाधःकरक्रमात् ॥१०॥

...ને અઢાર હાથ છે (જોકે મૂળેતો ...ની છે પણ સેવકોને સેવા કરવી

ફાવે માટે તેણે એટલા થોડા હાથ રાખ્યા છે) તે દેવીના હાથમાં કેવાં કેવાં આયુધો છે તે હું જમણા હાથથી માંડીને વર્ણવું છું. ૧૦

अक्षमालाचकमलंबाणोसिःकुलिशंगदा ॥
चक्रांत्रिशूलंपरशुःशंखोघंटाचपाशकः ॥११॥

ટીકાઃ—અક્ષમાળા, કમળ, બાણ, તરવાર (અસી), કુલીશ (વજ્ર), ગદા, ચક્ર, ત્રિશૂળ પરશુ, શંખ, ઘંટ, ફાંસો. ૧૧

शक्तिर्दंडश्चर्मचापंपानपात्रंकमंडलुः ॥
अलंकृतभुजामेभिरायुधैःकमलासनाम् ॥१२॥

ટીકાઃ—શક્તિ, દંડ, ઢાલ, ધનુષ્, પાનપાત્ર, કમંડળ, એ અઢાર હથિઆર અઢાર હાથમાં ઝાલીને કમળપર બેઠેલાં છે. ૧૨

सर्वदेवमयीमीशांमहालक्ष्मीमिमानृप ॥
जयेत्सर्वकोकानांसदेवानांप्रभुर्भवत् ॥१३॥

ટીકા:—હે રાજા, એ મહાલક્ષ્મી સર્વે દેવમયી હોવાને લીધે સઘળા ઉપર રાજ કરે છે. જે માણસ તેની પૂજા કરે છે તે સર્વ લોક અને દેવલોકનો પણ પ્રભુ થાય છે. ૧૩

गौरीदेहात्समुद्भूतायासत्वैकगुणाश्रया ॥
साक्षात्सरस्वतीप्रोक्ताशुंभासुरनिवर्हिणी॥१४॥

ટીકા:—જે માતા, ગૌરીના દેહથી ઉત્પન્ન થયાં, અને જે સત્વ ગુણવાળાં કહેવાય છે તેને તું સાક્ષાત સરસ્વતી જાણ; તેણેજ શુંભ અસુરને મારી નાંખ્યો. ૧૪

दधौचाष्टभुजाबाणमुसलेशूलचक्रभृत् ॥
शंखंघंटांलांगलंचकार्मुकंवसुधाधिप ॥१५॥

ટીકા:—તેને આઠ હાથ છે અને તેમાં બાણ, મુશળ, ત્રિશૂળ, ચક્ર, શંખ, ઘંટા, હળ, અને

કાર્મુક (ધનુષ) એ આઠ શસ્ત્ર ધારણ કર્યાં છે. ૧૫

एषासंपजिताभक्त्यासर्वज्ञत्वंप्रयच्छति ॥
निशुंभमथिनीदेवीशुंभासुरनिबर्हिणी ॥१६॥

ટીકાઃ—આ દેવીની ભક્તિથી પૂજા કરે તો સર્વજ્ઞપણું પ્રાપ્ત થાય, એણે શુંભ અને નિશુંભ દૈત્યોને માર્યા છે. ૧૬

इत्युक्तानिस्वरूपाणिमूर्तीनांतवपार्थिव ॥
उपासनंजगन्मातुःपृथगासांनिशामय ॥१७॥

ટીકાઃ—હે રાજા, એ મેં તને દેવીનાં સ્વરૂપો કહ્યાં હવે તેમની પૃથક્ પૃથક્ ઉપાસના કહું છું તે સાંભળ ૧૭.

महालक्ष्मीर्यदापूज्यामहाकालीसरस्वती ॥
दक्षिणोत्तरयोःपूज्येपृष्ठतोमिथुनत्रयम् ॥१८॥

ટીકાઃ—જ્યારે મહાલક્ષ્મીની પુજા કરવી હોય ત્યારે તેની જમણી બાજુએ મહાકાળી અને ડાબી બાજુએ સરસ્વતીનું સ્થાપન તથા તેની પાછલી બાજુએ (પુઠે) ત્રણ જોડાનું સ્થાપન કરવું. પછી એ બધાંની પુજા કરવી. ૧૮

विरिंचिःस्वरयामध्येरुद्रोगौर्याचदक्षिणे ॥
वामेलक्ष्म्याहृषीकेशः पुरतोदेवतात्रयम् ॥१९॥

ટીકાઃ—ત્રણે જોડાનું સ્થાપન આ પ્રમાણે કરવું. મહાલક્ષ્મીની પાછળ સરસ્વતી અને બ્રહ્માનું જોડું, ને તેની જમણી બાજુએ ગૌરી અને રૂદ્ર તથા ડાબી બાજુએ લક્ષ્મી અને વિષ્ણુ. ૧૯

अष्टादशभुजामध्येवामेचास्यादशानना ॥
दक्षिणेऽष्टभुजालक्ष्मीर्महतीतिसमर्चयेत् ॥२०॥

ટીકાઃ—પણ જો મહાકાળીનીજ પૂજા કરવાની હોય તે (૧૮) હાથવાળાં મહાકાળી વચમાં ને તેમની જમણી બાજુએ મહાલક્ષ્મી તથા ડાબી બાજુએ સરસ્વતીનું સ્થાપન કરવું. ૨૦

कालमृत्यूचसंपूज्यौसर्वारिष्टप्रशांतये ॥
यदाचाष्टभुजापुज्याशुंभासुरनिवर्हिणी ॥२१॥

ટીકાઃ—સર્વ દુઃખોની શાંતિને અર્થે કાળ તથા મૃત્યુની પણ પુજા કરવી. જ્યારે શુંભ અસુરને મારનાર આઠ હાથવાળાં સરસ્વતીની પુજા કરવાની હોય ત્યારે—૨૧

नवास्या:शक्तय:पुज्यास्तथारुद्रविनायकौ ॥
नमोदेव्याइतिस्तोत्रैर्महालक्ष्मीसमर्चयेत् ॥२२॥

ટીકાઃ—નવ શક્તિઓ તથા રૂદ્ર, અને વિનાયકની પુજા કરવી. મહાલક્ષ્મીની પુજા નમો દેવ્યા એ સ્તોત્રથી કરવી ૨૨

अवतारत्रयार्चायांस्तोत्रमंत्रास्तदाश्रयाः ॥
अष्टादशभुजाचैषापुज्यामहिषमर्दिनी ॥ २३ ॥

ટીકાઃ-એ પ્રમાણે દેવીના ત્રણે અવતાર— મહાલક્ષ્મી, મહાકાળી અને સરસ્વતીની પુજા સ્તોત્ર તથા મંત્રથી કરવી. અઢાર હાથવાળી મહાકાળી તે પુજ્ય છે. ૨૩

महालक्ष्मीर्महाकालीसैवप्रोक्तासरस्वती ॥
ईश्वरीपुण्यपापानांसर्वलोकमहेश्वरी ॥२४॥

ટીકાઃ-મહાલક્ષ્મી, મહાકાળી અને સરસ્વતી એ બધાં એકજ છે. તે પુણ્ય પાપની ઇશ્વરી છે અને સર્વ લોકની મહેશ્વરી છે. ૨૪

महिषांतकरीयेनपूजितासजगत्प्रभुः ॥
पूजयेजगतांधात्रींचंडिकांभक्तवत्सलाम् ॥२५॥

ટીકાઃ-મહીષાસુરનો અંત લાવનારી પુજા કરવાથી જગતનો રાજા થાય. ભક્તવત્સળ,

જગતધાત્રી ચંડિકાની પુજા કરવી. ૨૫

अर्घ्यादिभिरलंकारैर्गंधपुष्पैस्तथाक्षतैः ॥

धूपैर्दीपैश्चनैवेद्यैर्नानाभक्ष्यसमन्वितैः ॥२५॥

ટીકાઃ—ગંધ, પુષ્પ, અક્ષત, ધૂપ, દીપ, નૈવેદ્ય અને અર્ઘ્ય વગેરેથી દેવીનું પુજન કરવું. ૨૬

रुधिराक्तनवलिनामांसेनसुरयानृप ॥

प्रणामाचमनीयेनचंदनेनसुगंधिना ॥२७॥

ટીકાઃ—હે રાજા રૂધિરયુકત બળીદાન, માંસ દારૂ (મદ્ય), પ્રણામ, આચમન, ચંદન, સુગંધ, ૨૭

सकर्पूरैश्चतांबूलैर्भक्तिभावसमन्वितः ॥

वामभागेग्रतोदेव्याश्छिन्नशीर्षमहासुरं ॥२८॥

ટીકાઃ—કપુરયુક્ત તાંબુલ (પાન), એટલાં વાનાથી ભાવસહિત દેવીને પુજવી. અને પડખે

મહિષાસુરનું કપાયલું માથું મુકવું; ૨૮

पूजयेन्महिषंयेनप्राप्तंसायुज्यमीशया ॥

दक्षिणेपुरतःसिंहंसमग्रंधर्ममीश्वरं ॥२९॥

ટીકાઃ—અને એ માથાની પણ પુજા કરવી કારણ કે દેવીએ એને સાયુજ્ય મુક્તિ આપી છે. જમણે પડખે ધર્મેશ્વર સિંહનું સ્થાપન કરવું. ૨૯

वाहनंपूजयेद्देव्याधृतंयेनचराचरं ॥

ततःकृतांजलिपुटस्तुवीतचरीतैरिमैः ॥३०॥

ટીકાઃ—એ સિંહની પણ પુજા કરવી કારણ કે એણે ચરાચર વિશ્વ ધારણ કર્યું છે. પછી અંજલી પુટ કરીને નીચે પ્રમાણે ચરિત્રોથી દેવીની સ્તુતિ કરવી. ૩૦

एकेनवामध्यमेनननैकेनेतरयोरिह ॥

चरितार्द्धंतुनजपेज्जपनछिद्रमवाप्नुयात ॥३१॥

ટીકાઃ—કોઇ પણ એક ચરિત્રથી અથવા મધ્યમના એક ચરિત્રથી પુજા કરવી પણ કોઇ પણ વખતે અર્ધું ચરિત્રનો જપ કરવો નહિ. કેમકે એમ કરીએ તો છિદ્ર પ્રાપ્ત થાય. ૩૧

स्तोत्रमंत्रैस्तुवीतेमांयदिवाजगदंबिकां ॥
प्रदक्षिणानमस्कारान्कृत्वामूर्ध्निकृतांजलिः ।३२।

ટીકાઃ—તેજ સ્તોત્રમાંના મંત્રવડેજ જગદંબિકાની સ્તુતિ કરવી. પ્રદક્ષિણા તથા નમસ્કાર કરવા અને હાથ જોડીને માથે અડકાડવા અને પગે લાગવું. ૩૨

क्षमापयेज्जगद्धात्रींमुहुर्मुहुरतंद्रितः ॥
प्रतिश्लोकंतुजुहुयात्पायसंतिलसर्पिषा ॥३३॥

ટીકાઃ—વારે વારે એવું કહેવું કે હે જગદ્ધાત્રી મારા અપરાધ ક્ષમા કર. પછી પાયસ (ખીર, દુધપાક વગેરે), તેલ તથા ઘી વડે

હરેક શ્લોકે હોમ કરવો. ૩૩

जुहुयात्स्तोत्रमंत्रैर्वाचंडिकायैशुभंहविः ॥
नमोनमःपदैर्देवींपूजयेत्सुसमाहितः ॥३४॥

ટીકા:—આરી હોમ કરવાની ચિજોથી સ્તોત્ર—મંત્રવડે ચંડિકાને માટે હોમ કરવો. એક ચિત્ત કરીને હરેક પદને નમો નમઃ એવા શબ્દ લગાડી પુજા કરવી. ૩૪

प्रयतःप्रांजलिःप्रव्हःप्रणम्यारोप्यचात्मनि ॥
सुचिरंभावयेद्देवींचंडिकांतन्मयोभवेत् ॥३५॥

ટીકા:— હાથ જોડીને દેવીને પગે લાગવું અને તેનું હૈયામાં ધ્યાન ધરી ચંડિકાને હૈયામાં સ્થાપન કરી તેની સાથે તન્મય થઇ જવું. ૩૫

एवंयःपुजयेद्भक्त्याप्रत्यहंपरमेश्वरीं ॥
भुक्त्वाभोगान्यथाकामंदेवीसायुज्यमाप्नुयात् ॥३६

ટીકાઃ—એ પ્રમાણે જે દેવીની ભક્તિથકી હરરોજ પુજા કરશે તે ઇચ્છા પ્રમાણે આ દુનિઆમાં ભોગ ભોગવીને અંતે દેવીની સાયુજ્ય મુક્તિ પામશે. ૩૬

योनपुजयतेनित्यंचंडिकांभक्तवत्सलां ॥
भस्मीकृत्यास्यपुण्यानिनिर्दहेत्परमेश्वरी ॥३७॥

ટીકાઃ—ભકતવત્સળ ચંડિકાને જે હમેશાં પુજતો નથી તેનાં સઘળાં પુણ્યો દેવી બાળીને ભસ્મ કરે છે. ૩૭

तस्मात्पूजयभूपालसर्वलोकमहेश्वरीं ॥
यथोक्तेनविधानेनचंडिकांसुखमाप्स्यसि ॥३८॥

ટીકાઃ—તેટલા માટે હે રાજા; તું સર્વ લોકની મહેશ્વરી ચંડિકાનું પુજન, જેવી પહેલાં વિધિ બતલાવી છે તે પ્રમાણે બરોબર કર એટલે તને સુખ મળશે. ૩૮

इति श्रीमार्कं०पु०सा०म०देवीभगवतीमा०
वैकृतिकरहस्यंनामपंचदशोऽध्यायः ॥१५॥

ટીકાઃ—વૈકૃતિક રહસ્ય અથવા પંદરમો અધ્યાય પુરો થયો. ૧૫

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

॥ ऋषिरुवाच ॥

नंदा भगवती नाम या भविष्यतिनंदजा ॥
सास्तुतापूजिताभक्त्यावशीकुर्याज्जगत्त्रयं ॥१॥

ટીકાઃ—ભગવતી નંદામાતા જે નંદ નામના ગોવાળને ઘેર જન્મશે તેની જે ભક્તિ ભાવથી પુજા કરશે તેને વશ ત્રણે જગત થશે. ૧

कनकोत्तमकांतिःसासुकांतिकनकांबरा ॥
देवीकनकदामाद्याकनकोत्तमभूषणा ॥२॥

ટીકાઃ—એ દેવીની કાંતિ સોનાના જેવી છે. તેનાં લુગડાં પણ સોનાનાં છે. સોનાનો કંદોરો અને એ પ્રમાણે બધાં ઘરેણાં સોનાનાં છે. ૨

कमलांकुशपाशाब्जैरलंकृतचतुर्भुजा ॥
इंदिराकमलालक्ष्मीः सा श्रीरुक्मांबुजासना ॥३॥

ટીકાઃ—કમળ, અંકુશ, પાશ, શંખ એ ચાર વાનાં ચાર હાથમાં તેણે લીધેલાં છે. તે ઇંદિરા–કમળા–લક્ષ્મી–શ્રી કે રૂકમા દેવી કમળાના આસનપર બેસશે. ૩

यारक्तदंतिकानामदेवीप्रोक्तामयानघ ॥
तस्याःस्वरूपंवक्ष्यामिश्रृणुसर्वभयापहं ॥ ४ ॥

ટીકાઃ—હે અનઘ (પાપ રહિત) રાજા, મેં પહેલાં રક્તદંતિકા એવું દેવીનું નામ કહેલું છે તેનું સ્વરૂપ કહું છું તે સાંભળ.

એ સાંભળવાથી ભયનો નાશ થાય છે. ૪

रक्तांबरारक्तवर्णारक्तसर्वांगभुषणा ॥

रक्ततीक्ष्णनखारक्तदशनारक्तदंष्ट्रिका ॥५॥

ટીકાઃ—લાલ લુગડાં તેણે પહેર્યાં છે તેનું શરીર પણ રક્ત વર્ણનું છે. તેનાં ઘરેણાં પણ લાલ છે. તેના તીક્ષણ નખ પણ લાલ છે. તેના દાંત અને દાઢો પણ લાલ છે. ૫

पतिंनारीवानुरक्तादेवीभक्तंभजेज्जनं ॥

वसुधेवविशालासासुमेरुयुगलस्तनी ॥६॥

ટીકાઃ—જેમ પતિવૃતા બાયડી પોતાના ધણીપર બહુ વહાલ રાખે છે તેમ દેવી પોતાના ભક્તાપર રાખે છે. દેવી પૃથવીના જેટલી વિશાળ છે અને તેનાં બે સ્તન સુમેરૂ પર્વતના જેવડાં છે. ૬

दीर्घौलंबावतिस्थुलौतावतावमनोहरौ ॥
कर्कशावतिकांतौतौसर्वानंदपयोनिधी ॥७॥

ટીકાઃ—એ સ્તન લાંબાં દીર્ઘ અને સ્થુળ તથા કઠણ છે પણ મનોહર છે. તે બહુ કાંતિવાળાં અને આનંદરૂપી દુધથી ભરેલાં છે. ૭

भक्तान्संपाययेद्देवीसर्वकामदुघोस्तनौ ॥
खड्गंपात्रंचमुसलंलांगलंचबिभर्तिसा ॥८॥

ટીકાઃ—દેવી પોતાનાં આ કામ દુઘા જેવાં સ્તનોથી ભક્તોને પાન કરે છે. ખડ્ગ, પાત્ર મુસળ, હળ, એ ચાર વાનાં દેવીએ ચારે હાથમાં ધારણ કર્યાં છે. ૮

आख्यातारक्तचामुंडादेवीयोगेश्वरीतिच ॥
अनयाव्याप्तमखिलंजगत्स्थावरजंगमं ॥९॥

ટીકાઃ—એ રક્ત ચામુંડા દેવી જો કે યોગેશ્વરી છે તો પણ તેણે આખું જગત, સ્થાવર

ને જંગમ, પોતાથકી વ્યાપ્ત કર્યું છે. ૯

इमांयःपुजयेद्भक्तयासव्याप्नोतिचराचरं ॥
अधीतेयइमंनित्यंरक्तदंत्यावपुस्तवं ॥१०॥

ટીકાઃ—એની જે ભક્તિથી પુજા કરશે તે પણ ચરાચર વિશ્વમાં ફેલાશે. અને જે કોઇ એ રક્તદંતિકાનું હમેશાં ધ્યાન કરશે; ૧૦

तंसापरिचरेद्देवीपतिंप्रियमिवांगना ॥
शाकंभरीनीलवर्णानीलोत्पलविलोचना ॥११॥

ટીકાઃ—તો તેની સેવા તે દેવી, જેમ સારી બાયડી પોતાના પ્રિય પતિની સેવા કરે છે તેમ કરશે. શાકંભરી, નીલવર્ણી, અને નીલાં કમળના જેવી આંખોવાળી, ૧૧

गंभीरनाभिस्त्रिवलीविभूषिततनूदरी ॥
सुकर्कशसमोत्तुंगवृत्तपीनघनस्तनी ॥१२॥

ટીકાઃ—ગંભિર નાભિ, જેના પેટના ત્રણ

વળીઆં વળે છે એવી, જેનાં સ્તન કઠણ, સર-
ખાં, ઉપરથી બરોબર ગોળ, મોટાં અને ઘટ્ટ
છે એવી, એ દેવી છે. ૧૨

मुष्टिंशिलिमुखापुर्णकमलंकमलालया ॥
पुष्पपल्लवमुलादिफलाढ्यंशाकसंचयं ॥१३॥

ટીકાઃ—તે કમળપર બેઠેલી છે, તેણે એક
મુઠીમાં બાણ પકડયાં છે બીજીમાં કમળ અને
ત્રીજીમાં પુષ્પ, પલ્લવ, મુળા વગેરે બધાં
શાક તથા ફળનો સંચય કરેલો છે. ૧૩

काम्यानंतरसैर्युक्तंक्षुत्तृणमृत्युभयापहं ॥
कार्मुकंचस्फुरत्कांतिबिभ्रतीपरमेश्वरी ॥१४॥

ટીકાઃ—તે કામ્યા દેવીએ ચોથા હાથમાં
ક્ષુધા, તૃષ્ણા અને મૃત્યુના ભયને નાશ કરે
એવું અને જેની કાંતિ સ્ફુરત્ થયેલી છે એવું
સુંદર ધનુષ (પરમેશ્વરીએ) ધારણ કર્યું છે. ૧૪

शाकंभरीशताक्षीमासैवदुर्गाप्रकीर्तिता ॥
उमागौरीसतीचंडिकाचकालीसाचपार्वती ॥१५॥

ટીકાઃ-શાકંભરી, શતાક્ષી, દુર્ગા, ઉમા, ગૌરી, સતી, ચંડિકા, પાર્વતી, એ બધાં એજ દેવીનાં નામ છે. ૧૫

शाकंभरींस्तुवन्ध्यायनजपन्संपूजयन्नमन ॥
अक्षय्यमश्नुतेशीघ्रमन्नपानादिकंफलं ॥१६॥

ટીકાઃ-એ શાકંભરી માતાનું જે કોઇ ધ્યાન, જપ, પુજા કે સ્તુતિ કરશે તેને અક્ષયપદ પ્રાપ્ત થશે અને અન્ન પાનાદિક ફળનું સુખ ભોગવશે. ૧૬

भीमापीनीलवर्णेवदंष्ट्रादशनभासुरा ॥
विशाललोचनावृत्ततुंगपीनपयोधरा ॥१७॥

ટીકાઃ-ભીમા દેવીનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે; તે નીલા રંગની છે તેમની દાઢો અને

દાંત શોભિતા છે. તેનાં લોચન વિશાળ છે તેને ગોળ, ઉંચાં અને મોટા સ્તન છે. ૧૭

चंद्रहासंचडमरुंशिरःपात्रंचबिभ्रती ॥
एकवीराकालरात्रिःसैवाक्ताकामदास्तुता॥१८॥

ટીકાઃ—તેણે પોતાના ચાર હાથમાં ખડ્ગ, ડમરૂ, માથુ અને પાત્ર એ ચાર વાનાં લીધેલાં છે. તેને એકવીરા, કાળરાત્રી, અને કામદા એવાં નામથી લોકો વખાણે છે. ૧૮

तेजोमंडलदुर्धर्षाभ्रामरीचित्रकांतिभृत् ॥
चित्रभ्रमरपाणिःसामहामारीतिगीयते ॥१९॥

ટીકાઃ-તેજો મંડળ, દુર્ધર્ષા, ભ્રામરી, ચિત્રકાંતિ, ચિત્ર ભ્રમર પાણિ (જેના હાથમાં વિચિત્ર ભમરો છે એવી), એ પાંચ નામ મહામારી નામનાં માતાનાં છે. ૧૯

इत्येतामूर्तयोदेव्याव्याख्यातावसुधाधिप ॥
जगन्मातुश्चंडिकायाःकीर्तिताःकामधेनवः॥२०॥

ટીકાઃ—હે વસુધાધિપ (રાજા), જગતની માતા ચંડિકા જે કામધેનુ જેવી છે તેની મુર્ત્તિઓનું વ્યાખ્યાન એ પ્રમાણે મેં તને કહી સંભળાવ્યું. ૨૦

इदंरहस्यंपरमंनत्वाच्यंकस्यचित्त्वया ॥
व्याख्यानंदिव्यमूर्तिनामधीष्वावहितःस्वयं।२१।

ટીકાઃ—આ પરમ રહસ્ય તારે કોઇને કહેવા લાયક નથી તું તારી મેળેજ દેવીની મુર્ત્તિના વ્યાખ્યાનનું ધ્યાન કર. ૨૧

देव्याध्यानंतवाख्यातंगुह्याद्गुह्यंपरंमहत् ॥२२॥

ટીકાઃ—દેવીનું આ ધ્યાન જે મેં તને કહ્યું તે સૌથી બહુજ ગુપ્ત છે, કોઇ પણ જાણતું નથી. ૨૨

इतीश्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवी भगवतमहात्येमूर्तिरहस्यंनामषोडशोऽध्यायः।।१६।।

।। श्रीगण तिर्जय ति ।।

।। अथरात्रिसूक्तम् ।।

विश्वेश्वरीजगद्धात्रींस्थितिसंहारकारिणीं ।।
निद्रांभगवतींविष्णोरतुलांतेजसःप्रभु : ।। १ ।।
ब्रह्मोवाच ।। त्वंस्वाहात्वंस्वधात्वंहिवषट्कारः
स्वरात्मिका ।। सुधात्वमक्षरेनित्येत्रिधामात्रा-
त्मिकास्थिता ।।२।। अर्धमात्रास्थितानित्यायाा-
नुच्चार्याविशेषतः ।। त्वमेव संध्यासावित्रीत्वं
देविजननीपरा ।।३।। त्वयैतद्धार्यतेविश्वंत्वयैत-
त्सृज्यतेजगत् ।। त्वयैतत्पाल्यतेदेवित्वमत्स्यंतेच

सर्वदा ॥४॥ विसृष्टौसृष्टिरूपात्वंस्थितिरूपाच-
पालने ॥ तथासंहृतिरूपांतेजगतोस्यजगन्मये
॥५॥ महाविद्यामहामायामहामेधामहास्मृतिः ॥
महामोहाचभवतीमहादेवीमहासुरी ॥६॥ प्रकृति
स्त्वंचसर्वस्यगुणत्रयविभाविनी ॥ कालरात्रिर्म-
हारात्रिर्मोहरात्रिश्चदारुणा ॥७॥ त्वंश्रीस्त्वमी-
श्वरीत्वंह्रीस्त्वंबुद्धिर्बोधलक्षणा ॥ लज्जापुष्टिस्त-
थातुष्टिस्त्वंशांतिःक्षांतिरेवच ॥८॥ खड्गिनीशूलि-
नीघोरागदिनीचक्रिणीतथा ॥ शंखिनीचापिनी
बाणभुशुंडीपरिघायुधा ॥९॥ सौम्यासौम्यतरा
शेषसौम्येभ्यस्त्वतिसुंदरी ॥ परापराणांपरमा
त्वमेवपरमेश्वरी ॥१०॥ यच्चकिंचित्क्वचिद्वस्तुसदस
द्वाखिलात्मिके ॥ तस्यसर्वस्यपाशक्तिस्सात्वंकिं
स्तूयसेतदा ॥११॥ ययात्वयाजगत्स्रष्टाजगत्पात्य

त्तियोजगत् ॥ सोपिनिद्रावशंनीतःकस्त्वांस्तोतु
मिहेश्वरः ॥१२॥ विष्णुश्शरीरग्रहणमहमीशान
एवच ॥ कारितास्तेयतोतस्त्वांकस्तोतुंशक्तिमा
न्भवेत् ॥१३॥ सात्वमित्थंप्रभावैस्स्वैरुदारैर्देवि
संस्तुता ॥ मोहयैतौदुराधर्षावसुरौमधुकैटभौ ॥
॥१४॥ प्रबोधंचजगत्स्वामीनीयतामच्युतोलघु॥
बोधश्चक्रियतामस्यहंतुमेतौमहासुरौ ॥ १५ ॥
॥ इतिरात्रिसूक्तम् ॥

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

अथोत्तरन्यासः

खड्गिनीशूलिनीघोरा॰हृदयायनमः ॥ शूले
नपाहिनोदेवि॰शिरसेस्वाहा ॥ प्राच्यांरक्षप्रती
च्यांच॰शिखायैवषट् ॥ सौम्यानियानिरूपाणि॰

कवचायहुं ॥ खड्गशूलगदादीनि० नेत्रत्रयायवौ-
षट् ॥ सर्वस्वरूपेसर्वेशे० अस्त्रायफट् ॥ अथ
ध्यानं ॥ विद्युद्दामसमप्रभांमृगपतिस्कंधस्थितां
भीषणांकन्याभिः करवालखेटविलसद्धस्ताभिरा
सेवितां ॥ हस्तैश्चक्रधरालिखेटविशिखांश्चापंगुण-
न्तर्जनीं विभ्राणामनलात्मिकां शशिधरांदुर्गां
त्रिनेत्रांभजे ॥ १ ॥ अथ देवीसूक्तं ॥ नमोदे-
व्यैमहादेव्यैशिवायैसततंनमः ॥ नमःप्रकृत्यैभद्रा
यैनियताःप्रणताःस्मतां ॥ १ ॥ रौद्रायैनमोनि
त्यायैगौर्य्यैधात्र्यैनमोनमः ॥ ज्योत्स्नायैचेंदुरू
पिण्यैसुखायैसततंनमः ॥ ॥२॥ कल्याण्यैप्रणतां
वृध्यैसिध्यैकूर्म्मोनमोनमः ॥ नैर्ऋत्यैभूभृतांल-
क्ष्म्यैशर्वाण्यैतेनमोनमः ॥३॥ दुर्गायैदुर्गपारायै
सारायैसर्वकारिण्यै ॥ ख्यात्यैतथैवकृष्णायैधू-

ऱ्यायैसततंनमः ॥४॥ अतिसौम्यातिरौद्रायैनता
स्तस्यैनमोनमः ॥ नमोजगत्प्रतिष्ठायैदेव्यैकृत्यै
नमोनमः ॥५॥ यादेवीसर्वभूतेषुविष्णुमायेतिश-
ब्दिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः
॥ ६ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुचेतनेत्यभिधीयते ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ७ ॥
यादेवीसर्वभूतेषुबुद्धिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यै
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ८ ॥ यादेवीसर्व
भूतेषुनिद्रारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यै
नमस्तस्यैनमोनमः ॥ ९ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुक्षुधा
रूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यै
नमोनमः ॥ १० ॥ यादेवीसर्वभूतेषुच्छायारूपे
णसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमो
नमः ॥ ११ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुशक्तिरूपेणसं-

स्यिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः
॥ १२ ॥ यादेवीसर्वभूतेपुतृष्णारूपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १३ ॥
यादेवीसर्वभूतेषुक्षांतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्त-
स्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १४ ॥ यादे-
वीसर्वभूतेषुजातिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनम-
स्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १५ ॥ यादेवीसर्व
भूतेषुलज्जारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यै
नमस्तस्यैनमोनमः ॥ १६ ॥ यादेवीसर्वभूतेषु
शांतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनम-
स्तस्यैनमोनमः ॥ १७ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुश्रद्धा
रूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यै
नमोनमः ॥ १८ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुकांतिरूपेण
संस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः

॥१९॥ यादेवीसर्वभूतेषुलक्ष्मीरुपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २० ॥
यादेवीसर्वभुतेषुवृत्तिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्त
स्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२१॥ यादेवी
सर्वभुतेषुस्मृतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनम-
स्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२२॥ यादेवीसर्वभु-
तेषुदयारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यै
नमस्तस्यैनमोनमः ॥ २३ ॥ यादेवीसर्वभुतेषु
तुष्टिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनम-
स्तस्यैनमोनमः ॥ २४ ॥ यादेवीसर्वभुतेषुमातृ
रुपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यै
नमोनमः ॥२५॥ यादेवीसर्वभुतेषुभ्रांतिरूपेण
संस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमो-
नमः ॥ २६ ॥ इंद्रियाणामधिष्ठात्रीभुतानांचा

खिलेषुया ॥ भूतेषुसततंतस्यैव्याप्त्येदेव्यैनमो
नमः ॥२७॥ चितिरूपेणयाकृत्स्नमेतद्व्याप्यस्थि
ताजगत् ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः
॥२८॥ स्तुतासुरैःपुर्वमभीष्टसंश्रयात्तथासुरेंद्रेण
दिनेषुसेविता ॥ करोतुसानःशुभहेतुरीश्वरीशु-
भानिभद्राण्यभिहंतुचापदः ॥ २९ ॥ यासांप्रतं
चोद्धतदैत्यतापितैरस्माभिरीशाचसूरैर्नमस्यते ॥
याचस्मृतातत्क्षणमेवहंतिनः सर्वापदोभक्तिविन
म्रमुर्तिभिः ॥३०॥ इतिदेवीसूक्तंपठित्वाष्टोत्तर
शतंनर्वाणजपंकृत्वातदुत्तरन्यासान्विधाय ॥ गु
ह्यातिगुह्यगोप्त्रीत्वंगृहाणास्मत्कृतंजपम् ॥ सिद्धि
र्भवतुमेदेवित्वत्प्रसादान्महेश्वरि ॥ इतिदेव्यावा-
महस्तेजपंनिवेदयेत् ॥ श्रीमहालक्ष्मीर्जयति ॥
अस्यश्रीसप्तशतीरहस्यत्रयस्य ॥ नारायणऋषिः

अनुष्टुप्छन्दः ॥ महाकालीमहालक्ष्मीमहासर-
स्वत्योदेवताः ॥ यथोक्तफलावाप्त्यर्थंजपेविनि
योगः ॥

॥ श्री गणपतिर्जयति ॥

॥ अथ महालक्ष्म्यष्टक प्रारंभः ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ इंद्रउवाच ॥ नमस्तेऽ
स्तुमहामायेश्रीपीठेसुरपुजिते ॥ शंखचक्रगदाह
स्तेमहालक्ष्मिनमोऽस्तुते ॥१॥ नमस्तेगरुडारूढे
कोलासुरभयंकरि ॥ सर्वपापहरेदेविमहालक्ष्मि
॥ २ ॥ सर्वज्ञेसर्ववरदेसर्वदुष्टभयंकरि ॥ सर्व
दुःखहरेदेवीमहालक्ष्मि ॥ ३ ॥ सिद्धिबुद्धिप्रदे
देविभुक्तिमुक्तिप्रदायिनि ॥ मंत्रमुर्तेसदादेवि-

महालक्ष्मि ॥ ४ ॥ आद्यंतरहितेदेविआद्यशक्ति
महेश्वरि ॥ योगजेयोगसंभुतेमहालक्ष्मि ॥ ५ ॥
स्थुलसुक्ष्ममहारौद्रेमहाशक्तिमहोदरे ॥ महापाप
हरेदेविमहालक्ष्मि ॥६॥ पद्मासनस्थितेदेविपर-
ब्रह्मस्वरुपिणि ॥ परमेशिजगन्मातर्महालक्ष्मि
॥ ७ ॥ श्वेतांबरधरेदेविनानाऽलंकारभुषिते ॥
जगत्स्थितेजगन्मातर्महालक्ष्मि ॥८॥ महालक्ष्म्य
ष्टकस्तोत्रंयःपठेद्भक्तिमान्नरः ॥ सर्वसिद्धिमवा-
प्नोतिराज्यंप्राप्नोतिसर्वदा ॥ ९ ॥ एककालंपठे
न्नित्यंमहापापविनाशनं ॥ द्विकालंयःपठेन्नि-
त्यंधनधान्यसमन्वितः ॥ १० ॥ त्रिकालंयः
पठेन्नित्यंमहाशत्रु विनाशनम् ॥ महालक्ष्मीर्भवे-
न्नित्यंप्रसन्नावरदा मा ॥११॥ इतींद्रकृतःश्री
महालक्ष्म्यष्टकस्तवःसंपुर्णः ॥ ॥

॥ श्रीगणपतिजयति ॥

॥ अथत्रिपुरसुंदरीस्तोत्रप्रारंभ ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ कदंबवनचारिणींमुनिकदंबकादंबिनीनितंबजितभूधरांसुरनितंबिनीसेविताम् ॥ नवांबुरुहलोचनामभिनवांबुदश्यामलांत्रिलोचनकुटुंबिनींत्रिपुरसुंदरीमाश्रये ॥ १ ॥ कदंबवनवासिनींकनकवल्लकीधारिणींमहार्हमणिहारिणींमुखसमुल्लसद्वारुणीम् ॥ दयाविभवकारिणींविशदलोचनींचारिणिंत्रिलोचन कुटुंबिनींत्रिपुरसुंदरीमाश्रये ॥ २ ॥ कदंबवनशालयाकुचभरोल्लसन्मालयाकुचोपमितशैलयागुरुकृपालसद्वेलयामदारुणकपोलयामधुरगीतवाचालयाकयापिघननीलयाकवचितावयंलीलया ॥ ३ ॥

कदंबवनमध्यगांकनकमंडलोपस्थितांषडंबुरुहवा-
सिनींसततसिद्धसौदामिनीम् ॥ विडंबितजपा
रुचिविकचचंद्रचूडामणित्रिलोचनकुटुंबिनी त्रिपुर
सुंदरीमाश्रये ॥ ४ ॥ कुचांचितविपंचिकांकुटिल
कुंतलालंकृतांकुशेशयनिवासिनींकुटिलचित्त विद्वे
षिणीम् ॥ मदारुणविलोचनामनसिजारिसंमो
हिनींमतंगमुनिकन्यकांमधुरभाषिणीमाश्रये ॥५
स्मरेत्प्रथमपुष्पिणीरुधिरबिंदुनीलांबरंगृहीतमधु-
पात्रिकांमधुविघूर्णनेत्रांचलाम् ॥ घनस्तनभरोन्न
तांगलितचूलिकांश्यामलांत्रिलोचनकुटुंबिनींत्रिपु
रसुंदरीमाश्रये ॥६॥ सकुंकुमविलेपनामलकचुं-
बिकस्तूरिकांसमंदहसितेक्षणां सशरचापपाशांकु
शाम् ॥ अशेषजनमोहिनीमरुणमाल्यभूषांबरां
जपाकुसुमभासुराजपविधौस्मराम्यंबिकाम् ॥७

पुरंदरपुरंध्रिकांचिकुरबंधसैरंध्रिकांपितामहपतिव्र
तांपटुपटीरचर्चारताम् ॥ मुकुंदरमणीमणीलसद
लंक्रियाकारिणीभजामिभुवनांबिकांसुरवधूटिका
चेटिकाम् ॥८॥ इतिश्रीमत्परमहंसपरिव्राजका-
चार्य श्रीमच्छंकराचार्य विरचितंत्रिपुर सुंदरी-
स्तोत्रंसंपुर्णम् ॥ ॥

इतिसप्तशतीसटीकस.

જાહેર ખબર.

સર્વ સદ્. ગૃહસ્થોને નમ્રતાપુર્વક જણાવું છું કે મારે ત્યાંથી હરેક જાતનાં પુસ્તકો જેવાં કે વૈશ્નવ ધર્મનાં, જૈન ધર્મનાં, શાળાપયોગી કાયદા સંબંધીનાં, વાર્તાઓનાં નાટકોનાં તથ બીજાં અનેક તરેહનાં પુસ્તકો સામટાં લેન રને કીફાયત ભાવથી. આપવામાં આવશે. ઓને જોઇએ તેઓએ પોસ્ટપેડ પત્ર લખં નાટપેડ પત્ર લેવામાં આવશે નહીં.

અમારા તરફથી છપાઈ બહાર પડેલાં

પુસ્તક.	કીંમત. રૂ. આ. પા.
ચંડીપાઠ ટીકાવાળો	૨—૦—૦
ચંડીપાઠ છુટો	૨—૦—૦

ચંડીપાઠ રેશમી બાંધેલો	૨—૮—૦
ક્રીયમાણ	૨—૮—૦
વીશ્નુ સહસ્ત્ર ટીકાવાળો	૦—૬—૦
હરીશ્ચંદ્ર નાટક	૦—૮—૦
મહીમન સટીક	૦—૩—૦
ત્રીકાળ સંધ્યા	૦—૪—૦
મુળ મહીમન	૦—૪—૦
સત્યનારાયણની કથા ટીકાવાળી	૦-૧૨—૦
ભગવતગીતા છીંટના પુંઠાવાળી	૦-૧૨—૦
ભગવતગીતા રેશમી પુંઠાની	૧—૮—૦
સુંદર વિલાસ (શાસ્ત્રી)	૨—૮—૦
સુર્યનો પાઠ ટીકાવાળો	૦—૬—૦

વિચાર સાગર.

વિચાર સાગર સાધુ નિશ્ચલદાસનો રચેલ વિચાર-સાગરનું શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાન્તર આમાં જેમ સમુદ્રને લહરીઓ હોય તેમ સાત તરંગોમાં અધિકારીનું વર્ણન આપ્યું છે. બીજા તરંગમાં જીવબ્રહ્મ એક છે

કે જૂદા છે તે સંબંધી વિવેચન આપ્યું છે ત્રીજા તરંગમાં ગુરૂ શિષ્યનું લક્ષણ તન મન ધન તથા વાણીના અર્પણનો પ્રકાર જણાવ્યો છે. ચોથા તરંગમાં પાંચ પ્રકારની ખ્યાતિનું વર્ણન તથા સર્પ રજ્જુના જ્ઞાન સંબંધી વર્ણન આપ્યું છે. પાંચમા પ્રકરણમાં પંચીકરણનો પ્રકાર સમજાવ્યો છે. તથા ૐકારનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું છે. છઠ્ઠા તરંગમાં જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ તથા તુરીય આ ચારે અવસ્થાનું નિરૂપણ આપ્યું છે. સાતમા તરંગમાં દેવની ઉપાસનાનું જ્ઞાન તથા છએ શાસ્ત્ર બ્રહ્મજ્ઞાનના સાધન રૂપ છે તે જણાવ્યું છે ઘણો જ અપૂર્વ ગ્રંથ છે. કીંમત રૂ. ૪—૦—૦ છે પાના ૭૦૦ છે દળદાર તથા સોનેરી પુઠું સુશોભીત બાઇન્ડીંગ ટપાલ ખર્ચના. ૦—૧—૦ છે.

બુકસેલર નારણલાલ મોતીલાલ.

ઠે. ફીચીરોડ—અમદાવાદ.